

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA
MESLEKİ EĞİTİM VE
REHABİLİTASYON UYGULAMALARI:
TÜRKİYE VE ABD'İN KARŞILAŞTIRILMASI**

Salih KALKAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Osman METİN

Ekim, 2016

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE
REHABİLİTASYON UYGULAMALARI: TÜRKİYE VE
ABD’NİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Hazırlayan
Salih KALKAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Osman METİN

AFYONKARAHİSAR 2016

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ceza İnfaz Kurumlarında Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Uygulamaları: Türkiye ve ABD’nin Karşılaştırılması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/10/2016

Salih KALKAN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

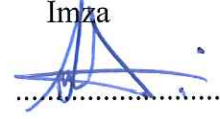
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Osman METİN

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

İmza

Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Salih KALKAN'ın “**Ceza İnfaz Kurumlarında Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Uygulamaları: Türkiye ve ABD'nin Karşılaştırılması**” başlıklı tezi, 28.10.2016 günü saat 10:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI: TÜRKİYE VE ABD'NİN KARŞILAŞTIRILMASI

Salih KALKAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Ekim 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman METİN

Eski bir tarihe sahip olan ceza infaz kurumları artık günümüzde suçluları kapatmaktan öte onları rehabilite ederek yeniden topluma kazandırma çabası içerisindedir. Bu amaç doğrultusundaki çalışmaların en önemlisi eğitimidir. İnsana yönelik eğitimin önemi artık günümüzde herkes tarafından bilinmektedir. Ancak suç işlemiş bireyin yeniden topluma kazandırılması ve suçun tekrarının azaltılması açısından da eğitim oldukça önemlidir.

Bu çalışma, çağdaş ceza hukukunun bugün geldiği noktada ceza infazının temel amaçlarından biri olan suçlu ıslahının/rehabilitasyonunun günümüzdeki durumunu tespit etmeye ve konuyla ilgili çalışmaları saptamaya çalışmıştır. Ayrıca ABD cezaevlerinde uzun yıllardır uygulanmakta olan rehabilitasyon çalışmalarını ve Türkiye'deki benzer uygulamaları karşılaştırmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ceza İnfaz Kurumu, Suç ve Ceza, Hükümlü, Mesleki Eğitim, Rehabilitasyon.

ABSTRACT

VOCATIONAL EDUCATION AND REHABILITATION APPLICATIONS IN PRISON AND DETENTION HOUSE: COMPARISON OF TURKEY AND THE UNITED STATES

Salih KALKAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of SOCIOLOGY**

October 2016

Advisor: Assist. Prof. Dr. Osman METİN

Department of corrections have an old history and today they make an effort to rehabilitate and reintroduce them to society rather than put into them prison. The most important of working towards this goal is education. Today the importance of education for human is known by everyone. Nevertheless education is a centerpiece to reintroduce convicts to society and minimize cumulative offenses.

In this study, the contemporary criminal law at the point of today is one of the purposes of Penal point of criminal rehabilitation to determine the status of the present and of the relevant studies tried to been identified. Our work purpose that for many years in prisons in United State are also being applied to rehabilitation work and similar applications in Turkey at the comparison.

Key Words: Department of corrections, Crime and Punishment, Vocational Education, Rehabilitation.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince, bana her türlü desteği veren ve çalışma azmimin artarak devam etmesini sağlayan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Osman METİN'e;

Tez jürimde bulunma nezaketini göstererek tez savunmama yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK'a, ayrıca tez savunma sınavımda yer alıp değerli görüş ve önerilerde bulunan Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU'ya;

Bilgi birikimi ve deneyimleri ile bana yol gösteren, her aşamada yardım etmekten çekinmeyen ve tez çalışmamın konusunda bana fikir vererek beni yüreklendiren Sayın Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'a ve Doç. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM'a teşekkür ederim.

Çalışmalarımın her aşamasında beni yüreklendiren ve her zaman benim yanımda olarak gerekli desteği veren sevgili arkadaşlarıma;

Öğrenim hayatım boyunca benim arkamda olarak ilgi ve desteğini esirgemeyen dualarını eksik etmeyen sevgili aileme ve eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Salih KALKAN
Afyonkarahisar-2016

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE LİTERATÜR

1. SUÇ VE CEZA	7
1.1. SUÇUN ÖĞELERİ.....	11
1.2. SUÇ İŞLEME NEDENLERİ	12
1.3. SUÇLULUĞA İLİŞKİN KURAMLAR	13
2. CEZA İNFAZ KURUMU	15
2.1. HAPİS CEZASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	17
2.2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN İNFAZ SİSTEMLERİ.....	20
3. EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİM.....	22
4. REHABİLİTASYON	26
4.1. ISLAH VE REHABİLİTASYON.....	28
4.2. REHABİLİTASYON YAKLAŞIMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER	31

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

1. CEZA İNFAZ KURUMU EĞİTİMİNİN ULUSLARARASI BOYUTU.....	36
2. CEZA VE GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN İNFAZI HAKKINDA KANUNA GÖRE HÜKÜMLÜ EĞİTİMİ	39
2.1. EĞİTİM KONUSUNDA BİLGİLENDİRME	40

2.2. ÖRGÜN EĞİTİM HAKKI.....	40
2.3. KAMU KURUM VE KURULUŞLARI VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE İLİŞKİLER.....	41
2.4. BEDEN EĞİTİMİ İLE SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	41
2.5. KÜTÜPHANE ÇALIŞMALARI	41
2.6. MESLEK KURSLARI.....	42
3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDA VERİLEN EĞİTİME İLİŞKİN BİRKAÇ ÖRNEK	42
4. CEZAEVLERİNDE UYGULANAN EĞİTİM PROGRAMLARI VE EĞİTİM TÜRLERİ	44
5. REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARINDA TARİHÇE VE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER	46
5.1. REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	46
5.2. ULUSLARARASI HUKUKTA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME.....	53
5.3. TÜRK HUKUK MEVZUATINDA YENİDEN SOSYALLEŞME	54
6. CEZA İNFAZ KURUMLARINDA YAPILAN İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI.....	55
6.1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	56
6.2. DESTEK PROGRAMLARI	57
6.2.1. Kütüphane ve Kitaplık Çalışmaları	57
6.2.2. Psiko-Sosyal Programlar	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI; TÜRKİYE VE ABD’NİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARI VE İNFAZ SİSTEMLERİ	59
1.1. KAPALI CEZA VE İNFAZ KURUMLARI	60
1.2. AÇIK CEZA VE İNFAZ KURUMLARI	61
2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ CEZA İNFAZ SİSTEMLERİ	64
2.1. PENSİLVANYA TECRİT(HÜCRE) SİSTEMİ.....	66
2.2. AUBURN HÜCRE SİSTEMİ.....	67
3. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI	71

3.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	71
3.2. TÜRKİYE	73
4. TÜRKİYE VE ABD CEZA İNFAZ KURUMLARINDA UYGULANAN İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
KAYNAKÇA	104

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BM	:Birleşmiş Milletler
CGTİK	:Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	:Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Editör
İHYKO	:İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
MD	:Madde
NATO	:Kuzey Atlantik Paktı
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:Türk Ceza Kanunu
Vb.	:Ve Benzeri
Yy	:Yüzyıl

GİRİŞ

Suçların artmakta ve çeşitlenmekte olduğu bir dönemde yaşamaktayız. Geçmişle kıyaslandığında hem suçlarda hem de suçlara verilen cezalarda büyük bir değişimin meydana geldiği görülmektedir. Suçta görülen en büyük değişim, suçun giderek daha sistemli hale gelmesi ve uluslararası bir önem arz etmesidir. Artan ve çeşitlenen suçlara bağlı olarak yeni cezalandırma ve iyileştirme yöntemleri de ortaya çıkmaktadır. Hatta terör gibi örgütsel suçlara bağlı olarak uluslararası düzeyde güvenlik tedbirleri alınmakta, bazen güvenlik endişesi sebebiyle en demokratik ülkelerde bile insan hak ve özgürlüklerine aykırı önlemler alınabilmektedir. Alınan önlemler toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Ancak suçun toplumsal etkileri çoğunlukla benzerlik göstermektedir.

Suç her yönüyle toplumsal bir olgudur; çünkü suç toplumsal bir çerçevede meydana gelmekte, bir başka kişiyle ilişkili olmakta, suçun yargılanması ve cezalandırılması sosyal düzeni ilgilendirmektedir. Suçun toplumsal ve normal bir olgu olduğunu ileri süren Emile Durkheim, toplumsal bir ortamda suçun görülmesini normal karşılamaktadır. Bir olgunun normal sayılmasının temel nedeni onun sıklığıdır (Açıkgöz, 2012: 76-112). Bu açıdan meseleye yaklaşan Durkheim, suçun her toplumda sıklıkla görüldüğü ve kaçınılmaz bir olgu olduğu için normal sayılmaktadır.

Toplumların egemen olan yönetim biçimleri, suçlar ve cezalar konusunda farklı mahiyetler ve özelliklere sahiptir. Örneğin monarşi ve oligarşinin egemen olduğu toplumlarda yönetime karşı işlenen suçlar diğer suçlardan daha önemli görünmekte ve daha sert şekilde cezalandırılmaktadır. Buna karşın, demokrasiyle yönetilen toplumlarda devlete karşı işlenen suçlardan ziyade insan haklarına yönelik suçlar daha önemli görünmekte ve daha sert yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla suçları ve cezaları belirleyen ölçütler de toplumların yönetim biçimlerine göre değişmektedir.

İnsan hak ve özgürlüklerinin oldukça önem kazandığı günümüzün küresel çağında bile suç ve ceza konusunda, hala evrensel değerlere ve ölçütlere ulaşılmamıştır. Yine baktığımızda suçu biyolojik, psikolojik, toplumsal ve çatışma temelli açıklamalar yapan farklı teoriler mevcuttur.

Günümüzde suç sosyolojisi alanında suç ve ceza kadar yeniden suç işleme ve iyileştirme/rehabilitasyon veya topluma yeniden kazandırma konuları da yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Eğitim iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma faaliyetlerinin pek başarılı olmadığı görülmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır.

Suçlu hem toplum hem de devlet tarafından bir şekilde damgalandığı için eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine katılmak istememektedir. Çünkü suçlu cezasını çekip cezaevinden çıktığında, toplumda suçlu damgasını yemekten kendini kurtaramamaktadır. Bu durum suçlunun toplumsal hayatta tutunmasını zorlaştırmaktadır. Yine iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma faaliyetleri bireylerin ruhsal yapılarına ve ihtiyaçlarına hitap etmekten yoksun olduğu için devlete ait kurumlarda yürütülen birçok faaliyet amacına ulaşamamaktadır. Aşırı bürokratik işlemler ve katı olan resmi ilişkiler bu durumu da kötüleştirmektedir. Bir başka sebep ise ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular iyileştirme ve yeniden topluma kazandırma faaliyetlerini ideolojik ve devlet eksenli bulabilmektedirler. Özellikle siyasi suçlardan ceza infaz kurumunda bulunanlar devletten gelen her türlü faaliyete şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Tüm bu sebepler bireylerin yeniden suç işlemelerine ve müdavim suçlular haline gelmesine sebep olmaktadır. Suç, suçlu ve ceza kavramının yansırı ceza infaz kurumuna da değinecek olursak; ceza infaz kurumları hem dünyada hem Türkiye’de toplumun önemli bir bölümünü ilgilendiren yerlerdir.

Modern infaz kanunlarının temel amacı, suç işleyen insanların suç işlemeyi engelleyecek etkenleri güçlendirmek ve bu insanların ceza infaz kurumlarında eğitilerek topluma tekrar kazandırılmalarını sağlamak ve üretken kişiler olarak kanunlara, toplumsal kurallara uymaları, bu kuralları dikkate alarak yaşamaları konusunda onlara yardımcı olmaktır.

Ceza infaz kurumlarındaki pek çok insanın eğitim düzeyinin düşüklüğü, okuma-yazma bilmeyenlerin olması, tahliye sonrasında toplumla uyum sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Hükümlü ve tutuklulara ceza infaz kurumlarında okuma-yazma öğretmek, meslek sahibi yapmak, kültürel etkinlikler düzenlemek, onların tahliye sonrasındaki yaşamları için uyum süresini ve yeniden suç işleme eğilimini azaltmakta yararlı olacaktır. Dolayısıyla eğitimin hükümlü ve tutuklular üzerinde topluma yeniden kazandırılmaları için yardımcı rolü bulunmaktadır.

Eğitimle hükümlü ve tutuklunun topluma kazandırılması, cezaevi içinde yaşamını başarıyla sürdürmesi, tahliye edildikten sonra dış dünyada başarılı olması hedeflenir.

Ceza infaz sisteminde; başta mevzuat olmak üzere fiziki koşullar, denetim mekanizmaları, insan hakları, denetimli serbestlik, salıverme sonrası koruma, personel eğitimi, iş yurtları ile hükümlü ve tutuklu eğitimi gibi pek çok konuda önemli yenilikler yapılmış, uygulama ile ilgili bilgi kaynakları artmıştır. Ama infaz sisteminin teorisi ile pratiğini bütünleştiren kaynakların yeterli olduğunu söylemek hala mümkün değildir. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avrupa Birliği ülkelerinde rastlanan zengin içerikli, teori ve uygulamayı birleştiren, araştırmaya dayalı, infaz sistemini bütünüyle irdeleyen eserler incelendiğinde, bu konuda Türkiye’de alınması gereken mesafenin ne kadar fazla olduğunu anlamak mümkündür. Ceza infaz kurumunun iki temel amacı vardır: İnfaz, mahkeme tarafından kişiye verilen hürriyeti bağlayıcı cezanın ceza infaz kurumunda geçirilmesi, topluma yeniden kazandırma, bireyin ceza infaz kurumunda kaldığı süreçte eğitim ve iyileştirme uygulamalarına tabi tutularak topluma yeniden kazandırma (Saldırım, 2011: 2).

Saldırımın ifade ettiği gibi; *Yemek hizmeti vermesiyle lokanta, yatacak yer olanağı sağlaması nedeniyle oteldir. Hükümlü ve tutukluların sigortalı ve maaşlı çalıştıkları dikkate alındığında işletme, düzenlenen meslek kursları açısından bakıldığında mesleki eğitim merkezidir. Ayrıca suç işleyen insanların toplumdaki, toplumu da suç işleyen insanlardan koruduğu için kamu güvenliği sağlayan bir kurumdur* (Saldırım, 2011: 2). Böyle bir kurumun eğitim kurumu haline gelmesi için gerekli koşullar ve ceza infaz rejiminin buna göre nasıl şekillenmesi gerektiği çalışmamızda incelenecektir.

Bu çalışma, çağdaş ceza hukukunun bugün geldiği noktada ceza infazının temel amaçlarından biri olan suçlu ıslahının/rehabilitasyonunun günümüzdeki durumunu tespit etmeyi ve konuyla ilgili çalışmaları saptamaya çalışmıştır. Çalışmamız ayrıca ABD cezaevlerinde uzun yıllardır uygulanmakta olan rehabilitasyon çalışmalarını ve Türkiye’deki benzer uygulamaları karşılaştırmayı da amaçlamıştır. Çağdaş, demokratik ve sosyal devlet mekanizmasına sahip ülkelerde bu programlar geliştirilmiş, sınanmış ve olumlu sonuçları gözlenmiştir. Türkiye’de de uygulanmaması için bir sebep olmaması gerekir.

Ancak Türkiye için yapılacak en temel şey; var olan infaz uygulamalarında hangi programların mevcut yapıya uygun/uygunsuz olduğunu saptamak ve bu programların Türk ceza sistemine uygun olmayan alanlarını belirleyip devre dışı bırakmaktır.

Ceza İnfaz Kurumu ıslah/rehabilitasyon uygulamaları üç ana endişeyi ve bunların arasında da bazı daha az önem taşıyan konuları ön plana çıkarmaktadır; ıslah/rehabilitasyon uygulamalarının ne kadar doğru bir şekilde işleme konduğu, toplum ve hukuk sistemlerimize ne derece uygun olduğu, ya da başka bir deyişle toplumsal, hukuki yapımızın ne kadar yatkın olacağı ve uygulamaların suistimaline karşı ne gibi önlemler olduğu ya da olmadığıdır.

Rehabilitasyon çalışmalarının öncülüğünü ABD ve Avrupa'da İngiltere olmak üzere öncelikli olarak İngilizce konuşan Anglo-Sakson, protestan beyaz ülkeler (Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda vb.) yapmışlardır. Bunları eşit ölçüde de sosyal devlet yapıları güçlü olan İskandinav ülkeleri ve AB'nin kurucu ülkeleri (Fransa, Almanya, Belçika ve Hollanda) takip etmektedir. Bu ülkelerin sosyal ve idari yapıları birbirlerinden değişiklik gösterebilmektedir. Türkiye'de bu devletlerle yapısal uyuşma ve farklılık gösterdiği noktalar vardır. Örneğin dinsel inanış açısından keskin bir farklılık söz konusudur. Bunun yanında sadece din değil, kültürel yapıda da bazı değişiklikler görülebilmektedir. İşte ilk endişe konusu olan rehabilitasyon uygulamalarının ne derece doğru bir şekilde hukuk sistemimize sokulduğu sorunu, bu kültürel farklılıkların algılanma derecesini her zaman göz önünde tutmayı gerektirir.

Türk hukuk sisteminin ıslah/rehabilitasyon çalışmalarına ne derece uygun olduğu irdelenmezse ıslah/rehabilitasyon çalışmaları yapay, yüzeysel, işlevsiz bir makyajdan ileri gidemeyecektir. Sadece bazı uyum yasalarının gereği, istenmeyen ama yapılmak zorunda kalan, baştan savılan bir konu olarak kalmaya devam edecektir. Ancak durum böyle değildir. Özü itibari ile iyileştirme çalışmaları suça, topluma, geleceğe, toplumun esenliğine yeni ve çağdaş bir bakışın gereği ve zorunluluğudur.

Islah/rehabilitasyon çalışmaları adalet mekanizmasının yenilikçi yüzüdür. Toplumsal faydacılığın zorunlu sonucudur.

Uygulamaların suistimaline karşı ne gibi önlemler olduğu/olmadığı konusu tümü ile teknik bir konudur; mahkumun erken salıverilme, şartlı salıverilme imkanından yararlanmak için sahtecilik yapabileceği, rehabilite olmuş gibi davranabileceği, yüzeysel bir pişmanlık gösterisinde bulunabileceği ama aslında işlediği suçta yanlış hiçbir şey görmediği, dolayısı ile salıverildiğinde topluma zarar verme potansiyelini taşıyabileceği öne sürülmüştür. Buna karşılık bu eğilimin ortaya çıkarılmasının mümkün olduğu; ıslah/rehabilitasyon uygulamalarının düzenli aralıklarla yapılabilecek testler ve rol yapma ile ortaya çıkarılabileceği ve mahkumun cezası ilerledikçe ait olduğu güvenlik kategorisine göre sivil toplumda gönüllü işler, hafta sonu izinleri, eş ve ailesi ile özel ziyaretler vb yolu ile gerçek eğilimlerinin anlaşılabilmesi söylenebilir.

Cezaevi, kodes, zindan, tevkifhane, hapishane olarak halk arasında bilinen yerler Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda “*ceza infaz kurumu*” olarak adlandırılmıştır (Madde: 8,9,10,11,12). Bu nedenle söz konusu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra bir hukuki terim olarak “*ceza infaz kurumu*” şeklinde ifade edilmesi gerekir. Ancak hem anlatım kolaylığı ve anlaşılır olması hem de tarihsel gerçeklikler nedeniyle çalışmamızda zaman zaman “cezaevi” ve “hapishane” kavramları da “ceza infaz kurumu” yerine kullanılmıştır.

Bir başka kavram da “hükümlü” ve “tutuklu” terimidir. CGTİK’ da kullanılan hükümlü ve tutuklu ifadeleri yerine, tarihsel nedenler ve anlatım kolaylığı açısından “mahkum”, “mahpus” ve “suçlu” terimleri de kullanılmıştır.

Çalışmamızın konusu itibariyle “eğitim” ,“rehabilitasyon/ıslah”, “iyileştirme/tretman”, “yeniden topluma kazandırma” kavramlarını da açıklamak gerekir. CGTİK’ da hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmasına yönelik tüm faaliyetleri ifade etmek üzere bu kavramlar kullanılmıştır. Eğitim kavramı; genellikle merkezi eğitim basamakları da dahil olmak üzere öğretime ilişkin faaliyetler, sosyal ve kültürel çalışmalar ile mesleki eğitimi içeren bir anlamda kullanılmaktadır. Rehabilitasyon, iyileştirme ise daha çok psikoloji ve adli psikoloji ağırlıklı, sistemli, bir programa dayalı, psikolog ve sosyal çalışmacı gibi belli bir uzmanlığı gerektiren kişiler tarafından gerçekleştirilen faaliyetleri ifade etmektedir. CGTİK’ da ise bu kavramların her zaman ve bilinçli olarak uygulamada algılandığı şekilde kullanıldığını söylemek zordur (Saldırım, 2011: 9).

Eğitim ve iyileştirmenin karşılığı olarak yabancı k3kenli bir s3zcük olan “treatment”, “rehabilitation” kelimeleri de kullanılabilir. “Islah” kelimesi ise g3n3m3zde yaygın bir kullanımı olmadığından dolayı çalışmamızda az tercih edilmiştir. Çalışmamızda anlaşılması kolaylaştırmak amacıyla b3y3k 3l3de CGTİK’ da yer aldığı şekliyle kullanılmıştır.

Bu alışma teorik çalışma olarak yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde detaylı bir literat3r taraması yapılarak konuyla ilgili kitaplara, makalelere, araştırmalara ve s3reli yayınlara ulaşılmıştır. Y3ntem olarak sosyal bilimlerde sıkça başvurulan nitel veri toplama y3ntemi olan literat3r taraması yapılmıştır. Literat3r taraması; araştırma problemiyle ilgili bilgi içeren dok3manların sistematik biçimde betimlenmesini, tasniflenmesini ve analizini kapsar (Esgin, 2009: 1).

Çalışmamız T3rkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ceza infaz kurumlarında uygulanan mesleki eğitim ve rehabilitasyon uygulamaları ile sınırlı olup iki 3lke arasında karşılaştırma yapılmıştır. T3rkiye ve Amerika Birleşik Devletleri ceza infaz kurumlarında meslek eğitimi ve rehabilitasyon faaliyetlerini araştırmak amacı ile yapılan bu çalışmanın birinci b3l3m3nde, eğitim, mesleki eğitim, ceza infaz kurumu ve rehabilitasyon kavramları açıklanmış birbirleriyle ilişkilendirilmiştir.

İkinci b3l3m3de, konunun anlaşılmasına katkıda bulunacak olan T3rk infaz sisteminin temeli olan CGTİK’in eğitim ve iyileştirme çalışmalarına ilişkin d3zenlemeleri açıklanmıştır. Genel olarak ceza infaz kurumlarında mesleki eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarının yasal boyutu ve tarihsel s3reci konuları 3zerinde durularak ceza infaz kurumlarında eğitim ve rehabilitasyon uygulamaları farklı yaklaşımlarla incelenmiştir.

33nc3 b3l3m3de, Amerika ve T3rkiye’deki ceza infaz sistemleri, mesleki eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarının karşılaştırılması, ulusal ve uluslararası uygulamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE LİTERATÜR

1. SUÇ VE CEZA

Çalışmamız suç ve suçun yansımaları üzerine olduğu için öncelikle suç kavramını tanımlayacağız. Suç, suçlu ve suç bilimi hakkında farklı tanımlar yapılmıştır.

Ceza infaz kurumu, hapisane, cezaevi deyimleri, suç ve ceza kavramını çağrıştırır. Günlük hayatta da sıkça kullanılan bu kavramların biraz temeline inmek, tarihsel boyutunu irdelemek, bu kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmak bir zorunluluktur. Bu şekilde mevcut sorunlara tutarlı ve yararlı önerilerde bulunmak daha kolay olacaktır (Saldırım, 2011: 5).

Suç kavramının herkes tarafından kabul edilebilecek genel bir tanımını yapmak zordur. Hukukçuların yanı sıra toplum bilimciler, felsefeciler, eğitimciler ve kriminologlar suç kavramını kendi alanları yönünden ayrı ayrı incelemişlerdir. Daha önceleri yalnızca ceza hukukunun ilgilendiği suç olgusuna, günümüzde farklı bilim dalları tarafından açıklamalar ve çözümler getirilmeye çalışılmaktadır (Demir ve Demir, 1998: 36).

Suç, sosyolojik olarak tanımlandığında bireyin eyleminin yanlışlığını ifade eder. Felsefi açıdan suç, niyeti ve sonuçları açısından düşünce tarihi boyunca yüceltilen insan olma durumuna ihanettir. Bu noktada ahlak yargıları ve insani varoluş açısından bir sorgulama söz konusudur.

Sorunu ceza hukuku yönünden inceleyenler, toplumsal değişimle birlikte hukukun da zaman ve yere göre değişiklik göstermesi sonucu suç kavramının da değiştiğini açıklamıştır. Toplum bilimciler açısından suçluluk, toplumda var olan değer ve kurallara karşı çıkmak, sosyal olmayan davranışlara yönelmektir. Psikologlar ise suçlunun eylemi ile değil kişiliği ile ilgilenirler. Suça yönelen kişinin çocukluk evresindeki yaşam koşullarının suça yönelmeye neden olduğundan hareketle, suçun nedenini bulmaya çalışırlar (Demir ve Demir, 1998: 36). Suç ve suçluluğun önde gelen toplumsal sorunlardan biri olması, onun sosyolojik açıdan incelenmesini gerektiren önemli bir neden olmaktadır.

Suç olgusunun, çok sayıda disiplin tarafından (biyoloji, psikoloji, psikiyatri, hukuk, antropoloji v.b) ele alınıp analiz edildiği bilinmektedir. Ancak, suç olgusunu irdeleyen bu disiplinler içerisinde sosyolojinin, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu söylenebilir.

İkel toplumlarda suçluya, suçunun derecesine göre, ilahlara kurban etme, aile ve kabileden kovulma veya ölüm cezaları verilirdi (Saldırım, 2011: 5). Örneğin, Arap kabilelerinde, kabile kötü ruhlu mensuplarını içinden atarak onun işleyebileceği kötü işlerin mesuliyetinden kendisini kurtarırdı. Buna hal etme denirdi. Kabile hal ettiği kimsenin hakkını da aramazdı. Hal olan kimseler de çölde eşkıya çeteleri oluşturup kervanlara saldırırlardı (Sevig, 1955: 36-37). Bu örnek bireyleri toplumdan dışlamanın aslında bir çözüm olmadığını, sorunu başka yerlere taşıdığını göstermesi açısından ilgi çekicidir.

Devlet kavramından önce suç yalnızca kişiyi ilgilendiren bir hareket sayılmış; kişisel öç, kisas, diyet gibi usuller uygulanmıştır. Devletin kurulmasından uzun zaman sonra Hz. Musa, XII Levha Kanunu, diğer kitaplar ve kanunların kısası mecbur kılmaları ile önemli bir ilerleme sağlanmıştır (Saldırım, 2011: 6). Çünkü tecavüze uğramış aile kısastan, yapılanın eşini yapmaktan fazla bir şey isteyemezdi; tecavüzcünün de kısasa razı göstermesi zorunluymuştu. Kısas, kan gütmeyi bertaraf edecek büyük bir yenilikti (Üçok ve Olgaç, 1981: 10).

Devlet ise, bedele çevrilmiş bir cezadır. Mağdura tazminat vermek suretiyle kısasisin suçlunun cismi üzerinde oluşturacağı eza ve cefayı kaldırmaktadır. Örneğin diyet veren, verdiği diyetle gözünün çıkarılmasını önlüyor, gözünü adeta satın almış oluyordu (Erkilet ve Coşarcan,1955: 8-11).

Suçlular, eski devirlerden beri yargılanana veya cezaları infaz edilene kadar belli bir süre hürriyetlerinden yoksun bırakılıyordu. Ancak bu uygulama bugünkü anlamda cezanın cezaevinde infazı anlamına gelmiyordu. Modern anlamda hapislihanenin doğuşu,1588 yılında Amsterdam mahkemesinin 16 yaşından küçük bir hırsız, mutad olduğu üzere idam cezası verilmesi yerine, devlet tarafından eğitilip, iyileştirilmesi yönünde verdiği bir karar ile başlar. Bu karar üzerine 1955'te Klarissen Manastırı'nın bir kısmının çalışma ve iyileştirme amaçlı olarak düzenlenmesine karar verilmiştir (Demirbaş, 2009: 12).

Cezaevi bedeninin dokunulmazlığını garanti eden ve hürriyetten yoksun bırakma yoluyla zengin ile fakir aynı şekilde cezalandıran insani bir çözüm yolu olarak görüldü. Ayrıca hürriyeti bağlayıcı ceza ölçülebilirdi. Bu, çok mantıklı geliyordu. Ancak ceza infaz kurumları hala toplumun en hassas konuları arasında yer almaya bugün de devam etmektedir (Saldırım, 2011: 8). Suç teriminde olduğu gibi ceza teriminde de onlarca tanım yapmak mümkündür. Konumuzla ilgili birkaç tanım vermek gerekirse bu çerçevede, Dönmezer ve Erman, cezanın tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı, devletin son çare olarak kanun ile oluşturduğu ve izlediği diğer yapıcı amaçlar yanında, özellikle suç işleyen bazı kanuni yoksunluklara tabi kılmak ve toplumun işlenen fiili onamama tutumunu belirtmek üzere, ilke olarak bir yargı kararı ve suçlunun sorumluluk derecesini ile orantılı biçimde uygulanan korkutucu caydırıcı bir müeyyidedir” (Dönmezer ve Erman, 1999).

Öztürk ve Erdem’e göre ise “ancak kanunla konulabilen, amacı suç işlediği yargısal karar ile sabit olan kimseyi yine yargısal kararlarla kusurunun karşılığı olarak bazı yoksunluklara tabi kılarak, ıslah etmek(özel önlem) ve genel önlemeyi temin etmek olan korkutucu yaptırıma” ceza denir (Öztürk ve Erdem, 2006).

Klasik anlamda ceza, suçluya öç alma, korkutma amacıyla onu yeni bir suç işlemesine ve örnek olarak toplumun diğer bireylerinin aynı yola girmesine engel olabilmek için, suçun toplumda meydana getirdiği zarar ile orantılı maddi ve manevi bir ıstıraba yakalanmasıdır (Bıyıklı, 1977: 7).

Belli başlı cezalandırma türleri:

- 1) Kısasa kısas cezası,
- 2) Aciz bırakma cezası,
- 3) Kısmi, özel ya da genel olabilecek caydırıcı ceza,
- 4) Islah edici ceza,
- 5) Onarıcı ceza.

Cezalandırma türlerini beş tür ceza ile ifade ettikten sonra çalışmamızın konusunu içeren ıslah edici ceza, modern çağın en çok değer verdiği ve üzerinde önemle durduğu onarıcı ceza türüdür. Bireylerin düşünceleri ile duygularının bir bütün olduğu bu ceza türünün temelinde yatar. Duygusal olarak düzeltilebilir suçlar

ve suça kalkışma dürtüsü eğer ıslah edilebilir yani rehabilite olunabilir boyuttaysa düzeltici adaletin işlev görmesi bu ceza türünde somutlaşmaktadır (Bıyıklı, 1977: 7).

Yabancı ülkelerde de genellikle bunlara benzer suçlar işlenir. İnsanlar “neden suç işler?” sorusuna cevap aradığımızda “acaba bu insan emek vererek, çalışarak, alın teriyle para kazanmayı biliyor mu?” “Nitelikli bir işi veya mesleği var mı?” Nitelikli bir işi veya mesleği yoksa doğru yanıt; çalışarak para kazanmayı bilmediği için suç işliyor olmalıdır (Saldırım, 2007: 12). Ceza infaz kurumlarında bulunanlardan “Sanat altın bileziktir” anlamında nitelikli bir iş ve meslek sahibi olanların oranı %2 civarındadır. O halde hırsızlık ve gasp suçu işleyenlerin%98’nin alın teri ile para kazanmayı bilmedikleri, daha açık bir anlatımla mesleki eğitimleri eksik olduğu için suç işledikleri düşünülmelidir (Saldırım, 2011: 12).

Eğitim sistemi, doğru davranış biçimlemelidir. Bu başarısızlığı takdirde, toplumda kabul görme ihtiyacı, hukuki yaptırımlardan daha çok rağbet görür. Bu nedenle töre veya kan davası nedeniyle suç işleyen kişilerin toplumun yanlış değer ve inanışlarına direnecek kadar eğitilmiş olmadıkları ve bunun da bir eğitim eksikliği olduğu dikkate alınmalıdır (Saldırım, 2011: 10). Tüm bu örnekleri artırmak mümkündür ancak aileden, okuldan veya çevresinden olumlu davranış biçimleri öğrenmeyen bireyin suç işleme riskinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle suç işleyen insan, eğitimi eksik olan insandır (Saldırım, 2011: 11).

Suçun psikoloji ile ilişkisinde, suç kavramı ve özellikle suçun nedenleri konusunda farklı düşünceler ileri sürülmüşse de hiçbir görüş bu kavramları ve suçun nedenlerini tek başına açıklamada yeterli olmamıştır. Suç davranışını açıklarken; çevresel ve kişilik faktörleri, kişinin yetiştiği ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, maddi olanaklar, alınan eğitim, genetik faktörler, kişinin hedefleri ve bu hedefler doğrultusunda ortaya konulan davranışlar, kısaca kişi ile ilgili her şeyin suç davranışına neden olabileceği düşüncesinin genel kabul gördüğü söylenebilir. Kişilik bozuklukları, madde kullanımı, zeka geriliği ve çeşitli psikolojik problemlerin suç davranışına neden olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla suçu, sadece eğitim eksikliğine bağlamak, suça etken olan diğer faktörlerin ihmal edilmesine neden olmaktadır (Saldırım, 2011: 11).

Özetle suç olgusunun, kriminoloji verileri ve sosyoloji yorumlamaları ile yepyeni bir boyuta taşınması ile genellikle kurtulması suçlulara verilen cezaların daha insani ve daha ilerlemeci bir zeminde gerçekleşmesine yol açmıştır. Aile, okul,

çevre, toplumsal değer yargıları, kitle iletişim araçlarının etkisi, arkadaş çevresi gibi pek çok faktör suçun oluşumunda etkilidir. Suçun sosyolojik bir olay olması cezanın da amacını belirler. Cezalandırmanın temel amacı, bireyin sosyalleştirilerek, topluma yeniden kazandırılmasıdır. Bu şekilde toplum, dışarıda gerçekleştiremediği sosyalleştirmeyi ceza infaz kurumunda sağlayarak bu görevi yerine getirmeye çalışmalıdır.

1.1. SUÇUN ÖĞELERİ

Hukukçuların yaptığı tanımlardan hareketle, suç kavramını oluşturan öğeler şöyle açıklanabilir;

- a) Yasallık (kanunilik) Öğesi: Eylemin yasa tarafından suç sayılmasıdır. Oluşan eylem yasalarda suç olarak sayılmış olmalıdır. (Yasanın açık olarak suç saymadığı bir eylem için kimseye ceza verilemez.)
- b) Hukuka Aykırılık Öğesi: Eylemin o toplumda var olan hukuk kurallarına aykırılık göstermesidir.
- c) Nedensellik Öğesi: Birey tarafından hukuka aykırı yasa suç sayılan eylemin bir sonuç oluşturmuş olmasıdır. (Oluşan eylem ile eylemden dolayı doğan sonuç arasındaki bağıdır.)
- d) Tinsel (Manevi) Öğesi: Eylemin kusurlu bir iradenin ürünü olmasıdır. Eylemin bilinçli olarak yapılmasıdır.

İnsanlar ilkel devirlerde her şeyde bir ruh ve canlılık görmüş ve belirli fiil ve hareketlerin yerine getirilmesine ilişkin emirleri tabuların emirleri saymışlardır. Sonradan suç dini esaslarla tanımlanmış, topluma zarar veren fiil ve hareketlerin aynı zamanda birer günah teşkil ettiği ve Yaratıcının iradesine karşı olduğu kabul edilmiştir. 18. yüzyılın başlangıcından itibaren suç fikri laikleşmeye başlamış ve suçun zarar veren kişi ile toplum arasında ilişkilerde aranması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu durum suçun rasyonelleşmesi ya da rasyonel bir suç kavramına yönelmesi olarak ifade edilmiştir (Bilgiç, 2012: 26). Bugünün kanun koyucuları şüphesiz ilkel devirlerden gelen ve kalan adet ve geleneklerle yetinmemekte ve çeşitli alanlardaki ilişkilere dayalı suçları ortaya koymaktadırlar.

Durkheim, suçluluğun tüm toplumlarda, her görünüşte olacağını belirtmiştir. Suçluluğun bulunmadığı hiçbir toplum olmadığını ifade eder.

Her yerde ve her zaman insanların olumsuz davranışlarına tepki olarak ceza uygulandığını bu yüzden suçluluğun normal olduğunu söylemiştir. Bu düşünceden yola çıkarak suçun her toplumda var olduğunu ve suçun olmadığı bir toplumun tam olarak ve hiçbir yerde mümkün olamayacağını savunmuştur.

Sosyoloji ve kriminoloji bilimi açısından suçu anlamada yardımcı olan dört faktör vardır:

- 1) Failin kişilik yapısı,
- 2) Failin gelişim durumu, kişiliğin gerçekleri,
- 3) Kişinin suç işleme anına kadar yaşayıp öğrendikleri,
- 4) Fiilin oluşmasına neden olan gerçekler, fiil zamanındaki dış etkiler.

Bahsedilen dört faktör kişiliğin, ruhi ve sosyal faktörlerin bir bütün olduğunu, aile komşular, okul, mahalle de dahil olmak üzere kişinin çevresini şekillendirdiğini dolayısıyla kişiliğin oluşumu ve gelişiminde etkili olduğu söylenebilir.

1.2. SUÇ İŞLEME NEDENLERİ

İnsanların neden suç işledikleri sorusu yüzyıllar öncesinden gündeme gelmiştir. İnsanın suça yönelmesi onun fitratında bulunan özelliklerinden kaynaklanabileceği, insanın yaratılıştan gelen farklılıklara sahip olması yani iyi ve kötü davranışları duygu ve düşünceleri barındırması, iç dünyası ve vicdani yönü kişinin suç işlemede etkili olabilmektedir.

Modernleşme süreci ile birlikte toplumların ekonomik, teknolojik, siyasal, kültürel ve demografik alanında önemli değişimler meydana gelmiştir. Suç artışları ve suç kalıplarındaki değişimin genelde; Göç, hızlı kentleşme, nüfus artışı, nüfus hareketliliği, sanayileşme, gelir dengesi, gelir dağılımı, kişi başına düşen gelir, siyasal gelişmeler, kadının sosyal konumunda meydana gelen değişimler, bilgi teknolojileri ve denetim unsurlarındaki dönüşümler, işsizlik gibi değişkenler çerçevesinde çözümlenmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir.

Toplumda çeşitli şekillerde dışlanan ve etkilenenler, örneğin yoksulluğa ve etnik ayrımcılığa maruz kalan, suç işleyen, dilencilik yapan, sokakları kanunsuz işgal eden ve uyuşturucu kullanan bireyler kendilerince bir adalet anlayışı ve değer yargısı geliştirmektedirler.

Örneğin toplumsal refahtan yeterli pay alamayan yoksullar, kaçak elektrik kullanmayı ahlaki olarak doğru bulabilir ve kendilerine iş bulamayan dar gelirli kişiler, sokak gibi kamusal alanlarda işportacılık ve seyyar satıcılık yapmayı meşru bir hak olarak algılayabilirler. Dolayısıyla burada önemli olan bireylerin kendi davranışlarını adalet ve ahlak açısından nasıl algıladıklarıdır.

1.3. SUÇLULUĞA İLİŞKİN KURAMLAR

Suçun açıklanmasına ilişkin birçok teori ortaya atılmıştır. Suç teorileri daha çok sosyal yaşamdan çıkarılan genellemeler olduğu için çalışmamızda suç, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreye bağlı olarak sosyal yapılar, sosyal süreçler ve sosyal tepkiler yönünden açıklayan sosyolojik suç teorilerine kısaca değineceğiz. Sosyolojik teoriler ise şunlardır: Sosyal Organizasyonsuzluk, Kırık Camlar, Gerilim, Rasyonel Seçim, Alt Kültür, Rutin Aktiviteler, Sosyal Öğrenme, Sosyal Kontrol ve Etiketleme/Damgalama Teorileridir (Bilgiç, 2012: 41).

Sosyal Organizasyonsuzluk Teorisi: Sosyal organizasyonsuzluk teorisi, 1920'li yılların başında, Shaw ve Mckay'ın suçun ekolojik incelemeleri çerçevesinde yaptıkları araştırma bulgularının formüle edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle organizasyonsuzluk kuramını, suçun şehir alanlarındaki görünümünü resmeden bir teori olarak nitelemek mümkündür. Sosyal organizasyonsuzluk teorisi özellikle kent yaşamının yoğun olduğu yerleşim yerlerinde kriminal davranışları anlama, açıklama ve suç önleme çalışmaları yapma konusunda başarılı sonuçlar aldığı görülmüştür (Bilgiç, 2012: 43).

Kırık Camlar Teorisi: 1980'li yıllarda Wilson ve Kelling tarafından geliştirilmiş, güvenlik uygulamalarına farklı bir yaklaşım getirmiştir. Teori suçun oluşumunda düzensizliğin oynadığı role dikkatleri çekmektedir. Teoriye göre, eğer bir mahallede bazı camları kırık bir bina varsa ve bu kırık camlar onarılmazsa, kimi insanlar tarafından binadaki diğer camların da kırılması kaçınılmazdır. Bu bağlamda şehirlerde sıkça görülebilen bu binaların kontrolsüz araç park alanlarının ve fiziksel güvenliği yeterince alınmamış iş yerlerinin suça davetiye çıkarabileceğini, potansiyel suçluları cesaretlendirebileceğini söylemek mümkündür (Doğan ve Sevinç, 2011: 31).

Gerilim Teorisi: Suçun toplumdaki değişimlerin, sarsıntıların ve kuralsızlığın bir sonucu olarak ortaya çıktığını vurgulayan anomi teorileri, suçu makro ve mezzo

düzeydeki etkenlerle açıklayan gerilim teorisi, bireyin toplumsal ve kültürel hedeflere ulaşmasında sağlanan olanaklara ve araçlara vurgu yapmaktadır.

Rasyonel Seçim Teorisi: Sosyolojik ve sosyal bilimsel kuramlar oluşturulmasında görece formel bir yaklaşım olan bu kuram, toplumsal hayatı açıklarken bireylerin rasyonel seçimlerine dayanmaktadır. Rasyonel seçim teorisini özetleyen en iyi ifadenin “insanlar bir tercih yapmak durumunda kaldıklarında genellikle en iyi davranış tarzı olduğuna inandıkları şeyi seçer” cümlesi olduğu söylenebilir.

Alt-kültür Teorisi: Sosyal bir sistem içinde, özellikle iş bölümünün aşırı bir şekilde belirgin olduğu toplumlarda kültür eşit olarak yaygın değildir. Bundan dolayı sosyologlar, toplumun alt toplumlardan oluştuğunu belirtmektedirler (Bilgiç, 2012: 49). Suçun nedenlerini alt-kültüre bağlayan teoriler belli alt-kültüre mensup olmanın kişiyi belirli amaçlara yönelteceğini ve bunların da hukuka aykırı olabileceğini, suç niteliği taşıyabileceğini ileri sürmektedirler (Sokullu ve Akıncı, 2011: 9).

Rutin Aktiviteler Teorisi: Cohen ve Felson tarafından geliştirilmiştir. Şehirlerde suç olgusuyla doğrudan bağlantılıdır. ABD’de suç oranlarının nedeninin, insanların günlük hayatındaki rutinler olduğunu ve insanların evden uzakta geçirdikleri zamanın artışına paralel suçların artmış olabileceğini ileri sürerek diğer teorilerden farklı bir yaklaşım sergilemişlerdir (Doğan ve Sevinç, 2011: 32).

Teoriye göre suç mağduru olmayı belirleyen ve suç oluşumunu tetikleyen unsurlar şunlardır: hedefin görünür olması, hedefin değerli ve arzu edilir olması, hedefin suça karşı korumasız olması, hedefin hareket kabiliyeti ve hedefin müsait ve erişilebilir olması.

Sosyal Öğrenme Teorisi: Bandura’nın yaptığı çalışmalar sonucu ortaya koyduğu bir öğrenme kuramıdır. Sosyal öğrenmede aslolan bireyin başkalarını gözlemleyerek öğrenmesidir. Bu kuram suçluluğu öğrenme faaliyetinin sonucu olarak görmektedir. Sosyal öğrenme kuramı özellikle bireylerin anti-sosyal akran grubu ile etkileşime girmelerini, onların suç işlemeye eğilimli hale gelmelerinde temel bir risk faktörü olarak görmektedir (Bilgiç, 2012: 5). Kısaca suç, kültürel bir etkileşim çerçevesi içerisinde bir öğrenme faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal Kontrol Teorisi: Hirschi, suçlu davranışı bireyin toplumla kurduğu bağlarla dayanarak açıklamaktadır. Bu bağlar zayıfladığında veya koparıldığında toplumun birey üzerinde koyduğu sınırlamalar kalkar ve birey yasaları ihlal edebilir.

Kuramın varsayımlarına bakıldığında kuramın insan davranışının denetimi ve bu denetimle ilişkili olan kurumsal süreç ve unsurlar üzerinde odaklandığı görülmektedir. Sosyalleşme ve uyum kontrol kuramının iki önemli kavramıdır (Bilgiç, 2012: 58).

Etiketleme/damgalama Teorisi: 1960'lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir üne kavuşan ender kuramlardandır. Damgalama kuramı; bireylerin etkilenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oluşturulmaktadır.

2. CEZA İNFAZ KURUMU

Ceza infaz kurumları, mahkeme tarafından hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan hükümlülerin, cezalarının infaz edildiği yerlerdir. Tutukevleri ise, mahkeme tarafından verilen tutuklama kararlarının infaz edildiği yerlerdir. Kanun koyucu, 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK, 5271 sayılı CMK ile 5275 sayılı CGTİK'de "ceza infaz kurumu ve tutukevi" kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir.

Ceza infaz kurumu karşılığı olarak, teknik ve argo anlamda olmak üzere zindan, dam, delik, kodes, mahpushane, hapishane ve cezaevi gibi değişik sözcükler kullanılmaktadır. Hürriyeti bağlayıcı cezaya hükümlü olanların barındırıldıkları yer anlamına gelen cezaevi, hüküm evinin karşılığı olduğundan, tutukevleri ve ıslahevleri bu kavramın dışında kalmaktadır. Bu nedenle, hürriyeti bağlayıcı cezaların ve tutuklama kararlarının infaz edildiği tüm kurumları kapsayacak daha geniş anlamlı bir kavram olarak, ceza infaz kurumu kavramının kullanılması daha yerindedir (Demirbaş, 2008: 95).

Ceza infaz kurumları, tutuklama kararları ile hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği kurumlardır. Ceza adaleti sisteminin temel amacı olan suç ve suçlulukla mücadelede cezaevlerinin varlığı kaçınılmazdır. Bu kurumlar; tutuklular ile haklarında verilen hürriyeti bağlayıcı ceza kararları kesinleşmiş hükümlülerin, ulusal ve uluslararası infaz hukuku kurallarınca belirlenmiş amaçlar doğrultusunda barındırıldıkları, belirleyici fiziki yapı ve güvenlik kriterlerine sahip, bu kriterler çerçevesinde barınma, beslenme, sağlık, eğitim, iyileştirme, spor ve çalışma hizmetlerinin sunulduğu ayrı personeli ve yönetim biçimi olan kurumlardır. Ceza infaz kurumlarının görevi, kendilerine teslim edilen suçluları güvenli bir şekilde

muhafaza etmek, infaz süresince iyileştirme faaliyetlerini sürdürerek, infazı sona erdiğinde uyumlu bir birey olarak topluma kazandırmaktır. Her toplumda, suç olarak kabul edilen davranışların ortadan kaldırılması amacıyla çeşitli önlemler bulunmaktadır. Eski dönemlerde bu önlemler içinde daha çok cezai yaptırımlar yer almakta iken, günümüzde cezai yaptırımların yeterli olmadığı görüşü hâkimdir. Günümüzde suç işleyen bireyin cezalandırılmasından çok eğitilmesi gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. Bu anlayışın temelinde; suç işleyen bireyin yeterince eğitilmemiş olduğu düşüncesi yer almaktadır. Bu anlayışın doğal sonucu olarak suçlu, cezalandırılmak yerine eğitilmelidir (Özok, 2001: 1-3).

Ceza infaz kurumları, ülkeden ülkeye birtakım farklılıklar gösterebilirler. Ceza infaz kurumunun yönetimi, ülke yönetim yapısından etkilenir, ceza infaz kurumları da diğer kurumlarda olduğu gibi çevreden etkilenir. Ceza infaz kurumu için değişmez kural hükümlü ve tutukluların kaçışının engellenmesidir. Ceza infaz kurumları, hürriyeti bağlayıcı(hafif hapis, ağır hapis, müebbet hapis cezaları) cezaların infaz edildiği yerler olarak bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan kurumlardır. Suçlunun yeniden topluma kazandırılabilir şekilde ıslah edilmesi, toplumun suçtan ve suçludan korunması ancak bu şekilde gerçekleşebilmektedir. Ancak bireylerin hürriyeti kısıtlanırken dahi insan onuruna aykırı şekilde hareket edilmemelidir. Günümüz modern çağda cezanın ilk amacının ıslah olması, infazın nasıl yapılacağını etkilemektedir. Cezanın amacının suçluları ıslah etme olması, cezanın insancıl olmasını gerektirmektedir. Suçlular eğer ıslah edilmeleri gereken bir varlık olarak görülüyorsa, onlara karşı ceza infaz kurumunda uygulanacak yöntemler insanlık onuruna yakışır olmalıdır (Özok, 2001: 1-3).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere Avrupa Ceza İnfaz Kurumlarının Kuralları hakkındaki R(87)3 sayılı tavsiye kararında mahkumların hakları açıkça gösterilmiştir (Nursal, 2002: 251). Ana ilkeler şu şekilde belirtilmiştir:

1) Hürriyetten yoksunluk insana saygıyı sağlayıcı maddi ve manevi koşullarda ve bu kurallara uygunluk içerisinde gerçekleştirilecektir.

2) Bu kurallar tarafsızlık içerisinde uygulanacaktır. Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve diğer fikir, ulusal veya sosyal orijin, doğum, ekonomik ve diğer duruma dayalı olarak ayırıcı işlem yapılmayacaktır.

3) İnfaz kurumlarında mahkumların tabi olacağı iyileştirmede amaç; sağlıklı olmaları ve kendilerine saygınlıklarını muhafaza etmeleri ve ceza süresinin elverdiği

ölçüde bireysel sorumluluklarını geliştirmeleri, topluma dönüşlerinde hukuka uyarlı ve kendi kendine yeterli bir yaşam sürdürebilme şansını yükseltecek düşünce ve hünelerinin yer etmesinin teşvik edilmesi olmalıdır.

4) Yetkili bir makam tarafından atanacak müfettişlerce ceza kurumları ve hizmetleri düzenli olarak denetlenecektir.

5) Mahkumların kişisel haklarının korunması, özellikle hürriyetten yoksunluk tedbirlerinin infazının kanuniliği, adli bir makam veya mahpusları ziyaretle yetkili ve cezaevi idaresine ait olmayan uygunca teşkil edilmiş bir organ tarafından ulusal kurallara uyarlı olarak yapılacak denetimlerle sağlanacaktır.

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün tekrardan suç işlemesini önlemek, bireyleri suça karşı korumak, kanunlara saygılı ve sorumluluk taşıyan bireyler haline getirmek, hükümlülerin yeniden sosyalleşmesini sağlamak ve de sosyal yaşama uyumu kolaylaştırmaktır (Resmi Gazete, 04.06.2006).

2.1. HAPİS CEZASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Hapis cezası, bir suçtan mahkûm olan kişinin bir yere kapatılarak özgürlüğünün kısıtlanması suretiyle infaz edilen bir ceza türüdür. Tarihi süreç içinde cezanın izlediği son aşama hapis cezasıdır. Bu zamana kadar cezalandırmada gönüllü sürgünlük suç faalinin toplumdaki kovulması ya da mağdurun ailesine teslim edilmesi kısa ya da uyuşma yoluna gidilmesi başta olmak üzere çok sayıda aşamadan geçmiştir. Hapis cezasının tarihi diğer ceza türlerine göre yenidir ve infaz hukukunun doğuşu, hapis cezasının infazından başlatılmaktadır (Gökçen, 2002: 53).

İlkel dönemde başlayarak her dönemde var olan hapsedme, bir ceza türü olmaktan çok, suçluların asıl cezalarının belirlenmesi yahut infazı için el altında tutulmasına hizmet etmiştir. Suçluların yanı sıra savaş esirleri, siyasal iktidara muhalif olanlar veya farklı düşünceler, hatta toplum içinde tehlike oluşturdukları gerekçesiyle serseriler ve dilenciler hapsedilmiştir (Doğan, 2010: 105).

Dördüncü yüzyıldan itibaren ahlaksız olduğu kabul edilen rahip ve rahibeler, kefarete çekerek iyileşmeleri için manastırların çalışma evlerine hapsedilmiştir. Böylece hapsedme bir ceza türü olarak ilk defa kilisede uygulanmıştır (Doğan, 2010: 102). Modern hapisanelerin kökenleri eski zamanlardaki işliklerle başlamış Avrupa

lkelerinde feodalizmin çökmesiyle kurulmaya başlanmıştır. İşlikler hem suçluları hem de yaşlılar, akıl hastaları gibi kimsenin bakımını üstlenmediği dezavantajlı grupların tutulduğu yerlerdir (Bilgiç, 2012: 64). On sekizinci yüzyıl boyunca hapisaneler, akıl hastaneleri ve hastaneler yavaş yavaş birbirinden ayrılmaya başladı. Reformcular geleneksel cezalandırma biçimlerine karşı çıkmaya başlamış bireysel hak ve özgürlükler geliştikçe suç kavramı önem kazanmıştır. Hapishanelerin akıllı, disiplin ve uyum alışkanlıkları içinde suçluların eğitildikleri yerler oldukları düşünüldüğünden giderek insanları halka açık biçimde cezalandırma uygulaması kaldırılmıştır.

1789 ve 1848 burjuva devrimleri(Fransız İhtilali) esas nedenlerini cezaevlerinden almıştır. Burjuva devrimleri cezaevlerine ve infaz anlayışına  alanda yenilik getirmiştir. İlki laikleşme; yaratıcı kavramı cezaevinden uygulanan rejimden ayrılmıştır. İkincisi insanileştirme; mahkuma bedensel ceza yaşağı getirilmiştir. Üçüncüsü ise rasyonelleştirme; akla uygun olarak insanı, yeniden sosyalleştirme, onun toplumsal yaşama dönmesine olanak sağlama anlayışını getirmiştir (Ayça, 2006: 7). Hapsetme on yedinci yüzyıla kadar bağımsız bir ceza türü değilken bu yüzyıldan sonra hapis cezası bağımsız bir ceza türü haline gelmiş ve temel ceza olmuştur. Foucault, hapishanenin yerine konabilecek bir seçeneğin olmadığını ve hapishanenin tasarruf edilmesi imkansız, nefret edici bir çözüm olduğunu belirtmiştir (Foucault, 2006: 336-337). Hapis cezasının ilk olarak hangi ülkede uygulandığına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Birinci görüş, Hollanda'da 1595 yılında inşa edilen Amsterdam Cezaevi'ni modern hapis cezasının başlangıcını kabul eder. Diğer bir görüşe göre ilk hapishane İtalya'da inşa edilmiştir. Son görüşe göre; İngiltere'de 1552 yılında kurulan Bridgewell isimli ıslahevi, toplumu dilenci ve serserilerden kurtarmayı amaçlamış ve modern hapis cezasının başlangıcını oluşturmuştur (nder, 1992: 496).

On dokuzuncu yüzyıla kadar suçlular için temel cezalandırma biçimleri, insanları zincirlemek, kamılamak, kızgın demirle dağlamak ya da asmaktı. Önceden de bahsettiğimiz gibi halka açık olarak gerçekleştirilirdi. Günümüz modern anlamdaki ilk cezaevleri Amerika'da inşa edilen modellerden esinlendiği için çalışmamızın konusu itibariyle sıkça bu modellerden bahsedilecek.

1847 yılında Brüksel'de ilk Uluslararası Cezaevleri Kongresi düzenlenmiştir. 1955'de Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevleri Kuralları belirlenmiştir. Türkiye bu kuralları 1965 yılında uygulamaya geçirmiştir. 1987 yılında Birleşmiş Milletler

Standart Cezaevi Kurallarını Avrupa Cezaevi Kuralları adı altında yeniden toplamış ve kurallar tüm üye devletler için zorunludur.

Cezaevleri konusunda çalışma yapan araştırmacılara değinmek gerekirse; Kaiser, cezaların infazının tarihsel süreç içerisindeki gelişimini şu şekilde sıralamaktadır: Amsterdam Cezaevleri'nin doğuşu, Amerika'da ortaya çıkan infaz modelleri ve 19. yüzyılda amaca uygun infaz sisteminin bulunması için yapılan tartışmalar ve 20. yüzyılda hükümlülere yönelik asgari standartların belirlenmesi.

Mittermaier bu dönemleri: 1600'lü yıllara kadar süren ilkel dönem yani intikam düşüncesinin egemen olduğu dönem, 1600'lü yıllardan sonraki modern dönem ve 1800'li yıllar ve sonrasındaki dönemde gelişen politik sistemin genelinde bireysel özgürlük ve haklar şeklinde tasnif etmektedir.

Demirbaş ise bu dönemleri: Amsterdam Cezaevleri'nin yapılması ile beraber 17. yüzyılın başından ve Fransız İhtilaline kadar devam eden dönem, Aydınlanma döneminden başlayıp ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden dönem ve 20. Yüzyılın ortalarında hükümlülere uygulanacak asgari standartların belirlenmesi ve ceza infaz kurumlarının açılması şeklinde sınıflandırmaktadır (Demirbaş, 2008: 95).

Yukarıda belirtilen sınıflandırmalar göz önünde bulundurularak cezaların infazı ile cezaevlerinin gelişim süreci başlıca dört bölüme ayrılabilir:

- 1) Kefaret (intikam) düşüncesinin egemen olduğu, Amsterdam Cezaevleri'nin ortaya çıkışına kadar devam eden dönem,
- 2) Amsterdam Cezaevleri'nin ortaya çıkışından Aydınlanma Dönemi'ne kadar devam eden, kefaretin yanında mahkûmun iyileştirilmesi ve yeniden sosyalleştirilmesi düşüncesinin de yer aldığı dönem, bu dönem 16. yüzyılda başlamıştır.
- 3) Aydınlanma Dönemi ile başlayıp 20. yüzyıla kadar devam eden dönem,
- 4) 20. yüzyılın ortasından itibaren mahkûmlara uygulanacak muamelede minimum standartların belirlenmesi ve bu standartların uluslararası belgelerde kabul görmesi ile başlayan son dönem.

Türk Hukuk Sistemi'nde hapis cezasının tarihi gelişimi; İslam dinin ve Osmanlı Devlet kültürünün etkisi olmuştur. Hapis cezasına eski Türk devletlerinden Hun Devleti'nde rastlanılmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra "ukubat" olarak adlandırılan İslam Ceza Hukuku uygulanmaya başlamıştır (Üçok, 1996: 74).

İslam Ceza Hukukunda cezalar; hudut(had),cinayet, ta'zir ve muhalefetler olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır (Bilgiç, 2012: 75). İslam hukukunda ceza hukuku yaptırımları, bedensel ve mali veya hapis ve sürgün gibi özgürlüğe yönelik cezalar veya teşhir terzil gibi manevi cezalar biçiminde olabilmektedir (Bilgiç, 2012: 76). Osmanlı Devleti'nde ilk hapsedmenin 1389-1402 yılları arasında hüküm süren Yıldırım Beyazıt döneminde meydana geldiği bilinmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda, ülkenin değişik bölgelerinde devlete ve kişilere karşı suç işleyenlerin, ıslah olmaları için Kıbrıs'a sürgün edildiği belirtilmektedir (Doğan, 2010: 129-132).

2.2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN İNFAZ SİSTEMLERİ

Dünyada uygulanan hapis cezası türleri 17. yüzyılın son çeyreğinde büyük değişim ve dönüşümler geçirmiştir. 18.yüzyıldan başlayarak gerek Avrupa'da gerekse Amerika'da büyük gelişmeler gösteren hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı konusunda geliştirilen sistemler dört grupta toplanabilir. Bunlar: Toplu hapis sistemi, Pensilvanya ya da hücre sistemi, Auburn sistemi ve Müşahede ve sınıflandırma sistemi.

Toplu Hapis Sistemi: Ceza infaz kurumlarında uygulanan ilk sistemdir. Amsterdam Cezaevi'nde uygulanan bu sistemde suçlular arasında ayırım yapılmamaktaydı. Tutuklu ve hükümlüler bir arada olup cezanın uzun veya kısa olması, tutukluluk veya hükümlülük, yaş, daha önce suç işlemiş olma veya olmama gibi kıstaslar kullanılmazdı. Bu sistem uygulamaya başladıktan belli bir süre sonra kadınlar erkeklerden, büyükler küçüklerden, tutuklular hükümlülerden ayrılmıştır (Güran, 2000: 9).

Koğuş(topluluk) sistemi kısaca hükümlülerin toplu halde barındırıldığı sistemdir. Koğuş,16-100 kişinin 24 saat yaşamı birlikte paylaştıkları yerlerdir. Türk İnfaz Sistemi'nde, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde koğuş sisteminin yaygın olduğu görülmektedir. Bu düşüncenin bir sonucu olarak 1980'li yıllara kadar inşa edilen cezaevleri 50-60 kişilik büyük koğuşlar şeklinde projelendirilmiştir. Koğuş sistemine göre inşa edilen cezaevleri arasında Ankara, Sinop, Yozgat ve Tekirdağ sayılabilir.

Pensilvanya ya da hücre sistemi: Filedelfiya Cezaevi Vakfı tarafından 1790 yılında Filedelfiya'da kurulmuştur. Dünyanın ilk cezaevi iyileştirme vakfi olarak bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu sistemde hükümlüler gece ve gündüz tek

kişilik hücrelerde kalırlar ve hiç kimse ile görüşmezlerdi. 1829 yılında Filedelphiye Cezaevi Vakfının girişimiyle açılan bu cezaevi dünyanın ilk modern cezaevi olduğu kabul edilmiştir (Demirbaş, 2003: 104). Toplu hapis sisteminin olumsuzluklarını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve ceza eğilimi olan suçlular üzerinde caydırıcı etki oluşturmaya çalışmıştır. Pensilvanya sistemi, Amerika'nın Pensilvanya Eyaleti dışında başka eyaletlerde ve Avrupa'da ise İtalya ve Belçika'da uygulanmıştır (Dönmezer, 1994: 626). Sonuç olarak pensilvanya (hücre) sistemi hükümlülerin tek kişilik hücrelerde barındırıldığı ve tecrit esasına dayalı sistemdir.

Auburn Sistemi: 1816 yılında New York'ta inşa edilen Auburn Cezaevi'nde hücre hapsi cezası uygulanmıştır. Auburn Cezaevi'ndeki ilk mahkûmlar hücrelerde ikiyeşerli gruplar halinde kalmaktaydılar. Ancak hükümlülerin çıkardığı sorunlar görülünce mahkûmlar tek tek bu hücrelere yerleştirildiler. Kısa süre sonra, bu uygulamanın da farklı sorunlar ortaya çıkardığı görüldü. Bu sistemde, Pensilvanya'da uygulanan “yalnızlık” sisteminin yerine “sessizlik” sistemi yerleştirilmiştir (Demirbaş, 2003: 106). Mahkûmlar gündüzleri iş atölyelerinde çalışıyorlardı ancak birbirleriyle konuşma yasağı vardır. Geceleri herkes tek kişilik hücrelerde kalıyordu. Mahkûmlar aileleriyle görüşemiyor ve birbirleri ile konuşamıyordu (Dönmezer, 2003: 607). Dolayısıyla bu sisteme sessiz sistem denebilir.

Auburn Sisteminde mahkûmların çalıştırılmasının infazdan beklenen ıslah amacına ulaşması mümkündür (Dönmezer, 2003: 627). Auburn sistemi Amerika ve Avrupa'da uygulama alanı bulmuştur. Özetlemek gerekirse toplu sistem ile hücre sisteminin bir karması olan, mahkûmların tek başına hücrelerde/odalarda barındırıldığı ancak günün belli saatlerinde sosyal, kültürel veya sportif amaçlarla bir araya gelmelerine izin verildiği sistemdir.

Müşahede ve sınıflandırma sistemi: Bu sistem, Toplu hapis, Pensilvanya ve Auburn sistemlerinin zararlı yönlerini ortadan kaldırmayı ve faydalı yönlerini uygulamayı esas almıştır. Tedrici serbest sisteminin günümüzün sosyal şartlarına uygun şekilde geliştirilmiş ve daha sonra modern hale getirilmiş şeklidir. Bu sistemde amaç, uslandırma yani ıslah ve topluma yeniden kazandırmadır. Suçlunun kendini kontrol duygusunu geliştirdiği ve insani yöntemle pişmanlığa ulaştırdığı söylenir (Bilgiç, 2012: 67). Bu uygulamada hükümlünün cezası kesinleştikten sonra, belli bir süre müşahede altında tutularak kendini suça iten nedenler, karakteri, ailesi,

diğer hükümlüler ve cezaevi personeline karşı bilgiler ışığında infaz yönünden sınıfları belirlenerek, gideceği cezaevi grubu belirlenir (Canel, 2003: 67). Yukarıda bahsettiğimiz infaz sistemlerinin dışında çok fazla uygulanmamasına karşın yeni infaz sistemi de mevcuttur (Kamer, 2003: 14). Bu sistemde suç işleyen kişi toplum hayatına uyum sağlaması için tamamen bilimsel yöntemlerle eğitime tabi tutulmaktadır. Hürriyeti bağlayıcı ceza suçlunun kişiliğindeki özellikler göz önünde tutularak şahsileştirilmektedir.

Türkiye'deki infaz sistemi de temelde dereceli sisteme göre düzenlenmiş olup çağdaş gelişmelere uygun olarak bu sistem üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Bu sisteme müşahede ve sınıflandırma sistemi de denmektedir (Bilgiç, 2012: 67).

Çağdaş Sistemler, yukarıda incelediğimiz infaz sistemlerinde az veya çok suçluya acı verme ıstırap çektirme amacı vardır. Çağdaş anlayışta ise cezada acı ve ıstırap fikri terkedilmiştir. Buna göre suçlu, tamamen uzmanların kontrolündeki kurumlarda iyileştirilmesi, tekrar sosyalleştirilmesi ve toplumla uyum sağlaması amacıyla bilimsel yöntemler kullanılarak, dereceli bir sistem içerisinde yeniden toplum hayatına katılmasının sağlanmasına ve suçluda kendi kendini kontrol etme duygusunun geliştirilmesine çalışılmaktadır. Günümüzde kriminoloji, cezaevlerindeki yaptığı çalışmalarda, klasik anlamda cezaevindeki mahkumların, suçların ıslahını sağlamaya elverişli olmadığını, buralarda kendine özgü bir kültür oluştuğunu ve bunun da suçlunun ıslahına hiçbir faydasının olmayacağını ortaya koymuştur (Dönmezer, 2003: 630).

Günümüzde etkin olan anlayış, infazın tamamen kaldırılamayacağını Hürriyeti bağlayıcı cezaların en son çare olarak verilmesi, bu cezaların yerine, hürriyeti bağlamayan başka ceza ve tedbirlerin uygulanması gerektiği savunulmaktadır (Dönmezer, 2003: 631). 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatif olarak, para cezası, erteleme, konutta infaz, kamu yararına çalıştırma, koşullu salıverme ve denetimli serbestlik gibi kurumalar kabul edilmiştir.

3. EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİM

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren yaşamını sürdürebilmek için çevresiyle girdiği etkileşim sonucu birtakım bilgi, beceri, tutum ve değerler edinmiş; bunları toplumdaki diğer bireylere de aktarmaya başlamıştır. Böylelikle ilkel toplumlarda

bireyler, bu etkileşim sonucunda ailelerinden, çevrelerinden birçok şey öğrenmişlerdir. Diyebiliriz ki öğrenmenin var olduğu her durumda, bir eğitim sürecinden söz etmek mümkündür (Gürkan, 2006: 4). Bu nedenle eğitim, biyolojik, kültürel ve sosyal bir varlık olan insanın varoluşundan bu yana olagelmıştır ve insanoğlu var olduğu sürece de eğitim var olacaktır.

Eğitim sözcüğü, toplumun her kesimini ilgilendirdiği için günlük yaşantıda çok kullanılan sözcüklerden biridir. Eğitim, insanın doğumuyla başlayıp yaşamı boyunca devam eden oluşum yani bir süreçtir. Bu süreçte bireyler birtakım bilgi, beceri, tutum ve değerler edinir. Bunun sonucunda da bireylerde gözlenebilen birtakım davranış değişiklikleri meydana gelir. Örneğin markete gittiğinde kasiyerin verdiği para üstünün doğru olup olmadığını bilmeden eve dönen bir çocuğun, basit aritmetik işlemlerini öğrendikten sonra aldığı para üstünü sayarak doğru olup olmadığını anlayabilecek düzeye geldiği gözlenebilir. Böylece bireyde davranış değişikliği kendi yaşantıları yoluyla meydana gelir (Erden, 1998: 13).

Her toplum, ayakta kalabilmek için kendi kültürünün özelliklerini yeni kuşaklara aktarır. Toplumun, bireyleri kendi kültürünün talep ve beklentilerine uygun biçimde yetiştirmesine “kültürleme” denmektedir (Fidan ve Erden, 1998: 2). Başka bir deyişle kültürleme, kültürel değerlerin bireye aktarılması sürecidir. Bu süreç ailede, çevrede, sokakta, arkadaş çevresinde, iş yerinde, okulda pek çok yerde bilinçli ya da bilinçsiz oluşan öğrenmeleri kapsar. İlkel toplumlarda, kültürün içeriği basit olduğundan, bireylerin günlük yaşantı içerisinde kültürün tüm özellikleri ile etkileşim kurması ve onu edinmesi doğal bir süreçtir (Fidan ve Erden, 1998: 2).

Eğitimin, geniş ve herkesi ilgilendiren bir alan olması, birçok eğitim tanımının yapılmasına sebep olmuştur. Eğitim, en genel anlamıyla bireylerin davranışlarında farklılık yani değişiklik oluşturma sürecidir. Demirel (1999: 5), eğitimi “Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme süreci” olarak, Ertürk (1994: 11) ise “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen değişme meydana getirme süreci” olarak tanımlamaktadır. Eğitim tanımları içinde “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen değişme meydana getirme süreci” tanımı, eğitimciler arasında genel kabul görmektedir. Eğitim tanımlarına bakıldığında üç temel özelliğin vurgulandığı görülmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Eğitimin bir süreç oluşu, eğitim sonucunda bireyde davranış

değişikliğinin oluşması ve davranış değişikliğinin bireyin yaşantıları sonucunda oluşması.

Eğitim, okul öncesinde ve okul yaşamında sürdüğü gibi okul içinde ve okul dışında devam eder. Dolayısıyla eğitim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Eğitim, bireyin yaşamı boyunca edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır. Eğitim süreci yoluyla bireylerin değişimlere uyum sağlaması ve her yönüyle gelişmesi amaçlanmaktadır. Buna göre eğitimin genel işlevleri; bireyin topluma, toplumun var olma sebebi olan dinamiklerine uyumuna yardım etmek ve bireyde var olan yeteneklerin üst seviyeye kadar gelişmesini sağlamaktır (Gürkan ve diğ, 1998: 17). Buradan eğitimin toplumsal ve bireysel işlevinin olduğu söylenebilir. Daha da genişletirsek eğitiminin, bireysel, toplumsal, siyasal ve ekonomik işlevlerinden söz etmek mümkündür. Eğitim; bireyin davranışlarını değiştirme, geliştirme, uyumunu sağlama gibi amaçları gerçekleştirirken genel anlamda şu amaçlardan yola çıkar (Gürkan ve diğ, 1998: 18-19): Eğitim, bireyin kendini gerçekleştirmesine olanak sağlar. Kendini gerçekleştiren birey, öğrenme ve öğretme isteği duyar, analitik işlem ve düşünme becerileri kazanır, güzel olanı tercih ve takdir eder, kendi hayatını yönlendirebilir ve anadilini etkin kullanır. Ayrıca eğitim, kişinin insani ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olur. İnsana ve insanlığa saygı duyar, kardeşlik duygusunu arttırır ve önemser, başkaları ile işbirliği geliştirir, sosyal hayatında ince davranışlar sergiler ve de ailede sorumlulukları yerine getirir. Eğitimin başka bir etkisi de kişinin ekonomik durumunu geliştirir. Şöyle ki iyi bir işçi işveren olur, çalışmaktan haz alır, meslekleri tanır ve meslek seçiminde isabetli kararlar verir, gelir ve giderlerini kontrol altına alır. Son olarak kişinin vatandaşlık duygusunu ve sorumluluğunu geliştirir. Dolayısıyla adil bir birey ve adalet konusunda duyarlıdır, hoşgörülüdür, milli kaynakları korur, vatandaşlık görevlerini bilir ve uygular, kanunlara saygılıdır, düşünme yeteneği gelişir, dünyayı takip eder ve de insan haklarına bağlıdır.

Bu amaçlar, eğitim gören bireylerin sahip olması beklenen davranışları belirtmektedir. Bireye okul öncesinden yükseköğrenimin sonuna değin bu davranışlar aşama aşama kazandırılmaktadır.

Özetlemek gerekirse eğitim kavramının kapsamı oldukça geniştir. Bireyi etkileyen ve davranışlarında değişiklik oluşmasına yol açan her türlü etkinliğe eğitim diyebiliriz. Ancak değişik durumlarda gerçekleşen bu eğitim süreçleri özelliklerine göre farklı isimler almaktadır. Eğitim genel olarak tarihsel, sosyal, psikolojik, felsefi, politik ve ekonomik temellere dayanır.

Mesleki eğitime değinecek olursak mesleki eğitim, kişinin iş piyasasında geçerliliği olan ve belli bir mesleğin temel bilgi ve becerilerini kazandırmak ve de belirli teknolojilerin kullanımı öğretmektir (Koçel, 2004: 101). Diğer bir deyişle mesleki eğitim, bireye iş hayatında belirli bir meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ve bireyin yeteneklerini çeşitli yönleriyle geliştiren eğitimidir. Genel anlamda kullanılan mesleki ve teknik eğitim ise tanım olarak, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırarak zihinsel, duygusal, kişisel, sosyal ve ekonomik yönleriyle dengeli bir biçimde geliştirme sürecidir (Alkan, 2001: 3-5).

İnsan hayatında iş ve eğitim önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlık tarihinin her döneminde ve her ülkede genel eğitim politika ve uygulamalarında meslek eğitimine yer verilmiş olması bu gereksinimin doğal bir belirtisidir. Gerçekten de mesleki eğitim bireyin hayatında bireysel, sosyal, ekonomik, kültürel ve ulusal gereksinimlerin karşılanmasında zorunlu bir eğitimidir.

Sosyal ve psikolojik boyut açısından bakıldığında, birey ve grupların mesleki yeterliliklerini geliştirmede ve toplumsal iş birliğine katılımlarını sağlamada meslekler eğitim için önemli bir araçtır. Bu bağlamda mesleki eğitim gençlere sosyal başarı ve aidiyet duygusu kazandırmakta etkin bir rol oynar (Özsoy, 2007: 111).

Gelişmiş ülkelerde okul esnasında ve okul sonrasında ve de hükümlüler ceza infaz kurumlarında kalırken mesleki eğitim teşvik edilmekte istihdamın arttırılmasında ve sosyal vakaların azaltılmasında önemli bir görev görmektedir. Amerika da mahkumlara hükümlülük süreleri boyunca yetişkin temel eğitimi, genel eğitim gelişimi, çıraklık eğitimi sertifikası ve eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimler sonucunda kursiyerlere başarı belgesi ve moral motivasyonları için sertifikalar verilmektedir (Gaes, 2008: 3).

Gelişmiş ülkelerde, hükümlülere verilen mesleki eğitimler genel anlamıyla üçe ayrılmaktadır. Birincisi, ceza infaz kurumunda uygulanabilecek becerilerin kazandırılmasıdır. İkincisi, kısa süreli mesleki eğitim programları ve sonuncusu ise, infaz kurumundan tahliye sonrasında kısa sürede iş bulacakları becerilerin kazandırılması şeklinde mesleki eğitimler verilmektedir.

Bushway, çalışmasında, mesleki eğitimlere katılmayan mahkumların katılan mahkumlara oranla tekrar ceza infaz kurumuna geri dönme oranlarının % 20 daha fazla olduğunu belirtmektedir. Mesleki eğitim programlarına katılanların büyük bir

kısının iş bulduklarını ve tekrar ceza infaz kurumuna geri dönemediklerini ifade etmiştir. Suç işleyerek hükümlü hâline gelen bireylerin ceza süreleri bitince topluma kazandırılmaları amacıyla bir meslek ya da beceri sahibi olmaları ekonomik ve sosyal maliyetleri azaltmak için gerekmektedir. Kanada’da hükümlü olan 3342 kişi ile yapılan çalışmada, tahliye olduktan sonra erkeklerin yarısı ve bayanların üçte biri tekrar suç işleyerek ceza infaz kurumuna girmişlerdir (Bushway, 2003: 2). Yine benzer oranlar Avustralya’da görülmektedir. Bu ülkede, hükümlülerin % 37’si tahliyeden sonra iki yıl içinde tekrar suç işleyerek ceza infaz kurumuna girmekte, % 47’si ise iyileştirme hizmetlerine sevk edilmektedir (Callan ve Gardner, 2005: 35, akt. Özcan, 2010: 13-19). Tüm bunlar hükümlülerin sosyal bütünleşme/uyum yoluyla kazandırılması açısından hem birey hem de toplum açısından çok önemlidir. Mesleki eğitim bu anlamda etkin bir araç olarak, hükümlüye kazanımları şunlardır: moral ve özgüven duygusunda yükselme, işbirliği ve dayanışma, iş bilgisi ve deneyimin artması sonucu iş tatmini sağlama, işgücü piyasasında değer artışı, yeni iş olanakları, beceri geliştirme, olgunlaşma ve hoşgörü kazanma.

4. REHABİLİTASYON

Resosyalizasyon olarak da adlandırılan rehabilitasyon yaklaşımı, caydırma ve olanaksızlaştırma yaklaşımları gibi kişinin; hastalık, bunalım, kaza, hapis, gibi ruhi ve bedeni yaralanmalardan sonra karşılaştığı sorunları yenmesine yardım ederek, kendi kendine iyileşme durumuna getirilmesine ve de suçun önlenmesine yöneliktir. Ancak, rehabilitasyon yaklaşımında, suçun azaltılması, kişinin karakterinin veya davranışlarının değiştirilmesi yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır.

Rehabilitasyonun amacının, tedavi, eğitim ve talim yoluyla, mahkûmun toplumda müspet bir yere geri gönderilmesi olduğu söylenebilir (Cavadino ve Dignan, 2007: 41-42). Bu program kimi zaman, kişideki olumsuz alışkanlıkların giderilmesine veya davranış bozukluklarının tedavisine odaklanırken, kimi zaman, kişinin suç işlemeye ikame edebileceği bir uğraş kazanması düşüncesiyle, kişinin eğitimine veya kişinin bazı yeteneklerinin geliştirilmesine odaklanabilir. Uyuşturucu tedavisi, madde bağımlılığı tedavisi, öfke kontrolü ve meslek eğitimi, bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Burada, yaptırıma karar verecek makamı ilgilendiren asıl şey, işlenen suçun ağırlığı değil, suçu işlemiş olan kişinin rehabilitasyonu için ihtiyaç duyulan şeylerdir. İşlenen suçun ağırlığıyla paralel cezalar verilmesini

öngören "karşılığını verme" yaklaşımının tersine, suç işleyen kişinin hususiyetleri üzerine odaklanılmaktadır. Böylece, cezanın miktarının belirlenmesinde, failin kusur derecesi değil, yeniden sosyalleşmesi için gerekli olan ölçü dikkate alınır (Centel, Zafer ve Çakmut, 2008: 534).

Rehabilitasyon yaklaşımı, kriminolojinin suçluluğu, psikiyatrik, psikolojik veya sosyolojik bakımdan kişisel patolojilere veya kişisel uyumsuzluklara bağlayan şekilleriyle yakından ilişkilidir. Rehabilitasyon idealini savunan bazı pozitivistler, bu idealin güçlü bir versiyonu olan "tedavi modeli"ne taraftar oldular. Kriminolojide Caydırıcılık yaklaşımında, failin, rasyonel tercihlere bağlı olarak hareket ettiği kabul edilirken, rehabilitasyon yaklaşımında, fail, yardıma ihtiyacı olan birisi statüsündedir. Rehabilitasyon yaklaşımı 1960'lerde (özellikle ABD'nin belirli yargılama sahalarında), doruk noktasına ulaşmıştır; 1970'lerde bu idealin düşüşe geçtiği söylenmiş ve 1990'lerde bu yaklaşımda bir canlanma görülmüştür. Miethe ve Lu, Batı toplumlarında hâli hazırda bulunan malî sıkıntıların, halkın daha sert ve uzun hapis cezaları verilmesi talebinin, suçun önlenmesinden ziyade bastırılmasına odaklanan ve büyümekte olan politik mülahazaların, tretman(tedavi) ve rehabilitasyon yaklaşımının karşısında bulunan önemli faktörler olduğunu belirtmektedirler.

1970'lerde, rehabilitasyon yaklaşımının, suçlulara ne yapılırsa yapılsın bir değişiklik olmadığı anlamında ve abartılı bir anlatımla "hiçbir şey işe yaramıyor" dönemine girdiği belirtilir.

Günümüzde, rehabilitasyon yaklaşımının etkinliği konusundaki görüşler, bu konudaki iyimserliğin zirvede olduğu dönemdeki kadar iddialı değildir. Tıbbî veya tedaviye yönelik ceza modellerini veya bilimin bütün suçluluğa derman sunabileceğini bağlılıkla savunan çok kişi yoktur. Rehabilitasyon, artık, suçlunun iradesini dışlayan bir "tedavi" olmaktan ziyade, davranışlarını değiştirmesi için suçluya yardımcı olmak şeklinde anlaşılma eğilimindedir. Bu, "zorlanmış tedavi"den ziyade, "kolaylaştırılmış değişim" yaklaşımıdır. İngiltere'de, günümüzde revaçta olan çok sayıda program, resmi destek de bulmuş olan "bilişsel davranışsal" yaklaşımın ürünüdür (Cavadino ve Dignan, 2007: 43) İsminin de ifade ettiği üzere, bu yaklaşım, davranışsal ve bilişsel psikolojiden alınan metotlardan oluşan bir sentez üzerine kuruludur.

Gölcüklü 'ye göre, “ceza tedbirlerinin günümüzdeki amacı, toplumun suça karşı korunmasıdır ve bu da, bir iyileştirmeye tabi tutulacak olan hükümlüye, toplum içine döndüğü zaman kanunlara riayet ederek yaşayabilmek arzu ve imkânının verilmesi suretiyle başarılacaktır. Bu ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenecek ceza sisteminin (ve bin netice infaz rejiminin) suçluyu toplumdan tecrit değil, bilâkis kendisini toplumun bir üyesi olarak ele almaya yönelmiş bulunması gerekir.” (Gölcüklü, 1996: 19). Gölcüklü 'nün görüşleri, Suçların Önlenmesi ve Suçluların Tretmanı Konusundaki Birinci Birleşmiş Milletler Kongresi'nde(Cenevre, 1955) alınan bir kararla benzerlikler taşır.

Hürriyeti bağlayıcı ceza ve güvenlik tedbirlerinin amacı ve meşruiyet sebebi toplumun suça karşı korunmasıdır. Bu amaç, hapis süresinin, içinde bulunulan olanaklar ölçüsünde, suçlunun toplum içinde kanuna riayet etmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilir bir birey haline getirilmesi yolunda kullanıldığı takdirde gerçekleşecektir (Gölcüklü, 1996: 19).

4.1. ISLAH VE REHABİLİTASYON

Modern ceza hukukunda rehabilitasyon, bugün geldiği noktada ceza, beklenen hedeflere/amaçlara ulaşmak için kullanılan bir araçtır (Dönmezer ve Erman, 1997). Islahın da içinde bulunduğu ceza infazının en temel amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- 1) suçu ve haksızlığı cezalandırma (kefaret teorisi)
- 2) toplum bireylerini suçlardan korumak (genel önleme)
- 3) toplumu suçlunun diğer suçlarından korumak (özel önleme)
- 4) faili, cezanın infazından sonra yeniden sosyalleştirme ya da iyileştirme. Buradaki son madde çağdaş ceza anlayışında geçerli olan nihai amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern ceza, suçlunun başka ifadeyle failin rehabilite edilerek yeniden suç işlemesine engel olmalıdır. Suçlunun iyileştirilmesi cezanın asıl amacını oluşturur. Cezaların karakteri iyileştirmedir (Yayak, 2009: 10). Yeniden sosyalleştirme kavramı yerine tretman, iyileştirme ve rehabilitasyon kavramları da kullanılmaktadır (Demirbaş, 2008).

Islah, Türk Dil Kurumu'nca (2015) verilen anlamı itibariyle “düzeltme, iyileştirme: cezaevlerinin ıslahı” anlamını taşımaktadır.

Literatürde; readaptasyon, rehabilitasyon gibi kelimelerin yerine de kullanıldığı görülmektedir. İslahı kapsayan ve aynı zamanda ondan daha geniş bir alanı temsil eden rehabilitasyon ise; “bireyi kapasitesi ve yahut yetenekleri ölçüsünde zihinsel, bedensel, sosyal ve ekonomik yeterlilik alanında geliştirme, koruma ve iyileştirme çabaları” olarak tanımlanmaktadır. Rehabilitasyon çalışmaları çok yönlü ve konu alanı geniştir. Bu bağlamda yürütülen programların içeriğinin insan haklarına ve insan onuruna yaraşır durumda olması gerekir (Seyyar, 2002: 518-531). Nitekim İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (2005)’ne göre de; ceza infaz kurumu personelinin en öncelikli görevinin mahkeme tarafından usulüne uygun olarak verilmiş kararlarla ceza infaz kurumuna gönderilen hükümlülerin, makul ve insani şartlarda tutulmalarını teyit etmektedir.

Ceza infaz kurumu personelinin, mahkumları alıkoymanın yanı sıra mahkumların iyileştirilerek yeniden topluma kazandırılmalarında da önemli görevlerinin olduğunu bildirmektedir (İHYKO, 2005). Bugün Türkiye’de infazın temel amacı olarak yeniden sosyalleştirme dendiğinde, hükümlünün yeniden sosyalleşmesi akla gelmektedir.

Ceza infaz bilimi, her şeyden önce cezada ıslah edici bir güç taşır. İslah etmek terbiye etmek demektir. Terbiye ve ıslah; insana düşünmesini, iradesini ve tüm psikolojik varlığını iyi bir şekilde kullanarak yeterliliğini vermeyi amaçlar. Bu ise olaya, mahkumun şuuru(bilinç) katmak ile yani suçluyu ikna suretiyle ıslah etmekle mümkündür. Kanuni anlamda sorumluluk bir anlamda objektif sorumluluktur. İnsanoğlunda var olan ve olmadığı zaman psikolojik bir eksiklik sayılan şey de bu sorumluluk duygusudur. Suçluların ıslahında da en temel amaç; bu duyguyu uyandırmak ve geliştirmek ve suç işlemiş kimseye toplumun istediği psikolojik şekli vermektir. Mahkumun ıslahı, her şeyden önce onun zararsız bir vatandaş olarak topluma yeniden dönüşünü hazırlamaktır (Erem, 2003: 249, akt. Yayak, 2009: 11).

Hükümlülerin ıslah edilmesi, bu kişilerde bir utanç ve pişmanlık duygusu oluşturarak onlarda bir davranış değişikliği oluşturmayı amaçlamaktadır. Burada suçluluğu yargısal olarak kesinleşen bir suçlunun, tamamen uzmanların kontrolünde olan programlarla yeniden sosyalleştirilmesi ve hükümlünün topluma uyum sağlaması amacıyla bilimsel yöntemler çerçevesinde hazırlanan metotlarla

hükümlünün yeniden toplumsal hayata katılmasının sağlanmasına ve geliştirilmesine çalışılmaktadır (Dönmezer ve Erman, 1997).

Çağdaş anlayışa göre cezanın en uygun amacı, suçlunun ıslahıdır. Islah öncelikle suçluya sorumluluğunu kabul ettirebilmeye bağlıdır (Önder, 1992: 9, akt. Yayak, 2009: 13).

Suçluyu topluma kazandırma konusundaki genel kabul görüşlerinde; çalışma koşullarına, mesleki eğitim ve benzeri programlara ağırlık verilmektedir. Ceza infaz kurumlarında iyileştirme faaliyetleri arasında en yaygın olan terapi ve danışma, eğitim-öğretim programları ile meslek ve iş kazandırma faaliyetleridir. Ceza infaz kurumlarındaki ıslah faaliyetlerinin en bilineni, psikolojik danışma ve terapidir. Genel olarak, psikoterapi ve benzer teknikler vasıtasıyla hükümlülere ulaşılarak bireysel müdahalede bulunulması savunulsa da ekonomik yetersizlikler nedeniyle grup yöntemleri tercih edilmektedir (İçli ve Öğün, 1999: 39, akt. Yayak, 2009: 14). Bu çalışmalarda, suçlu bir “kişi/birey” olarak ele alınır. Suçlunun kişilik özellikleri dikkate alınarak ona yardımcı olacak programlara yönlendirilir.

Ceza infaz kurumlarındaki psiko-sosyal yardım servisi personelinin görevleri hakkındaki Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Tüzük Md.37/a’da, “hükümlülerin suç ve suçluluk nedenleri üzerinde durarak ve suç işleme nedenlerinin kökenine inerek, çeşitli psiko-sosyal iyileştirme yöntemleriyle bu nedenleri ortadan kaldırmaya, onları eğitip ıslah etmeye, salıverilmelerinden önce yeni bir yaşama, toplumda karşılaşılabilecekleri olaylara karşı hazırlamaya, olumsuz duygularını gidermeye çalışmak” şeklinde belirlenmiştir. Bu amaçla, Adalet Bakanlığı tarafından 1983 yılında ceza infaz kurumlarında “Psiko-Sosyal Hizmet Programı” uygulanması onaylanmıştır. Bu programa göre, ceza infaz kurumlarında içinde başta psikolog ve sosyal hizmet uzmanı olmak üzere Psiko- Sosyal Hizmet Birimleri oluşturulacaktır. Bu birimlerin temel amacı ise; hükümlülerin eğitilerek topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamaktır. Hükümlüler bireysel özellikleri, yaşam koşulları ve suç işleme nedenleri baz alınarak değerlendirilecektir (İçli ve Öğün, 1999: 39, akt. Yayak, 2009: 15).

Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin topluma kazandırılmasına ilişkin çalışmaları eğitim ve iyileştirme/rehabilitasyon olarak sınıflayabiliriz. Eğitim; öğretim çalışmaları, çalıştırma ve meslek edindirme kursları ile sosyal ve kültürel faaliyetler olarak sınıflandırılabilir.

İyileştirme ise, psiko-sosyal yardım çalışmalarını ifade eder. 1980'li yıllardan itibaren psikolojik yaklaşımlar da önem kazanmaya başlamıştır (Saldırım, 2011: 64).

Kısaca ifade etmek gerekirse, ceza infaz kurumlarında psiko-sosyal destek programlarının uygulanmaya başlanması çok eski tarihe dayanmamaktadır. Bununla birlikte günümüzde psikoloji alanında ceza infaz kurumlarına ilişkin önemli bilimsel ilgiler bulunmaktadır.

4.2. REHABİLİTASYON YAKLAŞIMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Rehabilitasyon yaklaşımının düşüğe geçmesi ve canlanması, onun hakkında yapılan tartışmalarla yakından ilgilidir. Ashworth, bu idealin 70'lerde düşüğe geçmesinde iki temel kaygının etkili olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi, sıradan, tretmana yönelik olmayan cezalarla karşılaştırıldığında, bu tretman programlarından azının, tekrar suç işlemeyi önlemekte daha iyi olduğunun gözüktüğüne ilişkin eleştiridir. Ashworth, rehabilitasyon yaklaşımına ikinci itirazın, uzmanların tesirini epeyce artırması ve bireylerin eşit saygı ve ilgi görmeye hakkı olduğunu tanımaması konusunda olduğunu belirtir: "Belirsiz süreli ve hatta yarı belirli süreli cezalar, suçluların serbest bırakılmasını hapisane veya denetimli serbestlik yetkililerinin eline bırakmaktadır ve bu genellikle sabit kriterlerden, şeffaf sorgulana bilirlikten veya itiraz etme yollarından ve gerekçeli karar almadan yoksundur" (Ashworth, 2007: 83)

Rehabilitasyon yaklaşımı, cezanın ölçüsünü belirleme bakımından sorunlar içerir (Demirbaş, 2009: 511). Bu yaklaşımda, kişinin, işlediği suçla orantısız şekilde ağır bir yaptırıma maruz bırakılmama hakkı söz konusu değildir. Burada önemli olan, kişinin işlemiş olduğu fiilin veya kusurunun ağırlığı değildir; kişinin arz ettiği tehlikelilik durumudur. Hâl böyle olunca, hafif bir suç işlemiş olan ancak yüksek derecede tehlikeli addedilen bir kişi, daha ağır bir suç işlemiş olmasına rağmen daha az tehlikeli addedilen bir kişiden daha yoğun bir "tretman"a tabi tutulabilecektir. Bu durumun kusur ilkesiyle uyumsuzluğu aşikârdır. Diğer taraftan bu yaklaşım, failin, ağır bir suç işlemiş olsa bile, tehlikeli olmadığından bahisle, bir yaptırıma tâbi tutulmasının gerekmediğinin ileri sürülmesine elverişli olmakla, toplumdaki huzur ve güven duygusu açısından sakıncalıdır (Centel, Zafer ve Çakmut, 2008: 541)

İnsanın akıl ve irade sahibi bir varlık olduğunu; ve hatta, akıl ve irade sahibi olmanın, insanın tefrik edici bir özelliği olduğunu kabul etmemiz, rehabilitasyon

yaklaşımının yalın hali hakkında ciddi endişeler taşımamıza neden olan hususların başında gelmektedir. Rehabilitasyon yaklaşımının uç örneği olan tedavi modelinin kusur ilkesiyle uyumsuzluğu ortadadır. "Bir insan yaşamının toplum için yararlı ve zararlı olma açısından bilançosu çıkartılırsa, bazı suçlular ile yasalara saygılı vatandaşlar arasındaki karşılaştırma şaşırtıcı bir tablo ortaya koyabilir. Örneğin, çok sayıda dolandırıcılık suçunu işlemiş olan kişi, bunun yanında çok iyi faaliyetler de yapmış olabilir. Sürekli şantajla zenginleşen bir kişi, belki kendi yaşamı pahasına birçok çocuğu yanan bir evden kurtarma cesaretine sahiptir. Kuşkusuz ölümden kurtarılan üç çocuk, topluma yararlı olma değerlendirmesinde otuz şantajdan daha ağır gelir" (Centel, Zafer ve Çakmut, 2008: 537). Bu ifadeler, onanmayanın, "suçlu" olmaktan ziyade "suç" olduğunu destekler niteliktedir.

İnsanların, akıl ve irade sahibi oldukları, hatta bunlara sahip olmasalardı insan olmayacakları düşüncesi, insana uygulanan yaptırımların, onun aklına ve iradesine "hürmet" edilerek uygulanması gerektiği yönündeki kabulü beraberinde getirmektedir.

Bu hürmetin içinde, yaptırımın, akla ve iradeye hitap etmesi içkindir. Böylece, cezanın, insanın aklına ve iradesine hürmetle hitap etmesi gerektiği söylenebilir. Rehabilitasyon yaklaşımı, yalın haliyle, belirsiz süreli cezalara açık olmakla ve kusur ilkesine ters düşmekle, insan haklarıyla da çelişki arz edebilir.

Özgenç, resosyalizasyon yaklaşımını kusur ilkesiyle çerçevelemeye yönelik bir yorumu benimser. Özgenç'e göre, teknik anlamda cezanın asıl amacı, "suçu gerçekleştiren kişinin, bu suçu işlemek dolayısıyla içinde bulunduğu kusurluluk durumundan ibra olmasını sağlamaktır (Özgenç, 2009: 28) Yine, Özgenç'in ifadesiyle, cezanın yegane amacı, kefaret teşkil etmesidir. Bir başka ifadeyle, kişinin işlediği suçtan dolayı kusurunun örtülmesidir; kısacası, kişinin resosyalize edilmesidir. Özgenç'e göre, yukarıdaki nedenlerle, "ceza tatbiki için, kişinin mutlaka kusurlu olması gerekir. Kusur, cezalandırmanın vazgeçilmez şartını oluşturmaktadır (Özgenç, 2009: 30). Sonuç olarak, bu teoride, resosyalizasyon, cezanın ne meşruluk temelini ne de ölçüsünü belirlemektedir. Cezanın meşruluk temelini ve ölçüsünü kusur belirler. Bu teoride, irade hürriyetini reddeden anlayışına yer yoktur (Cavadino ve Dignan, 2007: 44).

Bütün bunlar dikkate alındığında, Özgenç'in benimsemiş olduğu teorinin, rehabilitasyon yaklaşımıyla sınırlandırılması mümkün değildir. Hatta bu teori,

rehabilitasyon yaklaşımından ziyade, karşılığını verme yaklaşımı çerçevesinde izah edilmeye daha elverişlidir. Yukarıda belirtilen ve cezanın yegâne amacının olumlu anlamda özel önleme olduğu yönündeki görüşün, cezalandırmadaki amaç hakkında kuşatıcı bir tez olmadığını söyleyebiliriz. Özgenç de, cezanın yegane amacının kural olarak olumlu anlamda özel önleme olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü üzere, yazar, burada “kural olarak” şerhini düşmekte dikkatlidir. Yine ceza, “kural olarak kişinin tekrar topluma kazandırılmasına hizmet etmelidir”. Cavadino ve Dignan, tatbikî veriler, rehabilitasyonun ceza sistemi için makul bir rehabilitasyonun kimi taraftarları, hapsetmeyi, rehabilitasyon için iyi bir araç olarak görmüşlerse de, çoğunluk tarafından, hapsetmenin rehabilitasyonda iyi bir araç olmadığı kanısı hakim olagelmıştır.

Özetle ceza infaz kurumundaki pek çok hükümlü ve mahkumun eğitim düzeyinin düşüklüğü, tahliye sonrası toplumla uyum problemlerini ortaya çıkarmıştır. Hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumlarında geçirecekleri zamanı, onlara okuma yazma öğretmek, meslek sahibi yapmak, kültürel etkinlikler düzenlemek, hükümlü ve tutukluların tahliye sonrasındaki yaşamları için uyum süresini ve yeniden suç işleme eğilimini azaltmak için düzenlemek yararlı olacaktır. Ceza infaz kurumlarında örgün eğitim içerisinde tanımlanabilen mesleki eğitim kursları bulunmaktadır. Bu kurslar, halk eğitim merkezlerinde yapılan eğitimlerin benzeri kurslardır. Programları mevcut olup, temel hedefi hükümlü ve tutukluların suça eğilimlerini ortadan kaldırarak tahliye sonrası bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.

Hukuk rejimimizde rehabilitasyon çalışmalarını bütünsel olarak kapsayan reform gereklidir. Hukuk rejimini reforme etmek de yetmez, henüz gelişme sürecinde olan sosyal yardım hizmetlerinin de rehabilitasyon çalışmalarını içerecek şekilde genişletilmesi gerekir. Rehabilitasyon çalışmaları AB’ye katılım sürecinde yapılması gereken bir iş değil, sağlıklı toplum için olmazsa olmaz kabul edilmelidir.

Rehabilitasyon uygulamaları hukuki sürecin en başından itibaren bakış perspektifi içinde tutulması gerekmektedir. Ceza süreci bittikten sonra insanlar olumsuz deneyimlerini aniden silip atamazlar.

Hatta salıverildiğinde topluma büyük bir dezavantajla dönerler; daha yaşlanmış, bir süre özgürlüklerini yitirmiş ve aşırı disiplinli, nispeten merhametsiz bir süreçten geçmiş olarak. Dolayısı ile cezalarını tamamladıktan, salıverildikten bu

olumsuzlukları nötrleştirmek de iyileştirme süreci olarak görülmelidir. Rehabilitasyon çalışmalarının amacı toplumu korumaktır, ama toplumu korumak, hükümlüyü hiç değişmez kabul edip toplumun etrafını zırhla kuşatmak yolu ile yapılamaz. Eski hükümlüyü topluma ayak uydurabilen ve toplumun kural ve yasalarını özümsemiş bireylere çevirerek sağlanır.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

Anayasanın 42'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre, “*Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz.*” Hükümlü ve tutuklular ceza infaz kurumuna girmekle eğitim ve öğretim hakkını kaybetmezler. Kurum rejimi, ceza infaz kurumunda bulunmanın getirdiği doğal sınırlılıklar çerçevesinde, eğitim ve öğretim hakkının en geniş şekilde kullanılmasına olanak sağlamak zorundadır (Saldırım, 2011: 83).

CGTİK, hükümlü ve tutukluların eğitimine ve topluma kazandırılmasına büyük önem vermektedir. Kanunun “*İnfazda temel amaç*” başlıklı üçüncü maddesinde; *Hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.*” denilerek, bu önem vurgulanmaktadır.

Hapis cezası infazında, bazı ülkelerde topluma kazandırma, bazı ülkelerde zararın azaltılması, bazılarında normalleşme ve bazılarında ise insanı koruma kavramları kullanılmaktadır (Bilgiç, 2012: 115). Çalışmamızda adı geçen kavramı aynı anlama gelen hatta onları kapsayan anlamda olan rehabilitasyon/iyileştirme kavramını kullanacağız.

Rehabilitasyon, hükümlünün tahliyeden sonra sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemekten yaşamını sürdürebilmesi için ceza infaz kurumunda uygulanan sistem olup, ‘treatment’ ya da ‘rehabilitasyon’ kavramları ile de ifade edilmektedir. İslah edilerek yeniden topluma kazandırılması için cezaevine konulan hükümlü açısından topluma yeniden dönebilme evrensel bir haktır ve infaz bu amaca ulaşılabilecek biçimde planlanmalıdır (Doğan, 2001: 227).

1. CEZA İNFAZ KURUMU EĞİTİMİNİN ULUSLARARASI BOYUTU

18. yüzyılın son çeyreğine kadar cezanın amacı; azap çektirilen, parçalanmış, organları koparılan, yüzüne veya omuzuna simgesel damga basılan, canlı veya ölü olarak teşhir edilen, kürek çektirilen, tekerlekle gerilen ve bu şekilde seyirlik unsur haline getirilen bedendi. 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarından itibaren modern ceza sistemleri uygulanmaya sokularak ceza hukuku yeni bir çağa girmiştir. Modern ceza sistemine geçen ülkeler ve yıllar: Rusya 1769, Prusya 1780, Pensilvanya 1786, Avusturya 1788 ve Fransa 1791 (Foucault, 2000: 39).

Mahkumların topluma yeniden kazandırmak için ceza infaz kurumlarında eğitim öğretim etkinliklerine geçilmiştir. Cezaevi eğitiminin kökeni Avrupa'da 16-17. yüzyıla, ABD'de ise 18. yüzyıla dayanmaktadır. Ceza infaz kurumlarında eğitimin verildiği ilk yer ABD'de bulunan Walnut Street Cezaevidir ve temel okuma yazma eğitimi verilmiştir. Danimarka'da cezaevi eğitiminin 1850'li yıllarda 15 yaş altı çocukların eğitim ve ıslah amacıyla gözlem evlerinde tutulduğu, İsviçre'de ise mesleki becerileri öğretmek amacıyla 1874 yılında Upsala Cezaevi'nde verildiği bilinmektedir. Finlandiya'da cezaevi eğitimi ilk olarak 1898 yılında çocuklar için vermeye başlanmıştır. İzlanda'da ise 1978 yılında Litla Hraun'da meslek lisesi aracılığıyla verilmiştir (Özdemir, 2006: 15).

20. yüzyılın başlarında çağın gereklerine uygun olarak okuma-yazma eğitimi ABD'de cezaevlerinde ilk resmi program olarak yerini almıştır. Maryland Cezaevi'nde 1913 yılında uygulamaya konulan ve ilk defa uygulanan resmi eğitim programı şu üç özelliği taşımaktadır: okur-yazar olmayan erkek hükümlülere yönelik program, okur-yazar olmayan kadın hükümlülere yönelik program ve eğitimli hükümlülere yönelik program. Amerikan Cezaevi Derneği'nin 1935 yılında düzenlenen kongresinde cezaevinde eğitimin olması gereken özellikleri şöyle belirtilmiştir: her mahkum, okuma yazmayı öğrenmeli, ilgi alanı doğrultusunda kendisini geliştirme imkanına sahip olmalı, kendisine ve topluma yönelik eğitim almalı, pratik sorunlara pratik çözümler getirecek şekilde eğitilmeli ve topluma geri döndüğünde zihinsel ve mekanik becerisi gelişmiş hale gelmiş olmalıdır (Özdemir, 2006: 15).

Günümüzde cezalandırmanın amacının, toplumun intikam duygusunun tatmin edilmesi veya suç sayılan eylemin bedelinin ödettirilmesi olmayıp, onların ıslah edilmesi, iyileştirilmesi, rehabilite edilmesi, topluma kazandırılması, tretmanı olduğu söylenmektedir. Cezaevlerinde öğretmen, psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve psiko-sosyal danışman istihdam edilmesi, hatta bazen mahkemelerin de ceza verirken bu uzmanlardan yararlanması Türkiye’de olduğu gibi birçok gelişmiş ülkenin uygulanmasında yer almaktadır (Saldırım, 2011: 24).

İnsan hakkı olarak hükümlü eğitimi, insan haklarının bir parçası olan mahkum eğitim hakkı, diğer insan hakları gibi bu alandaki eksikler insan hakları ihlali kabul edilerek devletlerin saygınlığı konusunda önemli bir baskı unsuru olmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler’in yanı sıra özellikle Avrupa Konseyi’nin yetkili makamlarının yayımladıkları hukuk metinleri cezaevindeki eğitim hakkına ilişkin olarak devletlere önemli yükümlülükler getirmektedir (Saldırım, 2011: 25).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi insan hakları ve temel özgürlükleri güvence altına almıştır. Türkiye de insan hakları kapsamında ceza infaz kurumlarında mahkumların eğitilmesine Kopenhag kriterleri çerçevesinde daha da önem vermektedir (Saldırım, 2011: 25). BM insan hakları bağlamında hükümlülerin eğitim hakkı; insan hakları evrensel beyannamesinin 26’ıncı maddesine göre; *“Herkes eğitim görme hakkına sahiptir.”* Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesi ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesine yönelik olmalıdır. Beyannamenin 27’nci maddesine göre de *“Herkes toplumun kültürel hayatına serbestçe katılmak, güzel sanatlarla ilgilenmek, bilimsel alandaki ilerleyişi ve onun yararlarını paylaşmak hakkına sahiptir.”* Bu evrensel ilke cezaevinde bulunan insanlar için de geçerli olmalıdır.

1955 tarihli BM Asgari Standart Kurallarının 77’nci maddesine göre *“Tüm mahkûmlara, kendilerine yarar sağlayacak eğitim verilir. Okuması yazması olmayan mahkûmlarla genç mahkûmların eğitimi zorunludur ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine özel bir dikkat gösterilir: Tahliye olduklarında güçlüklerle karşılaşmadan eğitimlerini sürdürebilmeleri için mahkumlara verilen eğitim olabildiğince ülkenin eğitim sistemi ile bütünleştirilir.”* Asgari Standart Kurallarının 78’inci maddesi de *“Mahkumların ruhsal ve fiziksel sağlıkları için her kurumda eğlendirici ve kültürel faaliyetler düzenlenir.”* hükmünü içermektedir.

Asgari Standart Kurallarının kütüphane ve kitaplık ile ilgili 40'ncı maddesine göre, *"Her kurumda, her kategoriden mahkûmların kullanabileceği, kendilerini geliştirici ve eğitici yeterli sayıda kitabın bulunduğu bir kitaplık kurulur. Bu kitaplıklardan yararlanmaları için mahkûmlar tam olarak teşvik edilir"*.

1990 tarihinde yürürlüğe giren Mahkûmlara Muamelenin Temel İlkeleri'nin 6'ncı maddesinde *"Bütün mahkûmlar, kişiliklerinin tam gelişmesi için gerekli eğitim ve kültürel faaliyetlerden yararlanma hakkına sahiptirler."* hükmü bulunmaktadır.

Avrupa konseyi insan hakları bağlamında hükümlülerin eğitim hakkına bakacak olursak; Avrupa Cezaevi Kurallarının 66'ncı maddesinin (a) bendinde mahkûmlara yönelik olarak *"Ruhsal destek ve rehberlik ile uygun iş, sanat rehberliği ve eğitimi, öğrenim, beden eğitimi, sosyal yeteneklerin geliştirilmesi, danışmanlık, grup ve boş zamanları değerlendirme için fırsatlar"* sunulması gerektiği belirtilerek, devam eden bentlerde de konu hakkında ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi insan hakları sistemi içerisinde mahpusların eğitim hakkına ilişkin cezaevlerindeki eğitim ile ilgili BM ve Avrupa Konseyi metinlerinde sonuç olarak hükümlü ve tutuklular için;

- 1) Eğitimin temel bir hak olduğunun dikkate alınması,
- 2) Ruhsal, fiziksel, sosyal ve eğitsel açıdan gelişmeleri; müzik, tiyatro, satranç ve rekreasyon gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerden yararlanmaları,
- 3) Eğitimlerinin dış dünya ile uyumlu olması, olabildiği ölçüde kurum dışı eğitim seçeneklerinin dikkate alınması ve sivil toplumun katılımının sağlanması,
- 4) Eğitimlerinin, tahliye sonrası toplumsal yaşama dönüşü hazırlamaya yönelik olması,
- 5) Eğitimin desteklenmesi, teşvik edilmesi ve eğitime katılanların eğitime katılmayanlara göre başta mali menfaatleri olmak üzere, diğer yararlarının olumsuz etkilenmemesi,
- 6) Cezaevindeki eğitimin ülkenin eğitim sistemiyle bütünleştirilmesi,
- 7) Mesleki eğitimin piyasa koşulları dikkate alınarak yapılması,
- 8) Hükümlü ve tutukluların kendilerini ifade edebilmeleri için her türlü sosyal, kültürel ve sanatsal çalışmaya erişebilmelerinin olabildiğince sağlanması öngörülmektedir (Saldırım, 2011: 29). Belirtilen bu ilkeler devletlere yol gösterici olması açısından çok önemlidir.

2. CEZA VE GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN İNFAZI HAKKINDA KANUNA GÖRE HÜKÜMLÜ EĞİTİMİ

Anayasanın 42'nci maddesini 1'nci fıkrasına göre *“kimse eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamaz.”* Hükümlü ve tutuklular ceza infaz kurumuna girmekle eğitim ve öğretim hakkını kaybetmezler. Kurum rejimi, ceza infaz kurumunda bulunmanın getirdiği doğal sınırlıklar çerçevesinde, eğitim ve öğretim hakkının en geniş şekilde kullanılmasına olanak sağlamak zorundadır (Saldırım, 2011: 83).

CGTİK, hükümlü ve tutukluların eğitimi ve topluma kazandırılmasına büyük önem vermektedir. Kanunun *“infazda temel amaç”* başlıklı üçüncü maddesinde *“ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenen temel amaç... hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek üretmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.”* denilerek, bu dönem vurgulanmaktadır. Kanunun amacında hükümlülerin eğitilerek topluma kazandırılması gerekliliğinin belirtilmesi, cezaevi rejiminde bu anlayış çerçevesinde şekillendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Adalet Bakanlığı ile protokol imzalamış olan kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Özellikle maddi destek alınan kuruluşlarla iş birliğinin geliştirilmesine önem verilmeli, mevcut protokollerin işletilmesi için gerekli çaba gösterilmelidir.

Ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin amacı;

Hükümlü ve tutukluların,

- 1) Temel insani gereksinimlerini karşılayabilecekleri ve sahip oldukları potansiyeli geliştirebilecekleri bilgi ve kaynaklarla donatılmalarını,
- 2) Özgürlüklerinin kısıtlanmasına neden olan olayın psikolojik, sosyal ve fiziksel bütünlüklerinde meydana getirdiği zararların giderilmesini,
- 3) Saygınlık, güven, değer ve başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duygularının geliştirilmesini,
- 4) Sosyal, kültürel, mesleki, psikolojik ve fiziksel gereksinimleri doğrultusunda yeniden toplumsallaşmalarına destek olunmasını,

- 5) Beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından sağlıklı; bir iş ve meslek sahibi olarak yaşamlarını sürdürmenin ve toplum içinde yapıcı bir rol üstlenmenin bilincine varmış, kendilerine ve başkalarına zarar vermeden yaşamayı öğrenmiş bireyler olarak gelişmelerini,
- 6) Aile ve toplumla ilişkilerini güçlendirmelerini,
- 7) Sürekli değişim ve gelişim içinde bulunan toplum hayatına uyum göstermelerini sağlayacak anlayış, alışkanlık, tutum davranış ve beceriler kazanmalarını,
- 8) Kurum içi yaşamı, toplumsal yaşama yakınlaştırarak ve toplumla ilişkilerini sürdürebilmeleri için her türlü olanaktan yararlanarak toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

2.1. EĞİTİM KONUSUNDA BİLGİLENDİRME

Kurumda mevcut olan eğitim ve iyileştirme faaliyetleri olanakları konusunda hükümlü ve tutukluların bilgi sahibi olmaları çok önemlidir. Bu durum okuma yazma bilmeyen mahkumun üniversite mezunu olarak çıkmasına olanak tanır. Tutuklu ve hükümlülerin eğitim olanakları konusunda bilgi sahibi olmaları hak kaybına uğramalarını engeller (Saldırım, 2011: 85).

Kanunun 22'nci maddesine göre *“hükümlülere kuruma alındıklarında uygulanacak iyileştirme çalışmaları disiplin suçları ve cezaları, bilgi edinme ve şikâyet yolları hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gerek bilgiler kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılır ve yazılı olarak tebliğ olunur.”* hükmü yer almaktadır. Bu durum kurum yöneticilerinin bilgi edinme kapsamında mahkûmları eğitim konusunda bilgilendirmelidir.

2.2. ÖRGÜN EĞİTİM HAKKI

Kanununun 76'ncı maddesine öre, *“Açık ceza infaz kurumlara ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır.”* Bu Kanun değişikliğinden önce de çocuklara özgü açık ceza infaz kurumlarında bulunan çocuklar örgün ve yaygın; kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüler ise yaygın öğretimden faydalanabiliyorlardı. Daha sonra yapılan yasal düzenlemelerle açık ceza infaz kurumlarındaki hükümlüler de örgün eğitim hakkından yararlanmaya başlamıştır (Saldırım, 2011: 86).

2.3. KAMU KURUM VE KURULUŞLARI VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE İLİŞKİLER

Kanunun 77'nci maddesine göre "*Hükümlülerin iyileştirme çabalarında başarıya ulaşılması için dernekler, vakıflar ve gönüllü kişi ve kuruluşlar ile işbirliği yapılabilir. Kamu kurum ve kurulları bu maksatla olanakları ölçüsünde gerekli yardımı yapmakla yükümlüdürler*" Bu şekilde kamu kurum ve kuruluşları, hükümlü ve tutukluların iyileştirme faaliyetlerine destek hâle getirilmiştirlerdir.

Ceza infaz hizmetleri, bir kamu hizmeti olup; ülkede gerçekleştirilen diğer kamu hizmetleri ile birlikte bütünlük arz eder. Bu nedenle hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak yapılacak çalışmalarda devletin diğer birimlerinin yürüttüğü çalışmaların ve sahip oldukları imkânların bilinmesi büyük önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşları hükümlü ve tutukluları sadece belli bir konuda eğitmekle kalmayıp, aynı zamanda ulusal, bölgesel ve yerel kültürün bir parçası yapmaktadırlar. Sivil toplum kurumlarının faaliyetleri ve basına açık çalışmalar sayesinde suç örgütlerinin ve bunların uzantılarının kamuoyunu yanlış bilgilerle etkileme çabaları sonuçsuz kalır (Saldırım, 2011: 88).

2.4. BEDEN EĞİTİMİ İLE SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Kanunun, 87'nci maddesine göre "*Açık havada çalışmayan veya kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüye, hava koşulları elverdiği ölçüde günde en az bir saat açık havada gezinmek olanağı verilir. Bu süre içerisinde bireysel spor da yapılabilir Kurum dışındaki etkinliklere açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler katılabilirler.*"

Sinema, tiyatro, halk oyunları, spor müsabakaları, münazara gibi sosyal ve kültürel faaliyetler, hükümlü ve tutukluların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması açısından çok önemlidir. Bu önemden dolayı da kanunda bu tür faaliyetlerin yapılması zorunlu kılınmıştır (Saldırım, 2011: 90).

2.5. KÜTÜPHANE ÇALIŞMALARI

Kanunun 88'nci maddesinde kütüphane ve kurslardan yararlanma konusunda hükümlü, *çalışma saatleri dışında ve belirlenecek düzene göre idarece tertiplenen kurslara katılabilir ve kütüphaneden yararlanabilir. Bu konudaki programlar*

uzmanların önerileri ve hükümlünün istekleri dikkate alınarak kurum yönetimince belirlenir.” hükmü düzenlenmiştir.

Hükümlülerin, bilgi ve kültür düzeyinin yükselmesi, toplumun da bilgi ve kültür seviyesinin ilerlemesi ile ilişkilidir. Bu nedenle kitap okunmasının teşvik edilmesi ve ceza infaz kurumlarındaki kütüphane ve kitaplıkların da bağış kampanyaları ile sürekli zenginleştirilmesi gereklidir (Saldırım, 2011: 90).

2.6. MESLEK KURSLARI

Hükümlülere tahliye sonrasında iş bulmalarına yardımcı olacak nitelikte iş ve meslek edinmeleri için kurslar açılması öngörülmüştür. Kanununun 88’nci maddesine göre “*hükümlüler... idarece belirlenecek düzene göre idarece tertiplenen kurslara katılabilirler.*” Bu nedenle ceza infaz kurumu idaresinin hükümlülere iş ve meslek kursları açması bir zorunluluktur.

3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDA VERİLEN EĞİTİME İLİŞKİN BİRKAÇ ÖRNEK

Türkiye’de ceza infaz kurumlarında yapılan eğitim türleri okuma-yazma eğitimi, uzaktan eğitim ve mesleki eğitimidir. Türkiye’nin AB’ye girme sürecinden itibaren ceza infaz kurumlarında oluşturulan eğitim projelerindeki örnekler sürekli gündemde kalmaktadır. Çalışmamız cezaevlerindeki mesleki eğitimle de ilgili olduğu için, aşağıda cezaevlerindeki mesleki eğitime ilişkin internet haberleri yer almaktadır.

Okulumuz Cezaevi Projesi

Afyonkarahisar Açık Ceza İnfaz Kurumunda yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin kalitesini arttırmak, hükümlülerin mesleki kurslara ilgisini arttırmak, sosyal kültürel faaliyet alanlarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla 'Okulumuz Cezaevi' adlı bir proje hazırlanmış bu proje ile mesleki eğitim ve sosyal kültürel faaliyetlere katılımın artırılması amaçlanmıştır.

Cezaevlerinde Mesleki Eğitim Projesi

Ankara Sincan Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda “Seramik Yer ve Duvar Karosu Kaplamacılığı kursu açılmış kursa katılan mahkumlar meslek edinmiş olup sertifikaları kurum tarafından verilmiştir.

Nazilli Cezaevinde Biçki-Dikiş Mesleki Eğitim Atölyesi Açıldı

Nazilli E Tipi Kapalı-Açık Ceza İnfaz Kurumu’nda hükümlü ve tutukluları topluma kazandırmak için “Biçki-Dikiş Mesleki Eğitim Atölyesi’nde 15 bayan kursiyer eğitim görmüş, 6 ay içerisinde İş Kurumu tarafından 59 bin TL tahsis edilerek 5 tane farklı alanlarda mesleki eğitim kursları açılmıştır.

Cezaevinden Meslek Sahibi Olup Çıkıyorlar

“Konya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu tarafından yürütülen eğitim öğretim çalışmaları kapsamında 27 farklı meslek grubunda açılan 32 kursa, 620 hükümlü ve tutuklunun katıldığı, başarılı 327 kursiyere belge verilmiştir.

Gevaş Cezaevi’nde Mahkûmlar Meslek Sahibi Oluyor

Van’ın Gevaş ilçesindeki Açık Ceza İnfaz Kurumunda bulunan hükümlüler, cezaevinde açılan seracılık, terzilik ve arıcılık gibi meslek edindirme kurslarına katılarak, uygulamalı eğitim görmüştür. Bu eğitim sonucu 75 hükümlü mesleki eğitim kursuna katılmıştır.

Mahkûmlar, cezaevinde açılan çeşitli kurslara da katılıp meslek öğreniyor.

İzmir’in Ödemiş İlçesi M Tipi Kapalı Açık İnfaz Kurumu 10 yıl içerisinde 720 hükümlü ve tutuklu ortaokul, lise, açık öğretim fakültesi ve meslek yüksekokuluna devam ederek eğitimlerini tamamlamıştır. Ceza infaz kurumunda mahkumlar, bahçecilik, bilgisayar, aşçılık, cam seramik, seracılık, arı yetiştiriciliği, anten sistemleri kurulumu, oto ses sistemleri kurulumları konusunda meslek kurslarına devam etmektedir.

İngilizce Kursu “Elimizde altın bilezik”

“Mahkûmları Topluma Yeniden Kazandırma Projesi” çerçevesinde cezaevindeki mahkumlara İngilizce ve bilgisayar kursu yanında meslek edinme kursları da verilerek ileride topluma adapte olabilmeleri için büyük bir fırsat oluşturuldu. Ocak ayında ‘Mahkûmları Topluma Yeniden Kazandırma Projesi’

kapsamında başlatılan İngilizce dersleri tamamlanarak, kursa katılan mahkumlara sertifikaları verildi.

4. CEZAEVLERİNDE UYGULANAN EĞİTİM PROGRAMLARI VE EĞİTİM TÜRLERİ

Çalışmamızda daha önce belirttiğimiz gibi tarihte ceza infaz kurumlarında okul sistemine ilk olarak 1869 yılında Detroit İslahevi'nde geçilmiştir. Yine ilk resmi eğitim programı 1913 yılında Maryland Cezaevi'nde uygulanmıştır. Dünya'da, ceza infaz kurumlarında düzenlenen eğitim programlarına mahkûmların katılma nedenleri, mahkûmların daha çok tahliye sonrasında iş bulma kaygısıyla ve de açık olan iş pozisyonlarıyla ilgili mesleki eğitimleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Mahkûmların bir kısmının ise, tahliye sonrasında iş bulamama endişesiyle kendi işlerini kurma amacı doğrultusunda iş ve meslek kursu programlarına ilgi gösterdiği görülmektedir. Mesleki eğitim, mahkûmların iş hayatında gerekli olan bilgi ve becerilerini arttırmak için gereklidir (Callan ve Gardner, 2005: 35, akt. Özcan, 2010: 13-19).

Mackenzie'nin, suçluların suç etkinlikleri üzerine yapmış olduğu araştırmada, mesleki eğitim programlarıyla ilgili sonuçları açıklarken, marangozluk becerileri, elektrikçi gibi iş eğitimlerini sınıf tabanlı eğitimi arasında sayarak, mesleki eğitim programlarında mahkûmların iş etiğini ve zaman yönetimini artıracak bazı yaşam becerileri olduğundan söz etmiştir. Yapılan birçok araştırma sonucuna göre, mesleki eğitim programlarının yeniden suç işleme eğilimi üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. ABD'de, ceza infaz kurumlarında uygulanan eğitim programları; temel eğitimlerin yanında göçmenler için ikinci dil olarak İngilizce, özel eğitim ve okur-yazarlık, genel eğitim diploması, lise/kolej sonrası eğitimleri içermektedir. Bunun yanında, sosyal beceri programları, temel yetişkin eğitimi ve mesleki eğitim programları yer almaktadır. Bunlara ek olarak eğitimciler tarafından değil de konusunda uzman kişiler tarafından ilaç tedavisi ve eğitimi, aile eğitimi ve bilişsel beceriler programları da (mantık hataları, problem çözme, anti-sosyal davranışlar) verilmektedir. Bu eğitim programları arasında en çok katılım, mahkûmların istihdam yetersizliği ve büyük oranda akademik nedenler olmak üzere, devlet cezaevlerinde %50'den fazla, federal cezaevlerinde ise %93,5 gibi bir oranla mesleki eğitim programlarına olmaktadır (Özcan, 2010: 13-15).

2006 yılı verilerine göre öğretim programları katılımcılarının %70-75'inin suçu kesinleşmiş mahkûmlardan oluşan Finlandiya'da, mesleki eğitim programları için hazırlık kursları kısa modüller halinde hemen hemen tüm cezaevlerinde verilmektedir.

İrlanda Cezaevi Eğitim Servisi'nin mahkumlara verilmesi gereken eğitimler hazırlamış olduğu raporda şu şekilde yer almaktadır: temel eğitim, okuma yazma ve aritmetik, beden eğitimi, ev ekonomisi ve sağlık eğitimi, İngilizce, tarih, matematik, coğrafya, bilgisayar ve yabancı dil gibi genel konular, doğrama, metal işleri ve bahçe bitkileri gibi pratik konular, görsel sanatlar, fotoğraf, müzik, drama gibi beceri gerektiren konular. Ayrıca bağımlılık, farkındalık, grup becerileri, öfke yönetimi gibi kurslar İrlanda cezaevlerinde uygulanan eğitim programlarıdır (Ireland Prison Education Service, 2005).

Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında uygulanan eğitim ve öğretim faaliyetleri Ceza ve Tevkif Evleri'ni birer İslah Evleri haline getirmek amacıyla 1981 yılından itibaren bu kurumlarda eğitim ve öğretim faaliyeti başlatılmıştır. Bu konuyla ilgili 1981 yılında ceza infaz kurumlarında "Eğitim Birimi" kurulmuştur. Bu birimin amacı; hükümlü ve tutukluların eğitimi öğretimi, manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve ıslah edilmeleri konusunda ilgili icra planlarını yapmak, müfredat programlarını hazırlamak, eğitim ve öğretim çalışmalarını idare etmek, denetleyip sonuçlandırmak, takip edip yönlendirmek, kamu kuruluşları ile iş birliği yapmak, gerekli yasal düzenlemeleri hazırlamak ve bu alanda her türlü çalışmaları yürütmektir (Bilgiç, 2012: 131). İlerleyen dönemlerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin de yer aldığı genel kültür derslerinden oluşan eğitim programı yürürlüğe girmiştir. Bu eğitim programlarında yer alan dersler şunlardır: Tarih ve Türk İnkılap Tarihi, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji, Psikoloji, Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi, Din ve Ahlak Bilgisi, İş ve Meslek Eğitimi, Beden Eğitimi, Resim İş ve Müzik.

Din ve Ahlak Bilgisi dersini okutmak için Müftülüklerce görevlendirilecek müftü, vaiz ve din görevlilerinin diğer dersler için de MEB'e bağlı okullarda görev yapan branş öğretmenlerinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Bilgiç, 2012: 131). Günümüzde 5275 sayılı kanun ve ilgili mevzuatla Ceza İnfaz Kurumlarında yapılacak eğitim ve iyileştirme çalışmaları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 1990'lı yıllarda Cezaevi Öğretmeni unvanında ilk görevlendirmeler yapılmış, 2006, 2007 ve

2009 yıllarında kurumlarda görev yapan personel unvan değişikliği ile branş ayrımı yapılmaksızın Ceza İnfaz Kurumu Öğretmeni olarak atanmışlardır.

Ceza İnfaz Kurumlarında uygulanan eğitim çalışmaları akademik ve mesleki gelişmenin yanında tutuklu ve hükümlülerin cezaevindeki yaşantısını sosyal hayata yakınlaştırarak sorunsuz infaz amacını karşılamış olur. Eğitim birimi sadece eğitim ve iyileştirme çalışmaları için değil, bir bütün olarak ceza infaz kurumları için büyük öneme sahiptir. Adeta kurumun kalbi eğitim birimidir. Söz konusu birimde kadrolu olarak öğretmen ve kütüphaneci görev yapar.

5. REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARINDA TARİHÇE VE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

5.1. REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk çağlarda Çin'de ve Hindistan'da kas ve eklem ağrılarının ortadan kaldırılması için tedavi egzersizleri olarak kabul edebileceğimiz bazı hareketlere rastlanmaktadır. Eski Yunan'da mabetlerin yanında "gymnasia" denilen salonlarda sağlığın devamı ve tekrar kazanılması için değişik türde egzersiz uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu uygulamalar zamanının rehabilitasyon uygulaması sayılabilecek örneklerdir. Rehabilitasyon kelimesi ilk defa kilise tarafından kullanılmıştır. Kiliseye göre bazı günahların insanı şeytan mertebesine düşürdüğü bundan dolayı kilisede yapılan bazı çalışmalarla bu insanların günahlardan kurtarılması ya da düzeltilmesi, iyiliğe yönltilmesi yönündeki uğraşılara rehabilitasyon denilmiştir. Batı toplumlarının genel yaklaşımlarının ortaya konulması açısından zihinsel özürülülerin içlerinde şeytan var diye yakıldıkları bir dönemde Anadolu'da bu insanlar için özel şifahaneler bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak Aydınlanma döneminde durum değişmeye başlamış ve özürülülerin de insan haklarından bahsedilmeye başlanmıştır. İlk yaklaşım özürülülerin korunması, esirgenmesi şeklinde olmuştur. Bu tutumun en tipik örneğini ülkemizde Darülaceze kurumunda görmek mümkündür (Özürülüler İdaresi Başkanlığı, 2000: 314-379).

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda özellikle Amerika ve İngiltere'de rehabilitasyon çalışmaları başlamış, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi rehabilitasyon kampanyaları başlatmıştır. 1960'lı yılların başında rehabilitasyon konusunda eğitimler verilmeye başlanmıştır (Beyazova ve Kutsal, 2000: 484).

Tıbbi anlamda rehabilitasyon, sakatların yoğun biçimde ortaya çıktığı, sosyal ve ekonomik sorunların arttığı Birinci Dünya Savaşından sonra kısmen, İkinci Dünya savaşından sonra özellikle ABD'de daha ciddi ve yaygın bir şekilde başlamıştır. Başlangıçta rehabilitasyon çalışmaları, lokomotor sistem hastalıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat bu sakatlıkların seyri sırasında ortaya basınç yaraları, üriner ve gastrointestinal fonksiyon bozuklukları, psikolojik ve sosyal uyum bozuklukları ortaya çıkmış ve rehabilitasyonla uğraşan hekimlere bu sorunların rehabilitasyonu üzerine eğilme zorunluluğu getirmiştir. Zaman geçtikçe, üriner sistem bozuklukları gibi dolaşım hastalıkları, akciğer hastalıkları, psikiyatrik hastalıklar ve diğer birçok hastalıklar ile sosyal sorunlarda da rehabilitasyon fikri yayılmaya başlamış, yeni tedavi ve rehabilitasyon yöntemlerinin bulunması sonucu rehabilitasyon kavramının ve rehabilitasyon programlarının kapsamı genişlemiştir (Beyazova ve Kutsal, 2000: 484).

Rehabilitasyon hizmetlerinin gelişmesinde İkinci Dünya Savaşı'nda ABD ordusunda hizmet veren hekimlerin önemli katkıları olmuştur. Askeri hekimler savaş sırasında ve sonrasında sakatların ihtiyaçlarını çok yakından görmüş ve hissetmişlerdir. Bu nedenle, 1945'de savaşın bitimiyle hekimler sivil hayatlarında da konuya öncelik vermiş, rehabilitasyon hizmetlerinin gelişmesini sağlamak için büyük gayret içine girmişler ve rehabilitasyonu öne çıkartmışlardır (Çetinyalçın, 1995: 4).

Gerek kavram ve gerekse program içeriği değişen rehabilitasyon, hekimliğin son ve gelişmeye en açık aşamasıdır. Sağlığın bozulmasını sırasıyla hastalık, yetersizlik, sakatlık, engellilik şeklinde tanımlanan bozukluklar izlemektedir. Yetersizlik; organ düzeyindeki, sakatlık; bireysel düzeydeki bozuklukları, engellilik ise; bireyin sosyal çevre ile olan uyumundaki bozuklukları ifade eder. Rehabilitasyonun amacı ise, sakatlığı önlemek, sakatlık ve sonuçlarının tedavisini sağlamak, fonksiyon kayıplarının telafi edilmesini sağlamaktır. Rehabilitasyon hizmetlerinin koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici amaçları gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.

Rehabilitasyon programları sağlığın; yetersizlik, sakatlık ve engellilik düzeyinde bozulması durumunda fonksiyonel olmaktadır. Bu düzeylerde önleyici, tedavi edici, rehabilite edici ve eğitici amaçlarını gerçekleştirebilmektedir. Rehabilitasyon, tedavi edici hekimliğin ilaç ve cerrahi ile yapamadığını yaparak

kişiyi tekrar yaşama kazandırabilecek bir disiplindir. American Congress of Rehabilitation Medicine tarafından rehabilitasyon; "fiziksel sakatlığın tıbbi tedavi yöntemi olarak tanımlanmıştır. Ancak rehabilitasyonun bu kadar kısa bir ifade içerisine sıkıştırılmasının mümkün olmadığı zaman içinde görülmüştür. Kaybolan fiziksel kapasitenin tamamının veya bir kısmının yeniden kazanılmasına yönelik rehabilitasyon çalışmalarının, hastanın ailesi ve toplum ile ilişkilerinde de gerçekleşmesi gerekmektedir (Beyazova ve Kutsal, 2000: 484).

Rehabilitasyon programlarının başarılı olması için öncelikle yaşanan problemlerin tanımlanması ya da uyumsuzluğa neden olan tıkanıklıkların belirlenmesi, birey ve sosyal çevreye ait ilişkilerden yararlanılması gereklidir. Çeşitli kaynaklarda ortak olarak rehabilitasyonun kapsamlı ve tüm tedavi programını içine alan, tıbbın bütün alanlarına girmesi gereken bir kavram olduğundan, kapsamlı ve entegre bir rehabilitasyon programının bağımsızlığı arttırdığından, yatakta kalma süresini kısalttığından, yaşam kalitesini yükselterek sosyal ve ekonomik kazanç sağladığı konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Dünyada rehabilitasyon programlarına yer veren ve uygulayan kişi ve kurumlar rehabilitasyonun üç temel amacından bahsetmektedirler. Bunlar:

- a- Sakatlığın ya da fonksiyon kaybının ortadan kaldırılması ya da en düşük düzeye indirilmesi (Tıbbi Rehabilitasyon).
- b- Bireyi günlük yaşam etkinliklerinde kimsenin yardımına gereksinme duymadan başarılı olabilecek bir duruma getirmek (Sosyal Rehabilitasyon).
- c- Kişiyi eski mesleğini uygulayabileceği ya da yeni bir meslek kazanabileceği şekilde eğitmek(Mesleki Rehabilitasyon) (Çetinyalçın, 1995: 8).

Fonksiyonel kapasitesi arttırılan, sağlıklı iken üretken olan bir hasta eski mesleğini ya da işini yapamaz veya yeni bir iş/meslek edinemezse verilen rehabilitasyon çalışmalarının hedefine ulaştığından söz edilemez. Bundan dolayı tıbbi rehabilitasyonun, sosyal ve mesleki rehabilitasyonla bir bütün içinde ele alınma zorunluluğu bulunmaktadır. Birbirinden ayrı gibi anlaşılan ancak sadece sınıflandırma amacıyla ayrıldığına inanılan tıbbi, sosyal ve mesleki rehabilitasyon, uygulamada birlikte ve bütünlük içinde ele alınmalıdır.

Rehabilitasyon programlarının başarısı tıbbi rehabilitasyon, sosyal rehabilitasyon ve mesleki rehabilitasyonun bütüncül bir yaklaşımla birbirini tamamlayan süreçler olarak ele alınmasına bağlıdır (Çetinyalçın, 1995: 8).

18. yy'ın hümanist teorileri kişiye bireysellik ve özsaygı kavramlarını aşılarken aynı zamanda makul ve sorumlu olmayı da öğretmekteydi. Bunun kaçınılmaz sonucu suç türlerinin, cezaların azalması, hapishanelerin ıslahı ve daha da önemlisi suç psikolojisi ve suç işleyen kesimlerin birbirinden ayırt edilmesine yönelik psiko-sosyolojik araştırmaların yapılmaya başlanmasıdır.

Faydacılık teorisine göre cezanın meşruiyeti ancak suç işleyeninin reforme edilmesi ve ceza korkusu salmak yolu ile suç işlemeyi caydırmak ve böylelikle toplumu korumak için olmalıydı. Yine aynı bağlamda suç işleme sosyal koşulların bir zorlaması olarak görülürken, alışkanlıkla tekrarlanan suç işleme eğilimleri de bir hastalık türü varsayıldı. Böylelikle yaşam felsefesi olarak faydacılık, ceza felsefesi olarak da suç işleyen kişinin ahlaki ya da pratik yaşamsal yararına hizmet eden bir toplumsal avantaj hedefi olarak işleme kondu. Nitekim suç ve ceza üzerine çalışmaları ile ünlü 20. yy Fransız filozofu Michel Foucault da cezanın evrimini monarşik intikamdan, faydacılığın daha pratik endişeler taşıyan caydırma ve ıslahına doğru evrilen bir süreç olarak anlatır (Foucault, 1992). Ancak, ıslah ya da yakın anlamıyla rehabilitasyonu, cezadan ayırıp, suç işlemeyi engelleyici bir girişim olarak değerlendirir ve caydırıcılıktan da farkını da gözetirsek, bu tarih parantezi birkaç yüzyıla, hatta çağdaş anlamdaki ıslah olarak birkaç on yıla bile indirgenebilir. Burada ıslahtan anlatılmak istenen, modern ıslah yöntemi olan kişiyi işlediği suç konusunda bilinçlendirme, yaptığı suç olduğunu, suçun işlenmemesi gerektiğini kişiye öğretmek, yaptığından kendi iradesi ile pişman olmasını ve suçtan caymasını sağlamaktır. Günümüz hapis cezalarında caydırıcılık kavramı, kişinin iradesi dışında alınan önlem olması dolayısı ile ıslah programlarından ayrıdır. Kişiyi iradi karar seçeneği sunmaz, geri dönülmez özellik taşır, cerrahi ve kurumsaldır. Eski dönemlerde hırsızın elini, mütecavizin cinsel organını kesmek, bedensel yeteneklerini sonlandırmak (gözüne mil çekmek, kulağına erimiş kurşun dökmek, dilini kesmek...) suç coğrafyasından uzaklaştırmak gibi caydırıcılığı amaçlayan uygulamalar mevcuttu. Psikolojik katkılı ıslah programlarının ortaya çıkması etkin olarak 20. yy'ın başlarında oldu.

Bunun iki ana sebebi vardır. İlki 1929 ekonomik krizinin bütün batı dünyasındaki hapisane nüfusunda patlamaya yol açmasıdır. 1930'ların büyük ekonomik krizi bir taraftan hapisane kullanımında büyük bir sıçrama yaratırken, öte yandan kamunun hapisanelerin kullanımına farklı bir gözle bakmasıyla sonuçlandı. 1925'te 100,000 kişi başına 79 olan mahkum oranı 1939'da 137'ye sıçradı 2005 yılı itibarı ile bu figür yalnız şiddet içeren suçlarda 100,000'de 465 ve toplam suçlarda da 756'dır (Maden, 2012: 6-17). İkinci ana sebep de anabilim dalı olarak psikoloji tarihinde ilk niteliksel ilerlemelerin kaydedilmesidir.

1938'de parlamentoya Archambault Raporu ismi ile sunulan Kanada Kraliyet Hapishane Reform Komisyonu raporu, bu konudaki ilk nitelikli değişiklikleri getiren, hapishanelerin ıslah işlevlerini tümünden değiştiren ve geleneksel ölç alıcı cezalandırma sistemini bir kenara atan çok önemli bir adımdı. Bu raporun önemini kavramak için sunulduğu dönemin tarihi ve sosyal bağlamını incelemek gerekir. 20. yy'in başından itibaren psikoloji bilimindeki gelişmeler o zamana kadar uygulamada hiç olmayan şartlı salıverilme ve reform taleplerini desteklemiştir (Maden, 2012: 6-17).

Islah mekanizmasının pratikteki uygulamasındaki ilk adım olan şartlı salıverilme uygulaması, aynı zamanda ıslah çalışmalarının tarihinde ilk gelişen kavramlardan olmuştur. Nitekim cezaevi koşullarının iyileştirilmesinde önde gelen ve tarihi en eskilere uzanan İngiltere'de Şartlı Salıverilme İdaresi Yasası 1967'de kabul edildiğinde, İçişleri Bakanı Roy Jenkins, raporun önerdiği taslağa dayanarak yasayı ve uygulamasını şu şekilde tanımlamıştır: Şartlı Salıverilme duygusal bir jest değildir. Kapsamında çok kuvvetli bir disiplin edici unsur vardır. Yasanın şartlı salıverilen kişiden ciddi bir beklentisi vardır. Beraberinde gerçekçi bir caydırıcılık unsuru olarak, ihlali halinde hapishaneye geri çağırılma önlemi bulunmaktadır.

Modern ıslah yöntemlerinin tarihi de İngiltere ile başlar. ABD'nin henüz bir grup özyönetimler topluluğu olduğu, Fransa'nın henüz monarşi ile çarpıştığı ve Almanya'nın, diğer emperyal ülkeler olan İspanya ve Portekiz ile birlikte hala Katolik yönetimler altında olduğu 1700'lerde, daha sonra Michael Foucault'nun (1992) da belirttiği gibi İngiltere'de ceza, 'vücutun cezalandırılmasından ruhun disipline edilmesine' evrimleşmişti.

Britanya hükümeti 1779’da yasalaştırdığı İslahevleri yasası ile ceza ve ıslah unsurlarını birleştirmeye başladı. İslah programları daha sonra ayrıntılı bir şekilde göreceğimiz gibi suç işleyenin doğası, işlenen suç ve ıslah programını uygulayan kuruma göre farklılık arz etmektedir. Kullanılan teknikler de eğitsel ve mesleki eğitim olabildiği kadar, hükümlü topluma geri döndüğünde yapabileceği bir meslek öğretmek, stres yaratıcı durumlarda kendisini kontrol yeteneği, psikolojik ıslah ve uyuşturucu müptelalarına yönelik “detoxification”(zehiri vücuttan arındırma) ve “halfwayhouse” (nekahat evi) programlarını da kapsamaktadır. İslah erken salıverilmenin koşulu olsun ya da olmasın sadece hapisanede olmamakta ve bazı durumlarda özellikle de şartlı salıverilme sonrasına da uzanmaktadır. Halen 32 eyalette ölüm cezasının olduğu ve Alabama ve Pennsylvania gibi eyaletlerde kürek mahkumiyetinde zorunlu çalışmanın en ağır şekilde uygulandığı ABD, aynı zamanda en çağdaş ıslah programlarının da uygulamada olduğu bir ülke olmaya devam ediyor. İlginçtir ki bu uygulamalar dini ve fikri karakter de taşımaktadır. Bunu anlamak için ABD’nin bizde yanlışlıkla eyalet denilen devlet sistemini, federal ve devlet hapisanelerindeki farklı koşulları ve Amerikan sisteminde aşırı muhafazakar çekim merkezi oluşturan orta batının din ağırlıklı demografik yapısını anlamak gerekli ama yeterli olmayan bir koşuldur. Devletler kendi ceza yasalarını yapmakta ve uygulamaktadır (Çetinyalçın, 1995: 8-15).

ABD’de yaygın anlayış olan ‘Mahkuma kendi cezaevi masraflarını ödetme’ uygulaması gereği örneğin Alabama’da hala mahkumlar 6’li gruplar halinde zincire bağlanmakta ve silah gölgesi altında 12 saate kadar çok ağır ve hapisane yönetimi için kazançlı işlerde çalıştırılmaktadır. Bu kürek mahkumiyeti 30’ar günlük periyotlar halinde olup başka bir dizi ağır koşulun yanı sıra sadece gardiyanın sözüne itaatsizlikten dolayı dahi defalarca artarda 30’ar gün uzatılabilmektedir. CGTİK iyileştirme başlıklı dördüncü kısım m. 73/1’de, “Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike halleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak programlar ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.” metni yer almaktadır.

m.73/2'de ise hükümlünün, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirileceği düzenlenmiştir. Buna ek olarak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun (CGTİK)'da iyileştirmede başarı ölçütü başlıklı m.7/1'de; “Hapis cezalarının infazında hükümlülerin iyileştirilmeleri amacını güden programların başarısı, elde ettikleri yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçülür. Bunun için iyileştirme çabalarına yönelik olarak hükümlünün istekli bulunması teşvik edilir.” belirtilmiştir. m.7/2 ise; “Hapis cezasının, kendisinde var olan zararlı etki yapıcı niteliğini mümkün olduğu ölçüde azaltacak biçimde düzenlenecek programlar, usuller, araçlar ve zihniyet doğrultusunda yerine getirilmesi esasına uyulur. İyileştirme araçları hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını korumasını sağlayacak usul ve esaslara göre uygulanır”. şeklinde düzenlenmiştir.

İyileştirme ve Eğitim Çalışmaları (Tretman) başlıklı Tüzük m.101/1'de; “iyileştirme, hükümlülerin, kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim- öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür. ” şeklinde belirtilmiştir.

Tüzük Md.101/2'de ise; hükümlü hakkında toplumun, hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde “iyileştirme programları” hazırlanacağı; bu programların hazırlanmasında, hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fiziki ve mesleki yeteneği, ruhsal yapısı, kişisel doğası, sebep olabileceği tehlike halleri, hapis cezasının süresi ve salıverildikten sonraki beklentisinin dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Tüzük Md. 101/3 ' de ise; iyileştirme programlarının hazırlanması ve uygulanması amacı ile kurumlarda, eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

Tüzük Md.101/4'de; “Hükümlü, amaca uygun iyileştirme programlarının gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir” belirtilmiştir.

Tüzük Md.101/5 ise; “Hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler, gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapılabilir. Kamu kurum ve kuruluşları bu maksatla olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlüdür.” şeklinde düzenlenmiştir.

Yeniden sosyalleştirme faaliyetleri kapsamında hükümlülerle bireysel ya da grup şeklinde görüşmeler yapılmaktadır. Bu görüşmeler sırasında; hükümlüyü suç işlemeye götüren nedenler ile hükümlünün suç işlemekten önceki yaşayış tarzı, kaldığı kurumun üstündeki psikolojik etkileri, arkadaşlarıyla olan ilişkileri, kendisini ziyarete gelip gelmedikleri, dışarıdaki ilgili insanlara kin duyup duymadığı, cezaevinden çıktıktan sonra yaşamını nasıl sürdüreceği, dini inançları, yetenekleri ve sağlığı gibi konular üzerinde durulmasında büyük yarar vardır (Demirbaş, 2008: 511).

5.2. ULUSLARARASI HUKUKTA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME

Uluslararası hukuk alanında birçok devlet iyileştirme ve yeniden topluma kazandırma çalışmalarını kanunla düzenlemiştir. BM Standart Kuralları 11. maddesine göre hükümlülere yönelik muamele...“ özsayıgılarını teşvik edecek ve sorumluluk duygularını geliştirecek...” biçimde olmalıdır. Avrupa Konseyi 2006 Cezaevi Kuralları 191. maddesine göre; infaz rejimi hükümlüleri sorumlu ve suçtan uzak bir yaşam sürmeye yönlendirmelidir. Suçu önleme ve kontrol etmede sorumluluk son derece önemlidir (Bilgiç, 2012: 118).

BM Standart Kuralları 65-66. ve Avrupa Cezaevi kuralları 65-66. maddelerinde hükümlülere tahliye sonrası yaşamlarını toplumsal düzen içinde sürdürmelerini sağlayacak beceriler kazandırılmasını öngörmektedir. Yine aynı kurallar maddelerine göre; hapis cezası ya da başka bir yaptırıma mahkum olanlara uygulanacak iyileştirme programları, ceza süresinin el verdiği ölçüde, hükümlüyü tahliye sonrası hukuka saygılı ve kendisine yeterli bir yaşam sürme isteği oluşturmaya teşvik etmeye yönelmelidir. Rehabilitasyon hükümlünün kendisine saygısını ve sorumluluk duygusunu arttırmalıdır.

Uluslararası infaz hukukunda korkutma ve kamu güvenliğini sağlama amacı geri plana itilmeye başlanmıştır.

Bu amaçla 1979 tarihli İspanyol Ceza İnfaz Kanunu gerekçesinde, rehabilitasyon(iyileştirme), insan kişiliğın değiştirme çabası olmayıp özgür yaşamda daha verimli yaşamasına yardım etmeye yönelik uygulama olarak tanımlanmıştır (Demirbaş, 2008: 149).

Yeniden sosyalleşme ilkesi Almanya ve Fransa'da anayasal düzeyde kabul edilmektedir. Buna karşın İngiltere'de tedavi ve yeniden bir sosyalleştirmenin nadir bir söylem olduğu savunulmaktadır. Bu görüşün doğruluk payı varsa da daha uzun süreli hapis cezasının verilmesine ve cezaevinin bir kurum olarak meşru görülmesine yol açma tehlikesi, yeniden sosyalleştirme ilkesinin zorunlu bir sonucu sayılmaz (Bilgiç, 2012: 119). Amerika Birleşik Devletleri'nde ise psikolojik rahatsızlığı bulunan hükümlülerin rehabilitasyon için 2004 yılında "Psikolojik Rahatsızlığı Bulunan Hükümlülerin Tedavisi ve Suçun Azaltılması Kanunu" kabul edilmiştir. Kanun kapsamında; bu suçlular için ayrı mahkemeler kurulmuş, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular için ruhsal sağlık ve madde bağımlılığı programı oluşturulmuş, ayrıca ceza adalet ve ruhsal sağlık servisinde görev yapan personel için eğitim planlanmıştır (Kamer, 2003: 14).

5.3. TÜRK HUKUK MEVZUATINDA YENİDEN SOSYALLEŞME

5275 sayılı infaz kanununun ikinci kısım, birinci bölüm 6. maddesinde hapis cezaları ile güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek ilkeler başlığı altında hapis cezasının infazında gözetilecek ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkelere cezanın infazında hükümlünün iyileştirilmesi için uygun olan araç ve olanaklar kullanılır. Hükümlülerin tanınmış haklarının dokunulmazlığını sağlamak için cezanın infazında ve rehabilite/iyileştirme çabalarında kanunilik ve hukuka uygunluk ilkeleri esas alınır. Yukarıda belirtildiği gibi özetle 6. madde belirtilen bireyselleştirme, eğitim, sağlığın korunması ve tıbbi müdahaleler, dışarı ile ilişkiler, beden eğitimi ve boş zaman etkinlikleri, salıverme için hazırlama ve izinler düzenlenmiştir. Bu eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur. Hükümlünün, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirileceği belirtilmiştir (Bilgiç, 2012: 121).

Çağdaş infaz anlayışında, hükümlülerin eğitilmesi temel bir ilkedir. Hükümlüler, yeniden suç işlemlerini engelleyecek eğitim programlarından geçirilirler. 5275 sayılı infaz kanununun 75. maddenin gerekçesinde, eğitim programlarının maliyeti gözetilerek vakıfların, gönüllü kişi ve kuruluşlar ve kamu kurumlarının katkı sunması düzenlenmektedir. 5275 sayılı infaz kanununun 77. maddesinde bu konu yer almıştır. 5275 sayılı infaz kanununun 78. maddesinin gerekçesine göre, cezaevinde hükümlülerin sağlığı korunmalı, yaşamları sağlık sorunları ile güçleşmeli ve koruyucu tedavi edici hizmetler sağlanmalıdır.

Kanun ve tüzükte belirtilen hususlara ek olarak 46/1 no'lu olarak bilinen “Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirme İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında Genelge” ile ceza infaz kurumlarında yapılacak eğitim ve iyileştirme çalışmaları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır (Bilgiç, 2012: 122).

6. CEZA İNFAZ KURUMLARINDA YAPILAN İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI

Genelde insan hakları, özelde mahkum hakları anlayışında son yıllarda süregelen gelişme cezada ıslah(tretman/iyileştirme) boyutunu öne çıkarmıştır. Başarılı bir iyileştirme ve eğitim süreci sonunda bu kişiler üretken, saygın ve hukuka saygılı bir toplum üyesi olabilirler (Bilgiç, 2012: 123).

Tretmanda başarıyı sağlamak için uygun araçlar olmalıdır. Bu araçlar: uygun fiziki tesisler, kişisel sağlık tedbirleri, uygun besin, giyinme, tıbbi servisler, dış dünya ile sağlıklı ilişkiler, ahlaki ve dini, yardım, iş, çalıştırma, eğitim ve öğretim, fizik eğitimi, egzersiz ve spor, eğlence imkânları, salıverme için hazırlık ve bütün bunları idare edecek, işletecek yetişmiş personel ve idarecilerdir (Bilgiç, 2012: 123).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Ceza İnfaz Kurumlarındaki Eğitim” konulu tavsiye kararı ile ceza infaz kurumlarındaki eğitim hakkında genel olarak şu ilkelerden bahsedilir:

Mesleki eğitim, bireyin geliştirilmesine olduğu kadar, iş piyasasındaki ihtiyaçlar da dikkate alınarak düzenlenecektir. Hükümlü ve tutuklular haftada en az bir kez kütüphaneye gidebilmelidir. Hükümlü spor faaliyetlerine katılmaları teşvik edilmelidir. Üretici ve kültürel faaliyetlere önemli bir rol verilecektir.

Hükümlü ve tutukluların eğitim almalarını sağlayacak mali kaynak, alet, donanım ve öğretim personeli hazır bulundurulmalıdır.

46/1 No'lu genelde eğitim ve iyileştirme çalışmalarına değinildiği gibi Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliğinin üçüncü kısım Gözlem ve İyileştirme Programları başlığı altında, birinci bölüm Genel Eğitim, Eğitim-Öğretim ve Destek Programlarından bahseder. Bu programlar aşağıda olduğu gibidir.

6.1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Ceza infaz kurumlarında uygulanan ilk iyileştirme programları eğitimle ilgili olmuştur. ABD'de 1700'lü yılların sonlarında birçok cezaevinde ilkökul eğitimi verilmiştir. Cezaevi öğretimi resmi olarak iyileştirici sistemin gelmesiyle Elmira'da 1876 yılında başlamıştır. Bu eğitim-öğretimdeki amaç, hükümlünün kendini disipline etmeyi öğrenmesinin yanı sıra akademik eğitimden de geçmesidir (Demirbaş, 2013: 231). ABD'de 1970'li yıllarda birçok cezaevinin programına eğitim programları eklenmiştir. Hükümlülere uygulanan eğitim öğretim programları: yaygın eğitim, örgün eğitim, iş ve meslek eğitimi ile beceri kursları, sosyal ve kültürel etkinlikler, din kültürü ve ahlak öğretimi.

Yaygın Eğitim, hükümlülerden okuma yazmayı bilmeyenler, okuma-yazma; okulunu yarıda bırakanlar ise okullarına devam ederek eğitimlerini tamamlarlar. Hükümlüler, MEB İl Müdürlüğüne ceza infaz kurumlarına gönderilen komisyonlar aracılığıyla sınavlara katılabilir. Hükümlüler, üniversite ve açık öğretim fakültesi sınavlarına kurumlara gönderilen komisyonlar aracılığıyla katılabilir.

Örgün Eğitim, yükseköğretim kurumlarında devam eden öğrencilerin çeşitli nedenlerle tutuklanması ya da hüküm giymesi veya ceza infaz kurumunda kalmakta iken üniversiteyi kazanması durumunda, okul idarelerinin kabul etmesi koşuluyla, gerekli güvenlik önlemleri altında sınavlara katılması sağlanır.

Ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin maddi ve manevi bütünlüklerinin korunup geliştirilebilmesi için, tiyatro, müzik, resim, folklor, el becerileri, spor karşılaşmaları, satranç ve dil kursları, konferans, konser gibi çeşitli sosyal ve kültürel çalışmalar düzenlenir.

Din kültürü ve ahlak öğretimi, ceza infaz kurumlarında din kültürü ve ahlak öğretimi programı uygulanır. Ancak hükümlülerin bu programlara katılması isteğe

bağlıdır. Cezaevlerinin birer ıslah yuvası haline gelmesi için sadece mahkûmların eğitilmesi yeterli değildir.

Hükümlülere meslek kazandırma konusunda; hükümlüye tahliye sonrası geçimini sağlamaya yönelik mesleki eğitim programları uygulanmaktadır. ABD’de ve Türkiye’de örnek olarak, dış teknisyenliği, bilgisayar programcılığı, oto tamirciliği, radyo-TV tamirciliği, gösterilebilir. Ancak günümüzde baktığımızda ceza infaz kurumlarında mesleki eğitimler yetersizdir. Kurumdaki uzmanlar, hükümlülerin ilgi ve becerilerini belirledikten sonra aldıkları mesleki eğitim kurslarından sonra, cezaevinden tahliye olmadan önce veya olduktan sonra yerleşebilecekleri işleri ayarlamaya yardım ederler (Demirbaş, 2013: 231).

Özetle okuma-yazma, temel eğitim, çıraklık, açık lise ve açık öğretim gibi, eğitim ve öğretime yönelik çeşitli programlar uygulanmaktadır. Bu şekilde hükümlülerin ilköğretim, lise, çıraklık ve hatta üniversite düzeyinde eğitim görmeleri amaçlanır.

6.2. DESTEK PROGRAMLARI

Ceza infaz kurumlarında aşağıda belirtilen destek programları uygulanır (Madde: 30).

6.2.1. Kütüphane ve Kitaplık Çalışmaları

Tüm hükümlüler kütüphane ve kitaplardan azami ölçülerde yararlanmaya teşvik edilir. Ceza infaz kurumları kütüphaneleri, olabildiği ölçüde kamu kütüphane hizmetleri ile işbirliği içinde düzenlenir. Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği çerçevesinde kurum tarafından gerekli tedbirler alınır.

6.2.2. Psiko-Sosyal Programlar

Hükümlüler kişisel, ruhsal, duygusal ve sosyal sorunların çözümü için kurumlarda görevli psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacılara başvuruda bulunabilir.

1) Sosyal çalışmacı veya psikolog kendisine müracaat eden hükümlünün yaşadığı sorunla bağlantılı olarak, bireysel veya grup terapisi yöntemlerini kullanarak bir plan çerçevesinde sorunun çözülmesi için çalışır.

2) Psiko-Sosyal yardım servisi, psikiyatrik yardıma ihtiyaç duyan hükümlüleri, psikiyatri servisi bulunan hastanelere sevk edilmesi yönünde kurum doktoruna öneride bulunur.

3) Psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacı kurum müdürünün bilgisi dahilinde hükümlülerin aileleri ve yakın sosyal çevresi ile iletişim kurarak, terapi sürecinin daha verimli ve kapsamlı olması yönünde çaba harcar.

4) Yukarıda bahsedilen destek programların bir benzeri Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu psiko-sosyal servisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tutuklu ergenlere yönelik yapılan grup çalışmalarında uygulanmak üzere hazırlanmış olan üç adet program uygulanmaktadır. Bu programlar, kurumda bulunan psikologlar tarafından uygulanmaktadır. Söz konusu eğitim programları şunlardır: Kişisel Gelişim Programı, İyiye Doğru Öfke Kontrol Programı ve Buradayım Güvenli Davranış Programı.

İyileştirmeye gereksinim olamayan hükümlülere uygulanacak programlar ise aynı yönetmeliğin 32. maddesinde İyileştirmeye Gereksinimi Olmayan Hükümlülere Uygulanacak Programlar ve Son Hükümlerden bahseder. Bu bağlamda uygulanacak programlar; iyileştirmeye gereksinimi olmadığı belirlenen hükümlüler hakkında genel iyileştirme programları uygulanmaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI; TÜRKİYE VE ABD'İN KARŞILAŞTIRILMASI

1.TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARI VE İNFAZ SİSTEMLERİ

İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza niteliğinde hapis cezası olmadığından, İslam hukukunu uygulayan Osmanlı Devleti'nde de hapis cezasının uygulandığı yer anlamında cezaevi yoktur (Demirbaş, 2003: 29). Hürriyeti bağlayıcı cezaların ilk olarak, Tanzimat Dönemi'nde yapılan 1840 tarihli Kanun-ı Ceza (kürek ve hapis cezası), 1851 tarihli Kanun-ı Cedit (kürek ve hapis cezası) ve 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu (kürek, hapis ve kalebentlik cezası) ile uygulanmaya başladığı görülmektedir(Gökçen, 2002: 11). Hürriyeti bağlayıcı cezaların kanunlarda yerini almasının ardından, modern anlamda hapis cezalarının infazı için ilk cezaevi 1865 yılında Sultanahmet'te yapılmıştır(Soyaslan,1998: 591). Bu dönemde Amasya, Bursa, Tokat, Karahisar, Karaman ve İstanbul gibi şehirler ve bu şehirlerdeki kaleler cezaevi olarak kullanılmıştır. Ancak burada ceza hukuku anlamında bir infaz söz konusu değildir (Öztürk, 2005: 101-129).

Türk Ceza Sistemi'nin reforme edilerek yeniden düzenlenmesi yönünde uzun yıllar sürdürülen çalışmalar sonucunda, 2000'li yıllarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin ihtiyaç duyduğu, infaz alanında yeterli donanımına sahip, nitelikli personelin yetiştirilmesi amacıyla 02.08.2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu çıkarılmıştır. 01.03.1926 kabul tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 26.09.2004 tarihinde kabul edilen 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Adalet Bakanlığı Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinde yayınladığı verilere göre Ülkemizde 31.03.2016 tarihi itibariyle 187,647 hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.

328 kapalı ceza infaz kurumu, 36 müstakil açık ceza infaz kurumu, 5 kadın kapalı, 1 kadın açık, 3 çocuk eğitim evi, 4 çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 377 ceza infaz kurumu bulunmaktadır (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>).

Ceza infaz kurumu ve tutuk evi sayısının, işletim maliyetlerinin düşürülmesi, hizmette kalite, çağdaş infaz anlayışı doğrultusunda hızla azaltılması gerekmektedir (Bilgiç, 2012: 80). Bu amaçla uluslararası normlara uygun ve fiziki şartları ve kapasiteleri itibariyle eğitim ve iyileştirmenin kısıtlı yapıldığı ya da hiç yapılamadığı küçük ilçe ceza infaz kurumlarından 2006-2011 yılları arası toplam 118 ilçe ceza infaz kurumu kapatılmıştır (Bilgiç, 2012: 80).

Yukarıda belirtilen açıklamalara doğrultusunda Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne 2006-2011 yılları arasında, yürütülen çalışmalar çerçevesinde; sağlıklı güvenli mekanik, elektronik donanımlı ve rehabilitasyon işlemlerine elverişli yeni ceza infaz kurumu projeleri geliştirilerek 53 adet 42.142 kapasiteli ceza infaz kurumunun yapımı tamamlanmıştır (Bilgiç, 2012: 80).

Türkiye’de mimari yapısına ve yapım yılına göre farklı türlerde ceza ve infaz kurumları bulunmaktadır.

1.1. KAPALI CEZA VE İNFAZ KURUMLARI

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazına Hakkında Kanun (2004)’un 8. maddesine göre; “*Kapalı kurumlar, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir.*” Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü’nün yayınlamış olduğu istatistiklere göre (2015) Türkiye’de 328 adet Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu bulunmaktadır.

Türkiye’de temel ve mesleki eğitimlerin büyük bir kısmı Kapalı Ceza İnfaz Kurumları’nda yürütülmektedir. Her infaz kurumunda aynı kalitede eğitim verilmektedir. Eğitimler, temel ve mesleki eğitim alanlarında yetişkin eğitimi uygulanmaktadır.

1.2. AÇIK CEZA VE İNFAZ KURUMLARI

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (2004)'un 14. maddesine göre;

Açık Kurumlar, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. Bu kurumların en açık özelliği iş esasına dayalı olmalarıdır. Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu istatistiklere göre (2010) Türkiye'de 67 adet açık ceza ve infaz kurumu bulunmaktadır. Bunlardan 30 tanesi ayrı müdürlük çatısı altında olup, 37 tanesi ise Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumunun bir bölümünde ve aynı müdürlük teşkilatı altında toplanmaktadır (www.cte.adalet.gov.tr/).

Türkiye'de ceza ve infaz kurumlarında yapılan eğitimleri etkileyen bir başka sebep ise güvenlik seviyelerine ek olarak mimari yapılarıdır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da yer alan (2004) eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için cezaevlerinin mimari sınıflandırmalarına göre mevcut ortamlar kısaca şöyle ifade edilebilir:

A tipi ceza ve infaz kurumlarında; eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetlerin yürütülmesi için cezaevlerinde kütüphane ile konferans salonu bulunmaktadır. Genel olarak ilk okuma-yazma gibi temel eğitim etkinlikleri yürütülmektedir. 1950-1970 yılları arasında inşa edilmiş; koğuş ve hücrelerin yanında banyo, mutfak, kütüphane ve havalandırma bahçesi mevcuttur.

B Tipi ceza ve infaz kurumlarında; temel eğitim öğretim etkinlikleri yürütülebilmektedir. Bu tip cezaevleri de en eski cezaevleri arasında yer aldığından bugünün eğitim-öğretim ve sosyal-kültürel gereksinimlerini tam olarak karşılayamamaktadır. Ülke genelinde az olmakla beraber koğuşları kalabalıktır. Her koğuşun kendi mutfağı ve havalandırma bahçesi vardır. Ayrıca banyo, kütüphane, konferans salonu ile ayrıca kadın ve çocuk hükümlüler için ayrı bir bölüm bulunmaktadır (Bilgiç, 2012: 81).

C tipi ceza ve infaz kurumlarında kütüphane ve konferans salonları bulunmaktadır. Bu cezaevlerinde temel eğitim-öğretim etkinliklerinin yanı sıra iş-meslek kursları da yapılabilmektedir. B tipi cezaevinde bulunan tüm imkânlar mevcuttur.

D tipi ceza ve infaz kurumlarında kütüphane, konferans salonu, 1 adet dersane ve 16 adet çok amaçlı hobi salonları bulunmaktadır. Bu tip cezaevlerinde hükümlü-tutukluların isteklerine göre mesleki eğitim etkinlikleri yürütülebilmektedir. Ayrıca müşahede odası, konferans salonu, revir, kamera sistemli odalar, berber, terzi, teknisyen odası, mutfak ve yemekhane mevcuttur. Türkiye’de sadece Diyarbakır ve Denizli’de vardır.

E Tipi ceza ve infaz kurumlarında çok amaçlı salon, derslikler, kütüphane ve iş atölyeleri bulunmaktadır. Bu tip cezaevleri mesleki eğitime en uygun cezaevleri arasındadır. Yemekhane, yatakhane, tam teşekkülü mutfak, çamaşırhane, berber, hamam, özel ziyaret yerleri, mescit, konferans salonu, iş atölyeleri bulunmaktadır. Bu ceza infaz kurumları en fazla hükümlü/tutukluyu barındırmaktadır.

F tipi cezaevlerinde; açık ve kapalı spor sahaları, iş atölyeleri, kreş, kütüphane bulunmaktadır. Bu tip cezaevleri günümüz koşullarına uygun olduğu için eğitim olanakları geniştir. Tüm iyileştirme programlarının uygulanabilmesi için uygun mekanlara sahiptir. Temel ihtiyaç odalarının yanı sıra iş atölyeleri, kreş, kantin, kütüphane gibi bütün imkanlara olanak sağlamaktadır.

H tipi ceza ve infaz kurumlarında, konferans salonu ve iş atölyeleri bulunmaktadır. Oda sistemine göre inşa edilmiştir. Eğitim ve mesleki eğitim olanakları kısmen de olsa iyi durumdadır. Türkiye’de az sayıda bulunmaktadır.

L tipi ceza ve infaz kurumları, tutuklu ve hükümlülerin; barınma, sağlık, eğitim ve her türlü iyileştirme isteklerine yanıt verecek yeterli fizikî alanlar bulunmaktadır. Ortak yaşam alanları tam teşekküllüdür. Kurum yüksek güvenlidir. Bu tip ceza infaz kurumları Türkiye’de en modern cezaevleri arasında yer aldığından eğitim-öğretim etkinliklerinin yürütülmesi bakımından, gereksinime en çok yanıt veren cezaevleri arasındadır.

M tipi ceza ve infaz kurumlarında konferans salonu, ile iş atölyeleri bulunmaktadır. Bu tip cezaevleri eski tip cezaevleri arasında yer almasına rağmen iş

atölyelerinin bulunması, mesleki eğitim etkinliklerinin yürütülebilmesine olanak sağlamaktadır.

T tipi ceza ve infaz kurumlarında, tutuklu ve hükümlülerin barınma, sağlık, eğitim ve her türlü iyileştirme isteklerine yanıt verecek yeterli fizikî alanlar bulunmaktadır. Bu tip ceza infaz kurumları büyükşehirlerde kapasite sorunundan dolayı tercih edilmektedir. Koşu sayısı dolayısıyla hükümlü sayısı bakımından oldukça kapasitesi yüksektir (Bilgiç, 2012: 80-85).

Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, kadın tutukluların fiziksel ve ruhsal yapılarına ve topluma kazandırılma amaçlarına uygun olarak tarihsel ve kültürel özelliğine önem verilerek kadın ceza infaz kurumları oluşturulmuştur. İstanbul Bakırköy’de ve Ankara Sincan’da yüksek kapasiteli modern bir ceza infaz kurumu yapılmıştır. Her iki infaz kurumunda eğitim, kültürel, spor ve iş atölyeleri, dersaneler ve her türlü iyileştirme alanlarına sahiptir.

Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu, Türkiye’de tek kadın açık ceza infaz kurumu Denizli’de bulunmaktadır. Kurum, iş esası üzerine kurulmuştur. İş atölyeleri kadın hükümlüler için tam donanımlıdır. Burada hükümlüler meslek ve sanat öğrenmektedir.

Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, dersane, kütüphane, yemekhane, mutfak, çamaşırhane, terapi salonu bulunmaktadır. Hüküm giyen çocuklar ıslahevlerine gönderilmektedir. Ankara, Maltepe ve İncesu da olmak üzere üç çocuk kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Çocuk Eğitimevi(ıslahevi)nde, 100 ile 250 kişi arasında değişmektedir. Revir, sinema, konferans salonu, yemekhane, yatakhane, mutfak, çamaşırhane, berber, kütüphane, spor alanları, ve iş atölyeleri mevcuttur. Ankara, İzmir ve Elazığ olmak üzere üç adet çocuk eğitim evi bulunmaktadır (Bilgiç, 2012: 87-89).

Ceza infaz kurumlarında eğitim ve iyileştirme etkinlikleri çerçevesinde iş atölyeleri, dersane ve kütüphaneler yer almaktadır. Bu tip cezaevleri Türkiye’de en son yapılan cezaevleri arasında yer aldığından eğitim-öğretim etkinlikleri günümüz gereksinimlerini karşılayabilecek şekilde düşünülmüştür.

2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ CEZA İNFAZ SİSTEMLERİ

Amerika'da uygulanan ceza infaz kurumu modelleri başta Avrupa ülkesi olmak üzere birçok ülke tarafından yakından takip edilmiş ve uygulanmıştır(Bilgiç, 2012: 68). Ülkemizdeki ceza infaz kurumları modellerini de etkilediği için Amerika'da geçmişte ve halen uygulanan bir kısım ceza infaz kurumu modellerinden ve kısaca mahkeme teşkilatından bahsedilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri, 50 tane eyalet ve 1 tane federal bölgeden oluşan federal bir cumhuriyettir. Federal Anayasa, her eyalete kayda değer ölçüde bağımsızlık ve yetki veren bir cumhuriyet kurmuştur. Federal hükümetin yetkileri Anayasa'da tayin edilen sınırlar içinde belirlenmiştir ve geri kalan hususlarda düzenleme yapma yetkisi ABD Anayasasıyla eyaletlere bırakılmıştır. ABD adalet sistemi dendiğinde, bilinmelidir ki, bu ülkede tek bir yargı sistem tipikliği bulunmamaktadır. Aksine, ABD'de birbirinden farklılıklar gösteren 52 tane adalet sistemi tipikliği bulunmaktadır (Balo, 2012: 975). Anayasa gereği, ABD hukukunda temelde iki yargı sistemi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi eyalet yargı sistemi, ikincisi ise federal yargı sistemidir. Bu ikili hukuk sisteminin dezavantajı, hukukta bir birlik ve uyumun sağlanamamasıdır. Avantajı ise, eyaletlerin hukuk sistemleri arasındaki rekabetine bağlı olarak elde edilen olumlu sonuçlardır(Can, 2003: 1).

Eyalet mahkemelerinin yargı yetkisine, federal Anayasa ve federal kanunlarda açıkça federal yargılama yetkisi kapsamında olduğu belirtilmemiş olan durumlar girmektedir. Suçların önemli bir kısmının önlenmesi ve takibi eyaletlere bırakılmıştır. Öte yandan, veraset, haksız fiilden kaynaklanan uyuşmazlıklar, sözleşme hukukundan kaynaklanan davalar, aile hukuku, yerel yönetimler tarafından kabahat olarak kabul edilmiş eylemlere ilişkin davalar ve seçim konuları eyaletlerin yargı yetkisi kapsamında yer almaktadır. Federal Anayasaya göre, her eyalet diğer bütün eyaletlerin kanunlarına ve mahkeme kararlarına tam güven gösterecek ve uyacaktır. Bu nedenle, eyalet mahkeme kararları diğer eyaletler bakımından da sonuç doğurmakta ve infaz edilebilirlik özelliği taşımaktadır (Balo, 2012: 977-978).

Federal mahkemelerin göreviyle ilgili olarak, ceza muhakemesi bakımından, ABD Ceza Muhakemesi Kanununda düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, Kanunlarda açıkça eyalet mahkemelerine verilen yetki dışında, federal bölge mahkemeleri temel görevli mahkemelerdir. Bu anlamda, federal mahkemelerin,

eyalet mahkemeleri karşısındaki yetkisi “üstün - overlap” bir yetkidir (Balo, 2012: 978).

Sonuç olarak ABD hukukunda genel anlamda iki yargı sistemi bulunmaktadır: eyalet yargı sistemi ve federal yargı sistemidir. Bu ayrım, Anayasal sistemden kaynaklanmaktadır. Her eyalet kendi sınırları, bu sınırlar içerisinde yasama, yürütme ve yargı organları olan, iç ilişkilere münhasır egemenlik hakkı olan bir devletçik niteliğindedir. Bu hususun olumsuz yanları olduğu kadar, olumlu yanları da vardır. Dezavantajlarının başında hukukta bir birlik ve uyumun sağlanamaması gelir. Avantajı ise, eyaletler arası hukuki rekabetin sonucu olarak, en iyiye ulaşılması, değişimin ve yenilemenin bu yolla sağlanmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri sadece ekonomisi ve kültürüyle değil, hukuki yapısıyla da diğer devlet ve toplulukları etkilemektedir(Can, 2002: 1).

ABD Federal Ceza İnfaz Kurumları İş Yurtları Kurumu hükümlülerin ceza infaz kurumlarında çalışması için olanaklar sağlamaktadır. Söz konusu Kurumun amacı, tutuklu ve hükümlülere eğitim fırsatları sağlamak ve “iş yurtlarındaki üretimi bireysel herhangi bir sektörün kayda değer ölçüde etkilenmesini önleyecek şekilde çeşitlendirmek” için federal düzeydeki tüm iş yurtlarının çalışmalarını bütünleştirmek olarak tanımlanmıştır. Bu kurum yedi sanayi dalında yaklaşık 175 türde ürün ve hizmet sunmaktadır (Kamer, 2014: 3). Federal Ceza İnfaz Kurumları İş yurtları Kurumunun faaliyet gösterdiği sanayi dalları; sanayi ürünleri, giyim ve tekstil, ofis mobilyaları, elektronik, filo yönetimi ve taşıt parçaları, atıkların geri dönüşüm faaliyetleri, veri girişi ve şifreleme dâhil diğer hizmetlerdir.

2001 ve 2010 yılları arasında, Federal Ceza İnfaz Kurumları İş yurtları Kurumu tarafından istihdam edilen tutuklu ve hükümlülerin sayısı en yüksek seviyeye ulaşmış, 2007’de yaklaşık 23.200 ile en düşük seviyeye inmiştir. Ancak, iş yurtlarında çalışan tutuklu ve hükümlü sayısı genel olarak 1970’ten bu yana artış göstermişse de, 1980’li yıllardan itibaren bu sayıda düşüş görülmektedir (Kamer, 2014: 4).

Eyalet sistemi ile yönetilen Amerika Birleşik Devletlerinde eyaletlere göre değişiklik arz eden ve uygulandıkları sisteme ve adlarını veren ceza infaz kurumu modelleri vardır (Bilgiç, 2012: 69). ABD değişik infaz çeşitleri birbiri ardınca uygulanmıştır. Ceza infaz kurumlarının tarihi gelişimi karışık ve federal görünümüldür.

19.Yüzyıl Amerika'sında iki ceza infaz kurumu modeli bulunmaktadır. Pennsylvania(hücre)sistemi ve Auburn(karma) Sistemi. Bu sistemlere genel hatlarıyla aşağıda değinilecek.

2.1. PENSİLVANYA TECRİT(HÜCRE) SİSTEMİ

Bu sistem ilk defa 1790 yılında Robert Vaux tarafından Filedelfiya'da yasayan bir kimse tarafından ortaya atılmış ve bu yıllarda Filedelfiya'daki Walnut Street hapishanesinde sınırlı bir şekilde uygulama alanı bulmuştur (Bilgiç, 2012: 69). Bu sisteme uygulandığı yer adı olarak Filedelfiya veya Pensilvanya Sistemi denmiştir. Bu sistemin temel düşüncesi hükümlüyü tek başına hapsedmektir. Hükümlüler sadece toplumdan soyutlanmakla kalmayıp, bir diğerinden de soyutlanmaktadır. El sanatları dahil hükümlünün yapacağı bütün işler hükümlünün kendi hücrelerinde gerçekleştirilmektedir. Sistem, hükümlülerin kendi hayat tarzlarını değiştirebileceklerine ikna edici şekilde davranılmasına, bütün hükümlülerin hücre şeklinde yerlerde kalmasına, soyutlanma nedeniyle kendi yaptıkları hatayı anlayacaklarına ve pişman olacaklarına, hücre hapsinin kendi başına bir ceza niteliğinde olmasına ve hücre hapsinin ekonomik olmasına dair prensiplere dayanmaktadır (Güran, 2000: 9).

Hücre Sisteminin dezavantajları: Hiç kimse ile görüşme imkanı olmayan hükümlüler, sadece Pazar günleri İncili okuyarak ve düşünerek geçirmekteydi. Tecrit o kadar katı uygulanmaktaydı ki hükümlüler koridordan geçerken tanınmamak için göz yerleri delikli kukuleta takmak zorundaydılar. Her hükümlüye küçük bir bahçe ayrılmıştı. Belirli zamanlarda akraba ziyareti yapıyordu ve hükümlüler hücrelerinde ayakkabıcılık dericilik gibi işlerde çalıştırılıyordu. Zihnin dönüştürülebilmesi için hükümlünün ruhu üzerinde çalışılmaktaydı. Hükümlüler konuşma ve iletişim becerilerini kaybederek intihara yöneltmiştir. Pennsylvania sistemi, hükümlülerin ölmesi veya akıl hastası olmasına yol açmış ve iki sene sonra The Eastern Ceza İnfaz Kurumunda bu uygulamaya son verilerek hücre kapıları açılmış ve Auburn sistemine geçilmiştir (Bilgiç, 2012: 69).

2.2. AUBURN HÜCRE SİSTEMİ

Topluluk ve hücre hapsi sistemlerinin sakıncalarını ortadan kaldırmak için her iki sistemin yararlarının alınması ile oluşturulan sistemdir. Bu sistem 1983 yılında Auburn bölgesinde hayata geçirilmeye başlanmış daha sonra ABD'nin bütün eyaletlerinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde hükümlü gece tek başına bırakılmakta, gündüz atölyelerde az bir ücret karşılığında, birbirleri ile konuşmalarına izin verilmeden çalıştırılmıştır. Sessizliğin amacı, suçlunun saldırganlık duygusunu kırabilmektir (Bilgiç, 2012: 70).

Auburn sistemine göre yapılan ilk cezaevlerinde dışarıdan mektup ve ziyaretçi kabul edilmemiş, hükümlülerin haberleşmesine izin verilmeyerek onların cezaevi duvarları dışında öldüğü hissi verilmiştir. Bu sistemin insan haklarıyla bağdaşmayan yönünün yansira, hükümlüler çalışırken birbirleriyle konuşmalarını için çok sayıda gözetim memuru gerektiğinden infaz masrafları da artmıştır. Zaten pek taraftar bulamayan bu sistemin uygulamasından kısa zamanda vazgeçilmiştir.

Auburn sistemi, manastırların hücrelerini ve atölyelerin disiplinli çalışmasını model olarak alınmıştır (Foucault, 2006: 345). Auburn sistemi, 1826 yılında Bostan'da yapılan hapisane reformları toplantısında örnek sistem olarak sunulmuştur. Hükümlülerin sürekli ürettiği, geceleri ellerinde İncil olduğu halde tek başına ve sabah erken saatte ayaklarında zincirle çalışma atölyelerine alındığı övgüyle anlatılmıştır (Gökçen, 2002: 848).

Ortak alan ve hücre mimarisini bir arada gerektirmesi nedeniyle devlete pahalıya mal olmakla eleştirilen sistem, disiplin sağlama ve çalışmayı düzenlemede kolaylık sağlaması nedeniyle beğenilmiştir. Sürekli hücre hapsinin sakıncaları bu sistemde bulunmaz. Uygulaması güç olan konuşma yasağı kaldırılarak düzeltilen sistem, günümüzde varlığını sürdürmektedir (Doğan, 2010: 118).

Türkiye ve ABD'deki ceza infaz sistemlerine değindikten sonra Avrupa Ülkelerinden de ceza infaz sistemlerine örnek vermek gerekir. Bu ülkeler: İngiltere, Fransa, Almanya ve Belçika.

İngiltere Cezaevleri ve İnfaz Sistemleri: İngiltere'de en yaygın görülen infaz sistemler, İrlanda (dereceli) sistem ile Panopticon sistemleridir.

İrlanda (Dereceli) Sistemi: Pennsylvania ve Auburn sistemlerini aksine, hükümlünün özgürlüğünden yoksun bırakılması bir amaç olarak benimsenmez.

Uygulanan aşamalı iyileştirme programı ile hükümlünün ıslah edilerek topluma kazandırılması amaçlanmıştır.

Walter Crofton tarafından İrlanda’da uygulanmaya başlaması nedeniyle İrlanda’da (Dereceli) Sistemi olarak adlandırılmıştır. Bu uyguladığı dereceli sistem dört devreden oluşuyordu. İlk devrede tecrit ve çalışma vardır. İkinci devrede hükümlerin birlikte ortak yaşam alanlarında bulunmasına ve çalışmasına izin verilmekteydi. Üçüncü devrede yeniden topluma uygun sağlamaya geçilir ve dördüncü son devrede ise mahkûmun cezasının belirli miktarının şartlı tahliyesine izin verilir (Doğan, 2010: 119-120).

Panopticon Sistemi: Jermy Bentham’ın tarafından 1787 yılında tasarlanan, çevrede halka şeklinde ve hücreleri barındıran dış cephe, yapının merkezinde ise hücreleri barındıran halkanın iç cephesine bakan bir kuleden oluşan mimari bir yapıdır. Hücrelerde iki cam pencere bulunmaktaydı. Biri ışık almak için dışarı, diğeri de mahkûmun gardiyan tarafından gözlenebilmesi için kuleye bakıyordu. Gardiyan kuleden baktığında bir silüet halinde mahkûmun hareketlerini izleyebiliyordu. Mahkûm ise kuledekileri görebildiğinden her an izlediği düşüncesi ile kendi kendisini kontrol ediyordu. Bu denetleme sistemi yapısı gereği sürekli gözetleyen bir gardiyan gerektirmiyordu. Zira izlenen mahkûm herhangi bir zamanda gözlemcinin gözüne takılabilirdi (Bilgiç, 2012: 71).

Bentham’ın modeli İngiltere parlamentosunda bir ara kabul görmüş ve Panopticon modeli bir cezaevi, yapılmasına izin vermişti ancak inşaatı 1811’de durdurulmuştur. Bentham modelinin pek çok cezaevi mimarisi için esin kaynağı olduğu, inşa edilen binaların tam dairevi olamasa bile bir gözetleme merkezi çevresinde yayılan yelpaze biçimde hücreler ihtiva ettiği bilinmektedir. Bentham mahkûmları dışarıdan güç kullanarak değil kendi eğilimleri doğrultusunda disipline edimlerini mümkün kılan bir hapisane projesi önermiştir. Sistem içerisinde işgal ettikleri simgesel yer disiplin mekanizmasının toplumun üzerindeki egemenliğini doğal biçimde sürmesi için yeterlidir. Disiplinler toplum çerçevesinde inşa edilen birey üst benliğine enjekte edilen “otokontrol” mekanizması sayesinde her zaman iktidarın güdümünde kalmak durumunda olacaktır (Bilgiç, 2012: 71).

Fransa’da Cezaevleri ve İnfaz Sistemleri: Fransa’da 1789 Fransız devriminden sonra hapis cezası ve infaz yöntemleri gündeme gelmişti. 1791 tarihli ceza kanunu sakat bırakma, kırbaqlama, dağlama gibi bazı bedensel cezaları yürürlükten kaldırmış ve hapis cezasına yer verilmiştir.

Dönemin önde gelen düşünürlerden, Rausseau, Beccaria, Voltaria ve Montesquieu'nun görüşlerin etkisiyle, cezanın insancıl olması ve hükümlünün beden tamlığının korunması ilkeleri kabul edilmiştir (Demirbaş, 2008: 114).

Fransız devriminin takiben Le Peletier tarafından hapis cezasının infazı ile ilgili bir taslak kurucu meclise sunulmuştur. Azalan yoğunlukta infazın esas alındığına göre, ağır cezaya çarptırılan bir hükümlü ilk aşamada, ayaklarına ve ellerine demir vurularak karanlık bir hücrede, sadece ekmek ve su verilerek tek başına tutulur. Başlangıçta haftada iki, giderek haftada üç gün hükümlünün çalışmasına izin verilecektir. Cezasının 2/3 kısmı çekildikten sonra, zincir bel çevresine takılacak, hükümlünün aydınlatılmış hücreye alınmasına haftada beş gün yalnız, iki gün diğer hükümlülerle çalışmasına ve çalışması karşılığında ücret almasına olanak sağlanacaktır. Hükümlülük süresinin sonuna yaklaştıkça, normal hapisane rejimine geçilecektir (Doğan, 2010: 112).

1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu, hapis cezasını temel ceza olarak kabul etmiştir. Bu kanuna göre, en alt basamakta her sulh mahkemesine bağlı belediye polis hapisaneleri, her kentte tutukevi, her ilde ıslahevi ve en üst basamakta yer alan ağır cezalı suç failler için merkez hapisaneleri kurulacaktır. 1839 yılına gelindiğinde Auburn yani ortaklaşa çalışma ve tam sessizlik sistemine geçilmiştir. Ancak bu uygulamada çok sürmeden 1844 yılında Pennsylvania modeline geçilmiştir (Bilgiç, 2012: 72).

1852 yılına kadar Fransa' da hücre modeline uygun olarak 47 cezaevi inşa edilmiştir. 1853 yılında çıkarılan bir kararname ile hücre sistemi yasaklanmış ve hücreli cezaevleri inşaatı durdurulmuştur. Bir arada kalmanın sosyalleşmeyi kolaylaştırdığı düşünülerek, hücrelerdeki hükümlüler bir araya getirilmiş ve ortak çalışma atölyeleri yapılmıştır (Demirbaş, 2008: 120-121). Ancak sabıkalı sayısının artması ve toplumsal düzenin bozulacağı endişesi nedeniyle, 5 Haziran 1875 tarihli bir kanun ile gece gündüz bağımsız hapis düzenine geçilerek, yeniden hücreli cezaevi sistemi benimsenmiş ve cezaevleri buna göre inşa edilmeye başlamıştır (Demirbaş, 2008: 120-121).

Fransa'da hapis cezasının evrimde 22 Ocak 1840 tarihinde açılan Mettray cezaevinin özel bir yeri olduğu kabul edilmektedir. Her türlü bastırma yönteminin uygulandığı cezaevinde, manastır, hapisane, kolej ve alaydan bir rece katı askeri rejim model olarak alınmıştır.

En küçük itaatsizlik, en ağır biçimde cezalandırılmış ve daha ağır suçların işlenmesi bu yolla önlenmek istenmiştir. Uygulanan başlıca ceza olan hücre hapsi ile özellikle çocukların dini eğitim ile dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Hücrenin duvara kara harflerle “Tanrı sizi görüyor” diye yazılan Mettray Cezaevi Foucault’a göre ceza hukukunun ötesinde bir kurumdur (Foucault, 2006: 430).

Almanya’da Cezaevleri ve İnfaz Sistemleri: Almanya’da 18.yy’ da ileri sürülen taleplerde hükümlerinin haklarının tanınması gündeme gelmiştir. 1774 yılında yapılan değişiklikle bedensel cezaların yerine hapis cezası getirilmiş ancak hükümlerin durumunun düzeltilmesi için 19.yy başında yapılması planlanan reformlar, ekonomik güçlükler ve savaşlar nedeniyle uygulamaya konulamamıştır.

1813 tarihli Bavyera Ceza Kanunu Feuerbach tarafından hazırlanmış ve hapis cezasının temel yaptırımını olarak kabul edilmiştir. Genel önleme ile kefaret amacının ön planda olduğu kanunda, hapis cezası ile birlikte ölüm ve diğer bedensel cezalara da yer verilmiştir. Hapis cezasının hükümlüyü iyileştirme ve topluma geri dönüşü sağlama amacı geri planda kalmıştır. Almanya’da ilk tek kişilik hücreli cezaevi 1848 yılında inşa edilmiştir.

1860’lı yıllara gelindiğinde hükümlülerin çalışması ile cezaevinin ihtiyacının önemli bir kısmı karşılanıyordu. Hükümlüler bir arada buldukları ortamdan alınarak kolaylıkla hücreye atılabiliyorlardı. Kolay disiplin imkânı sağlaması bakımından hücre tercih edilmekteydi.

19.yy başında 1961 cezaevinin bulunduğu Almanya’da 1923 yılında kabul edilen ortak kanun ile hükümlülerin kişisel iyileştirilmesi, çalıştırılmak suretiyle yeniden sosyalleşmesi teşvik edilmesi amaç olarak kabul edilmiştir (Doğan, 2010: 123-125).

Belçika’da Cezaevleri ve İnfaz Sistemleri: 1830 yılında Belçika’da Cezaevleri Genel Müfettişi olarak görevlendirilen Dupectiaux’un cezaevlerinin ıslahında büyük katkısı olmuştur. Duoectiaux, 1833 yılında yayımladığı raporda, cinsiyet farklılığı gözetilmeden cezasını çekmekte olan hükümlülerin durumuna değinmiş, cinsiyete ve suça sınıflandırma yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Önceleri mutlak hücre hapsinin istisnai durumlarda uygulanması savunurken, izleyen yıllarda hücre hapsinin suçlulukta mücadelede en etkili yol olarak görmüştür.

Howard ve Dupectiaux’un görüşlerinin etkisi ile 1870’li yıllarda Belçika cezaevlerinin tümüne hücre sistemi hapis cezasını infaz yöntemi olarak kabul edilmiştir (Doğan, 2010: 125).

3. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI

3.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletlerinde 1972 yılında eyalet ceza infaz kurumlarında 175.000 hükümlü ve tutuklu bulunurken, bu sayı kırk yıl içinde % 705 oranında artarak 2012 yılında 1.400.000 milyona ulaştığı belirtilmiştir. Bu kapsamda her 104 Amerikalıdan birinin eyalet veya yerel ceza infaz kurumlarında bulunduğu, bu oranın 100.000 ülke nüfusunda 716 kişinin hükümlü veya tutuklu olarak ceza infaz kurumlarında olmasını ifade etmesi nedeniyle Dünyanın en yüksek oranını gösterdiği belirtilmiştir. (Kamer, 2015: 1).

Ceza infaz kurumlarının mevcudunun artmasına rağmen son otuz yıl içinde suç oranının sadece % 20 oranında azaldığı görülmüştür. Diğer yandan ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin yeniden suç işleme oranları konusunda son yirmi yılda bu oran % 40 civarındadır (Kamer, 2015: 1). Amerika Birleşik Devletleri'nde hapsedme oranı ve hapis cezası dışında seçenek tedbir uygulama oranı eyaletten eyalete değiştiği görülmektedir. Örneğin Kanada'ya yakın Marine Eyaletinde 100.000 eyalet nüfusu içinde hapsedme oranı 147 iken ülkenin güneyinde bulunan Louisiana Eyaletinde bu oran 865 olarak gerçekleşmektedir. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin tamamında 100.000 ülke nüfusu içinde hapsedme oranı 716'dır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde hapsedme ve ödetme infaz sisteminin temeli olup, rehabilitasyon ise ikincil derecedeki amaç olarak kabul edilmektedir. Ancak alternatif yaptırımlar da mevcuttur. Bunlar; para cezaları ve ertelenmiş cezalar ile diğer toplum cezalarıdır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok hükümlünün tahliye sonrasında yaşadığı barınma ve mesleki belge alma kısıtlılıkları, sosyal yardımlara erişememe ve ehliyetlerini kullanama gibi yan etkilere maruz kalmamaktadır. Ayrıca, bu bireylere ceza infaz kurumunun dışında zaman geçirme imkânı da tanınmaktadır (Kamer, 2015: 2).

20. yüzyılın başlarından 1970'li yılların ortalarına kadar Amerikan cezaevi politikasının en önemli unsuru rehabilitasyon modeli idi. Mahkûmlar mesleki becerilerini geliştirme ve agresiflik ve uyuşturucu madde kullanımı gibi psikolojik sorunlarını çözebilme konularında teşvik ediliyorlar ve bu da onların topluma tekrar entegre olabilmelerini kolaylaştırıyordu.

Hatta bazı mahkûmların aldığı cezanın içeriğinde bu eğitim ve tedavi süreci zorunluymuştu. Fakat yapılan birçok bilimsel araştırmanın sonucuna göre bu model çok iyi çalışmıyordu ve aksayan birçok yönü vardı. Bu sonuçlar Amerikan ceza sisteminde büyük değişikliklere yol açtı, rehabilitasyon modeli önceliğini yitirdi ve "cezalandırma" cezaevinin temel işlevi haline geldi. Her ne kadar bu yeni görüş suç oranlarında çok az da olsa bir azalmaya sebebiyet verse de cezaevi popülasyonunu çok ciddi bir şekilde artırdı. Cezaevlerinde ve denetimli serbestlik altında bulunanların nüfusa oranı diğer gelişmiş ülkelere göre yükseldi. Sonuç olarak katı cezalandırma kuralları, kısıtlı bütçe imkanları ve ceza merkezli anlayış bugünün hapisanelerini mahkûmları geçmişe göre daha az rehabilite eder duruma getirdiği söylenebilir.

Cezaevlerinde rehabilitasyon çalışmaları: Amerika'da hükümlülere hükümlülük süreleri esnasında, Yetişkin Temel Eğitimi, Genel Eğitim Gelişimi katılım ve sertifikası, kolej dersleri, mesleki eğitimler, çıraklık eğitimi ve bunların bir ya da birkaçının bir arada sunulduğu eğitimler verilmektedir (Gaes, 2008: 3).

Denetimli Serbestlik (probation): ABD'de denetimli serbestlik mahkeme tarafından suçlulara uygulanan bir yaptırımdır. Mahkemece suçlu bulunan kişinin hükmünün geçici ve koşullu olarak ertelenmesi ve toplum içinde bir gözlemci gözetiminde cezasını çekmesidir. Tarihsel olarak denetimli serbestlik hapis cezasını içermez ve cezaevleri-tutukevlerinin aşırı kalabalık olmasını engelleyen birincil bir çözüm olarak görülmekle birlikte asıl amacı suçluları rehabilite etmektir. Amerikan tarihinde ilk denetimli serbestlik 1841 yılında John Augustus'un alkolik bir gence kefil olmasıyla gerçekleşmiştir. Mahkeme alkolik gencin üç hafta sonra mahkemeye çıkmasına ve mahkeme gününe kadar toplum içinde kalmasına müsaade etmiştir. Mahkeme günü suçlu genç ayık ve tedavi olmuş olarak mahkemeye çıkmış ve böylelikle John Augustus Amerikan tarihinde ilk denetimli serbestlik memuru olarak tarihe geçmiştir. Başlangıçta denetimli serbestlik yukarıda bahsedildiği gibi ilk defa suç işleyenlere ve şiddet içermeyen suçlara (toplum için minimum risk) uygulanıyordu. Fakat daha sonra bu kapsamın genişletilmesi ve rehabilitasyondaki verimliliğin düşmesi denetimli serbestliği rehabilitasyon odaklı olmaktan çıkmış kontrol ve denetim odaklı hâle gelmiştir (Cengage, 2003: 2-3).

Şartlı Tahliye (parole): Amerikan sisteminde hükümlünün cezasının bir kısmını tamamladıktan sonra cezaevi ya da tutukevinden şartlı olarak gözetim altında tutulmak üzere salıverilmesine denir. Şartlı tahliye ile salıverilen suçlular cezaevinde ciddi bir suçtan ötürü belli bir süre kaldıkları için denetimli serbestlikteki suçlulara göre toplum için daha tehlikeli olacakları düşünülmüş ve şartlı tahliyenin temel amacının caydırıcılık ve suçlu kontrolü olması gerektiği düşünülmüştür. Sonradan bu amaç suçlunun topluma tekrar kazandırılması ve mahkumiyetten özgürlüğe bir geçiş süreci olarak benimsenmiş ve rehabilitasyon ön plana çıkmıştır. Fakat 1980’li yıllarda denetimli serbestlik gibi şartlı tahliyenin de beraberinde birçok problemler getirdiği görülmüştür. Sokak suçları bir anda fırlamış ve birçok davada suçların şartlı tahliye ile salıverilen hükümlüler tarafından işlendiği görülmüştür. Bu gerçek hükümlülerin bu süreçte rehabilitasyon marifetiyle topluma tekrar kazandırılmalarından ziyade tekrar suç işlediklerini ortaya koymuş ve tüm ülkede cezalandırma sisteminde radikal değişikliklere sebebiyet vermiştir. 2001 yılında 15 eyalet ve federal hükûmet şartlı tahliye sistemini terk etmiş ve suçlunun cezası ne kadarsa tamamını çekmesi cihetiyle cezalandırmayı benimsemiştir (Cengage, 2003: 3).

3.2. TÜRKİYE

Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ceza adaletinin temelinde hükümlülerin topluma yeniden kazandırılması, ıslah edilmesi ve tekerrürün önlenmesi yatar. Ülkemizde cezaların infazındaki temel amaç yeniden sosyalleştirme programları vasıtasıyla hükümlüleri eğitmek ve suçtan uzaklaştırmaktır. Yeniden sosyalleştirmenin en önemli konusu hükümlülere yönelik eğitim-öğretim programları ile meslek ve iş kazandırma faaliyetleridir.

Türkiye Cumhuriyeti, ceza hukuku reformu ve yargının modernizasyonu ile ilgili çeşitli çalışmalar planlamakta ve uygulamaktadır. Bu programlar bazı spesifik alanlarda yapılan uygulamalara destek sağlayacak ve AB’deki uygulamalardan yola çıkılarak Adalet Bakanlığı’nın gelecekte daha kapsamlı reform stratejileri geliştirmesine önayak olacaktır. En temel amaç, Türkiye’de ceza hukuku reformunu ve yargının modernizasyonunu hızlandırmaktır.

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve 10,7 milyon Euro maliyetli “Türkiye’de Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi” 2003 yılında uygulamaya konmuştur. Proje AB destekli olmasının yanında, Avrupa Konseyi’nden de teknik destek alınarak hayata geçirilmiştir. Projenin amacı, Türkiye’de yargının işleyiş ve etkinliğini Avrupa Birliği standartlarına taşıyarak Türk ceza infaz kurumları sisteminin geliştirilmesidir. Yargı Sistemine Destek ve Ceza Sistemine Destek olmak üzere iki ana bölümden oluşan proje, her bölüm içinde de kendi alt proje bileşenlerine ayrılmıştır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2009). Ceza Sistemi’ne Destek bölümü alt projelerinden biri olan Ceza İnfaz Sistemi’ne Destek bileşeni kapsamında birtakım psiko-sosyal destek programları hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında Elazığ ve Uşak E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları pilot kurumlar olarak seçilmiştir. Fiziki şartların iyileştirilmesi yanında, hükümlü ve tutukluların gerekli eğitim ve iyileştirilmeleri sağlanarak tekrar suç işlemelerinin önlenmesi amacıyla programlar uygulanmaya başlanmıştır. Yargının Modernizasyonu ve Cezaevi Reformu Projesi” kapsamında Avrupa Konseyi işbirliğiyle hazırlanan psiko-sosyal yardım programları faaliyete geçmiştir (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2009). Hükümlü ve tutukluların, gerekli eğitim ve iyileştirilmelerinin sağlanarak, koşullu salıverilmelerinden sonra tekrar suç işlemelerinin önlenmesi amacıyla geliştirilen programlar kurumlarda uygulanmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği ile yürütölmekte olan Yargının Modernizasyonu ve Cezaevi Reformu Projesi çerçevesinde yürütölen çalışmalar kapsamında, ceza infaz kurumlarında uygulanacak olan Psiko-Sosyal Yardım Servisi Programları hazırlanmak üzere 2004 yılı içerisinde çalışmalar başlatılmıştır. Söz konusu programların kitap çalışmaları önce çalışma grupları tarafından 2005 yılı içerisinde tamamlanmış, 2007 yılı içerisinde pilot uygulama eğitimleri vermeye başlanmıştır.

Türkiye’de ceza infaz kurumlarında uygulanan programlar: Öfke Kontrolü Programı, İntihar ve Kendine Zarar Vermeyi Önleme Konusunda Personelde Farkındalık Yaratma Programı, Salıverilme Öncesi Mahkum Gelişimi Programı, Müebbet Hapis Programı, Alkol ve Madde Bağımlılığı Programı, Cinsel Suç İşleyen Kişilere Yönelik Tedavi Programı, Özel Gözetim ve Denetim Programı ve ARDIÇ Programı.

Öfke Kontrolü Programı: Bu grup çalışması programı 2'şer saatlik 10 seanstan oluşmaktadır ve öfke kontrolüne giriş niteliği taşımaktadır. Öfke duygusunun ifadesinde ve kontrolünde davranış değişimini hedeflemektedir. Bu değişim sürecinde, hem kişilerin kendi kişisel özelliklerini, hem çevresel özellikleri fark edip, kendilerini kontrol konusunda teknik donanım kazanmaları sağlanır.

Programın Amaçları;

- 1) Katılımcıları öfkelenmelerine yol açan süreçler ve kendi davranışlarını izleme ihtiyacı konusunda bilinçlendirmek.
- 2) Katılımcıları öfkeyi kontrol etme ihtiyacı konusunda eğitmek ve bu eğitimin yararlarını göstermek.
- 3) Öfke kontrol tekniklerini geliştirmek.

İntihar ve Kendine Zarar Vermeyi Önleme Konusunda Personelde Farkındalık Yaratma Programı: İntihar ve Kendine Zarar Vermeyi Önleme Konusunda Personelde Farkındalık Yaratma Programı 4 seansta tamamlanmak üzere oluşturulan bir programdır. Ceza infaz kurumu personeli için geliştirilen programda her bir seans yaklaşık olarak 1,5 saat sürmektedir. Program psikolog ya da sosyal çalışmacı tarafından ceza infaz kurumunda çalışan personele verilmek üzere hazırlanmıştır. Program; katılımcılara kendine zarar verme konusunda farkındalık kazandırmak, kendine zarar verme olayının nasıl kontrol altına alınacağını ve nasıl müdahale edileceğini öğrenmek ve zararı en aza indirmek amacıyla hazırlanmıştır (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Programın seansları;

- Farkındalık yaratma
- Bir olayla başa çıkmak
- Kendine zarar vermeyi azaltmak için hükümlü veya tutuklularla birlikte çalışmak
- Personelin kendisini desteklemesi olarak tanımlanmaktadır.

Salıverilme Öncesi Mahkum Gelişimi Programı: Program 1 2 seanstan oluşmakta ve her seansta farklı konulardan bahsedilmekte, bu konular hakkında katılımcıların ayrıntılı bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Salıverilme öncesi hükümlülerde topluma uyum sürecini kolaylaştıracak bilgilerin aktarılması ve katılımcıların bu konuda farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Programın Amaçları;

- 1) Katılımcıların salıverildikten sonra karşılaştıkları pek çok durumla ilgili gerekli iletişim becerilerini geliştirmek,
- 2) Yeniden suç işleme oranlarının azaltılmasına yardımcı olmak,
- 3) Salıverilme sonrası topluma uyum sürecini hızlandırmaktır.

Müebbet Hapis Programı: Bu program, kurumsal uygulamalarda 4 gün içerisinde tamamlanacak 40 bölümden oluşan bir programdır. Program ceza infaz kurumlarında müebbet hapis mahkumu ile çalışan personel için hazırlanmıştır. Bu programın amacına ulaşması için, belirtilen katılım ölçütleri öncelikle yetişkin erkek hükümlüler olacaktır. Ancak belirtilen katılım ölçütlerinin sayısal yeterliğe ulaşmaması durumunda, kadın müebbet hapis mahkûmları ve genç müebbet hapis mahkûmlarına da uygulanacaktır (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Programın Amaçları;

- 1) Yeni Türk Ceza Kanunu,
- 2) 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun,
- 3) Suçlu Değerlendirme Sistemi,
- 4) Müebbet Hapis Cezası Planının oluşturulması,
- 5) Müebbet ve uzun süreli hapis cezalarının ceza infaz kurumlarında işletimsel yönetimindeki gelişmeleri,
- 6) Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri ile Koruma Kurulları Hakkında Kanunu,
- 7) Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği konularını kapsamaktadır.

Program müebbet hapis cezası alan hükümlüler için bir müebbet hapis planı oluşturulması ve oluşturulan plan doğrultusunda salıverilme sürecine gidilmesini hedeflemektedir.

Alkol ve Madde Bağımlılığı Programı: Program, 4 hafta boyunca düzenlenecek ve yaklaşık 1,5 saat süren 16 seanstan oluşan bir programdır. Programın amacı madde kullanan kişileri tedavi etmek değil, tedaviye yönlendirilmeleri konusunda farkındalık oluşturmaktır. Madde kullanımı ve bununla ilgili suçlara karışan hükümlüler ile çalışmalar yapılması planlanmakta ve madde kullanım zararları ve zararın en aza indirilmesi becerileri üzerinde çalışılmasına odaklanmaktadır (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Programın Amaçları;

- 1) Madde kullanımı ile ilgili yeniden suç işleme oranının azaltılmasına yardımcı olmak,
- 2) Madde kullanımının ve bununla ilgili ölümlerin azaltılması konusunda bilinç oluşturmak,
- 3) Madde kullanımı adına etkin bir tedavi için başlangıç oluşturmak amaçlanmaktadır.

Program seansları: madde bilinci, zararın en aza indirilmesi, tedavi hizmetleri, değişim döngüsü, madde bağımlılığı haritası, yüksek risk grupları, yeniden başlamanın önlenmesi, problem çözme adımları, ilişkiler olmaktadır.

Cinsel Suç İşleyen Kişilere Yönelik Tedavi Programı: 1 2 seanstan oluşan program cinsel suç işleyen hükümlülere yönelik olarak hazırlanmıştır. Her bir seans yaklaşık olarak 1 saat sürmektedir. Program; Cinsel suç işleyen kişilere yönelik bir tedavi planı oluşturmak, cinsel suç işlemekten nasıl uzak durulacağını öğretmek ve tedavi edilmediği takdirde tekrar cinsel suç işlemenin olası sonuçları hakkında katılımcıları bilgilendirmek amacıyla oluşturulmuştur.

Program seansları; suçun tekrarının önlenmesi, sapkın düşüncelerle başa çıkma, duygular, empati geliştirme, mağdurlar, ailelerle çalışma seanslarından oluşmakta ve yanlış inançlarının değiştirilerek suçun tekrar işlenmesinin önlenmesi üzerinde durmaktadır (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Özel Gözetim ve Denetim Programı: Program katılımcıların duygusal şiddeti anlamaları ve bununla baş etmelerini sağlamak, saldırgan davranışların azaltılması ile ilgili kar-zarar analizi yapabilmek üzerinde durmaktadır. 24 seanstan oluşan programda erkek hükümlülerle çalışmalar yapılmaktadır. Program; yüksek güvenli keza infaz kurumları ve kapalı ceza infaz kurumlarının yüksek güvenli keza bölümlerinde kalan hükümlüler için uygulanacaktır (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 2009).

Programın Amacı;

- 1) Şiddetin, öfkenin ve kontrolün duygusal olarak kaybedilmesini önlemek,
- 2) Katılımcıların öfke ve diğer olumsuz duygularının farkına varmalarını,
- 3) Bu olumsuz duygular sonucu ortaya çıkabilecek saldırgan davranışlarından kaçınmalarını,
- 4) Ayrıca bunları kontrol altına almak için gerekli becerileri kazanmalarını sağlamaktır.

ARDIÇ Programı: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Unicef işbirliğiyle yürütülen, ARDIÇ Projesi kapsamında “Yönetici ve Personel Eğitimi Programları” ile “Psiko-sosyal Destek ve Müdahale Programları” geliştirilmiştir. Ardıç Programı, Adalet Bakanlığı gözetimindeki çocukların bakım ve korunmasını güçlendirmek amacıyla iki yaklaşım sergilemiştir. Birincisi infaz ve koruma memurlarından kurum müdürlerine kadar tüm personelin ekip çalışması, liderlik ve çocuklara yaklaşım gibi konularda eğitim almalarının sağlanmasıdır. İkincisi ise, psiko-sosyal servis personeline yönelik olarak öfke kontrolü, aile ile çalışma, cinsel istismara yaklaşım gibi konularda çocuklarla çalışırken kullanılacak psiko-sosyal müdahale metotları geliştirilmesidir. Bu projede ıslahevi ve tutukevlerinde bulunan çocukların psiko-sosyal gelişimlerine yardımcı olmak, davranış değişikliği yaratmak, kişilik gelişimini desteklemek, sorun yaşanan alanları güçlendirmek ve çocukları topluma dönüşe hazırlamak, ayrıca kuruma kabul ve kurumda yaşam sırasında, personelin çocuklara karşı tutum ve davranışlarına ilişkin becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir. (Kanunla İhtilafa Düşen Çocuk ve Gençlere Yönelik Psikososyal Destek Projesi, 2009).

Program materyali;

-Genel Bilgiler Kitapçığı

-Aile Eğitim Kılavuzu

-İyiye Doğru Öfke Kontrol Programı

-Kısa Grup Çalışmaları Kılavuzu

-Güvenli Davranış (Buradayım) Eğitim Programı

-Cinsel İstismar ve yaklaşım kılavuzu

-İnfaz ve koruma memurları için bilgilendirme programı grup çalışmaları kılavuzu

Ceza infaz kurumlarında yürütülen rehabilitasyon çalışmaları üç grupta yoğunlaşmaktadır. Terapi ve danışma, eğitim ve öğretim programları ve mesleki rehabilitasyon (İçli, Öğün, 1999: 50-53). Ayrıca suçluların rehabilite edilme süreçleri de ikiye ayrılabilir. Birincisi hükümlünün cezaevinde geçirdiği süre boyunca yapılan rehabilitasyon çalışmaları (ağırlıklı olarak mesleki bilgi ve becerilerin artırılması yönünde), ikincisi ise cezaevine girmeden ya da cezasının belli bir kısmını çektikten sonra “denetimli serbestlik” ya da “şartlı tahliye” sürecinde yapılan rehabilitasyon faaliyetleridir.

Ceza infaz kurumlarında rehabilitasyon çalışmaları: Ceza infaz kurumlarında verilen mesleki eğitim faaliyetlerinin hükümlülerin tahliye sonrası iş bulup hayata tutunmaları ve işsizlik riskiyle karşı karşıya kalıp tekrar suça yönelmemeleri açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde yürütülen projelerin ceza infaz kurumlarındaki mesleki eğitim sürecine küçümsenmeyecek katkıları vardır.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Programı tarafından desteklenen ve Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından yürütülen Türkiye'de Model Cezaevi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Cezaevi Reformunun Desteklenmesi Projesi 1 Mart 2009 tarihinde resmen başlamış ve 43 ay süren bu proje çerçevesinde 90 adet orta ve yüksek güvenli keza infaz kurumunda eğitim tesisleri ve 270 meslekî eğitim atölyesi kurulmuş, bununla birlikte bu ceza infaz kurumlarına ihtiyaç duydukları eğitim malzeme ve araçları tedarik edilmiştir. Proje kapsamında 90 ceza infaz kurumunun her birinde 3'er olmak üzere toplam 270 adet meslekî eğitim atölyesi kurulmuş, böylece özellikle orta ve üst güvenli keza infaz kurumlarının mesleki eğitim imkânları geliştirilip çeşitlendirilmiştir. Ayrıca mahpusların topluma yeniden kazandırılmalarında en önemli araçlardan biri olan suçlu davranış programı güncellenmiş, 6 yeni suçlu davranış programı (alkol - madde bağımlılığı tedavi, özel gözetim ve denetim, salıverilme sonrası, cinsel suçlu tedavi, bilişsel yeteneklerin geliştirilmesi, intiharın önlenmesi) en güncel hâlleriyle Türk ceza infaz sistemine kazandırılmış ve bunlarla ilgili olarak 350 psiko-sosyal hizmet görevlisi eğitilmiştir (Ceza İnfaz Reformunda Uluslararası İşbirliği, 2012). Buna ilaveten Adalet Bakanlığı'na bağılı olarak faaliyet gösteren bugünkü adıyla İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın yürütmüş olduğı çalışmalar hükümlülerin ıslahı ve topluma yeniden kazandırılmaları yönünde uygulanan yöntemlerin başında gelir.

Adalet Bakanlığına bağılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu kurulmuş bu kapsamda ceza infaz kurumlarında bulunan iş atölyelerinde, cezaevi idaresi ile özel sektör arasında imzalanan protokol çerçevesinde tutuklu ve hükümlüler özel sektörün işinde işçi olarak çalışabilmektedir. Hükümlüler bu çerçevede kazanımları şunlardır: çalışma disiplini ve iş ahlakı edinmiş olmak, mesleki ve iş tecrübesi edinmiş olmak, yeni bir başlangıç için geleceğe yatırım yapmak ve cezaevindeki ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir gelir elde etmiş olmak (İş yurtları Kurumu Daire Başkanlığı, 2008).

Denetimli Serbestlik ve Şartlı Tahliye: 2005 yılında, ceza adalet sisteminin esasını teşkil eden temel kanunlar olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGİK)'un yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye suçluların farklı şekillerde cezalandırılması anlamında yeni bir döneme girmiştir. Ceza infaz kurumlarında yaşanan aşırı kalabalıklaşma nedeniyle kısa süreli ve hafif suç işleyen mahkumlar sosyal hayat içerisinde rehabilite edilmeli ve de bu anlayış yaygınlaştırılmalıdır. Bu doğrultuda denetimli serbestlik, uzun süren hazırlıklar sonucunda 2005 yılında yapılan yasal düzenlemelerle ceza adalet sistemi içerisindeki yerini almıştır (Yavuz, 2012: 317).

Denetimli serbestlik, hükümlülerin suç işlemesine neden olan davranışlarının düzeltilerek tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin takip edilmesi, madde bağımlılarının rehabilitasyonu, mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve bu yolla toplumun korunmasıdır (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, 2012). Denetimli serbestlik sisteminde iki temel durum vardır. Denetim ve yardım. Denetim, hükümlünün takibi, yardım ise hükümlülerin tekrar suç işlemesini önlemek için psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmetleridir.

5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu kapsamında kurulan ve yeniden suç işlemenin önlenmesi ve suçtan zarar görenlere verilen zararın telafi edilmesinde önemli görevleri olan koruma kurulları; suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülere "yardımcı olmak" üzere oluşturulmuştur.

Koruma Kurullarının Görevleri:

- 1)Suçtan zarar gören kişilerin suç nedeniyle karşılaştıkları, sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olmak.
- 2)Ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin meslek veya sanat edinmelerinde, iş bulmalarında, sanat sahibi olanlar ile tarım işletmeciliği yapmak isteyenlere araç ve kredi sağlanmasında, işyeri açmak isteyenlere yardım edilmesinde ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak.
- 3)Ceza infaz kurumundan salıverilen çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamaya yönelik her türlü tedbiri almak; salıverilen diğer hükümlülere de bu konuda yardımcı olmak.

4)Suçtan zarar gören veya ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülere öğrenimlerine devam etmelerini sağlamaya yönelik şube müdürlüğü tarafından hazırlanan projeleri görüşmek ve karara bağlamak (Koruma Kurulları, 2012). Koruma kurulu çalışmalarının önemli bir kısmını mesleki eğitim projeleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda; suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin iyileştirilmesi, topluma kazandırılması ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla başta Türkiye İş Kurumu olmak üzere çeşitli kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılarak iş ve meslek edindirme projeleri hazırlanmaktadır (Koruma Kurulları, 2012).

Koruma Kurullarının görevleri arasında her ne kadar eski hükümlülere iş bulmaları konusunda yardımcı olmak varsa da yapılan diğer kanuni düzenlemeler istihdam konusunda eski hükümlülere dezavantaj teşkil etmektedir. Hukuk sistemimizde eski mahkumların istihdamı konusunda ilk düzenleme 1971 tarih ve 1475 sayılı iş kanunu (m.25/b) ve daha sonra 1987 tarihli Eski Hükümlülerin İstihdamı Hakkında Tüzük (m.4)' tür. Adı geçen kanun ve tüzüğün ilgili hükümlerine göre işverenler, elli ve daha fazla sürekli işçi çalıştırdıkları iş yerlerinde, %2 oranında eski hükümlüyü, mesleklerine uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Fakat bu yükümlülük 26/05/2008 tarihinde özel sektörden zorunluluk olmaktan çıkartılmıştır. Kamudaki %2'lik, eski mahpus çalıştırma zorunluluğu devam ediyor ama bu %2'lik oran eski hükümlülerin istihdam sorunlarına yetersiz kalabilmektedir (Eski Mahpusların Topluma Yeniden Katılımı,2011 yılında tüm illerde faaliyetlerine başlayan Koruma Yardım Kurullarına cezasını tamamlamış, her eski hükümlü başvurabiliyor. Mahsus Mahal Derneği'nin yapmış olduğu çalışmanın verilerine göre

2006-2011 tarihleri arasında Türkiye genelinde Koruma Kurullarına başvuran eski hükümlü sayısı 12630 iken, yardım yapılan ve işe yerleştirilenlerin sayısı 3056 kişidir. Buna göre kurula başvuranların yaklaşık üçte biri istihdam edilmiş. Ülkemizde yaşanan işsizlik problemi düşünüldüğünde ve birçok üniversite ve yükseköğretim mezunu gencin işsiz olduğu dikkate alındığında bu oranın kötü bir oran olmadığı sonucuna varılabilir.

4. TÜRKİYE VE ABD CEZA İNFAZ KURUMLARINDA UYGULANAN İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Türk hukuk sisteminin ıslah çalışmalarına ne derece uygun olduğu irdelenmezse ıslah çalışmaları yapay, yüzeysel, işlevsiz bir makyajdan ileri gidemeyecektir. Sadece bazı uyum yasalarının gereği, istenmeyen ama yapılmak zorunda kalan, başlatan sayılan bir konu olarak kalmaya devam edecektir. Ancak durum böyle değildir. Özü itibari ile ıslah çalışmaları suça, topluma, geleceğe, toplumun esenliğine yeni ve çağdaş bir bakış gereği ve zorunluluğudur. Islah çalışmaları adalet mekanizmasının rönesans'ıdır (Yayak vd., 2009: 98).

Bu bölüm, çağdaş ceza hukukunun bugün geldiği noktada ceza infazının temel amaçlarından biri olan suçlu ıslahının günümüzdeki durumunu tespit etmeyi ve konuyla ilgili kesimlerin bakış açılarını saptamayı hedeflemiştir. Bu başlık altında ayrıca Avrupa ve ABD cezaevlerinde uzun yıllardır uygulanmakta olan ıslah rehabilitasyon çalışmalarını ve Türkiye'deki benzer uygulamaları karşılaştırmayı da amaçlamıştır. Çağdaş demokratik ve sosyal devlet mekanizmasına sahip ülkelerde bu programlar geliştirilmiş, sınanmış ve olumlu sonuçları gözlenmiştir. Türkiye'de de uygulanmaması için bir sebep olmaması gerekir. Ancak Türkiye için yapılacak en temel şey; var olan infaz strüktüründe hangi programların mevcut sosyo-kültürel yapıya uygun/uygunsuz olduğunu saptamak ve programların Türk ceza sistemine uygun olmayan alanlarını belirleyip devre dışı bırakmaktır.

Çalışmanın bu bölümünde Şükrü Bilgiç'in 2012 yılında yapmış olduğu hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme isimli çalışması ve Aslı Yayak ve arkadaşlarının, 2009 yılında Türkiye cezaevlerindeki ıslah rehabilitasyon çalışmalarının diğer ülke uygulamalarıyla karşılaştırılması adlı çalışmasından yararlanılmıştır. İki çalışmada hükümlü ve tutukluların eğitim durumları, ceza infaz kurumunda karşılaşılan sorunlar, iyileştirme programları, devletten beklentiler, suç işleme nedenleri ve mesleki eğitim kurslarına katılma durumları incelenmiştir. Ayrıca Aslı Yayak ve arkadaşlarının çalışmasında; görüşmelerde şu konu başlıklarına değinmiştir: Islah programlarında yapılması gereken değişiklikler, cezaevinin amacı, suçluyu mağdurla yüzleştirme, programların hangi suç türleri için uygun olacağı, gönüllü çalışmanın ıslah kapsamına alınıp alınmayacağı ve tahliye sonrası salınanların durumu.

Söz konusu çalışmalar Türkiye’de bu konu ile ilgili yürütülen ilk iki çalışma özelliğine sahiptir.

Tüm katılımcılar, gönüllü veya yarı zamanlı çalışmaların olmasını istemektedirler. Ergenler, cezaevlerinde cezalarını çekmekten ziyade; boş durmaktan, can sıkıntısından ve bir şeylere faydalı olamamaktan rahatsızdırlar. Dolayısıyla birçoğu uğraşı olmayan katılımcı, bu tarz gönüllü çalışmalara çok fazla ilgi gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu ilgilerinin kendilerine göre üç temel sebebi vardır;

1) Kısa vadeli olarak en çok önem verdikleri konu gönüllü çalışma ve meslek edindirme kurslarında cüzi de olsa bir ekonomik fayda elde etmeleri ve bu faydayı az da olsa ailelerine yaşatabilme sevinci, kendi harçlıklarını çıkartmaları dolayısıyla dışarıdan bir şey almama gibi sebeplerden ötürü bu çalışmaları oldukça yararlı görme eğilimindedirler.

2) Orta vadede de cezaevinde boş zamandan canları sıkılmakta ve dolayısıyla olumsuz duygu ve düşünceler geliştirmektedirler. Bunlar obsesif düşünceler olabileceği gibi aileme, arkadaşlarıma bir şey mi oldu, cezam daha da artar mı gibi düşünceler de olabilmektedir. Bu nedenle cezaevlerinde bu tür çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3) Uzun vadede ise; mahkumlar genelde oraya gelene kadar bir eğitimden, bir meslek kursundan geçmediklerinden bahsetmişlerdir. Buna istinaden dışarıya, bir iş öğrenmiş ve özgüveni yerine gelmiş olarak gerek mesleki gerek rehabilitatif ıslah programlarından yararlanmak istemektedirler.

1909 yılında yazılan bir makalede, hapishanelerde insanların iyi bir özellik edinmesinin olanaksız olduğu, aksine cismen ve ahlaken ölü olarak çıktıkları yazılmıştır. Cahil ve sefil yüzlerce kişinin bir koğuşa, hiçbir uğraşları olmaksızın aylarca hatta yıllarca kaldığı, bu ortamın eğitilmeyi değil ancak canı olmayı sağladığı ifade edilmiştir (Bilgiç, 2012: 150).

Cumhuriyetin ilk yıllarında cezaevlerindeki koşulları ortaya koymak amacıyla Adliye Müfettişleri olan Fuat Bey ve Ferit Bey tarafından hazırlanan 1931 tarihli raporda İzmir, Adana, Konya, Kastamonu, ve İstanbul Ceza Tutukevlerinin fiziksel koşullarından bahsedilmiştir. Bu raporda, ceza ve tutukevlerinin günün şartlarının uygun olmadığı, tamamının koğu düzeninde yapılandırıldığı, hücrelerin,

havalandırma ve ısıtma tesisatının bulunmadığı, cezaevlerinin kapasitesinden fazla mahkum barındırdığı, her mahkuma en az 1,5 metrekare alan verilmesi gerektiği, hijyen koşullarının sağlanamadığı, havalandırma avlularının ve mobilyaların yetersiz olduğu, koşulların güneşten yararlanamadığı, mutfak tertibatının olmadığı, tuvaletlerin kullanışsızlığı gibi fiziksel olanaksızlıklar anlatılmıştır. Bu yapıların hiçbirinde ziyaretçi görüşme mekânlarına yer verilmemiştir. Bunun yanında kadın, çocuk ve erkek mahkûmların suçlarına göre sınıflandırılmadığı ve ayrımlarının yapılmadığı bildirilmiştir (Ayça, 2006: 9-10).

25 Haziran 1932 yılında, 2023 sayılı kanun ile 765 sayılı Türk Ceza Kanun'a bir fıkra eklenmiş ve donanımı olmayan hapisanelerde hükümlülerin geceyi hapisanede geçirmek koşulu ile kamu hizmetinde çalışabilecekleri düzenleme altına alınmıştır (Demirbaş, 2008: 143-144).

Türkiye'de 1997-1998 yılları arasında yapılan bir araştırmaya göre, hükümlüler cezaevinde bulunma nedenlerini, genel olarak mahkum edildikleri cezayı çekmek olarak görmektedir. Kadınların %17 ve erkelerin %11'lik kısmı ıslah edilmek için hapsedildiğini düşünmektedir. Suçsuz olduğunu veya politik görüşleri nedeniyle hapsedildiğini düşünen hükümlünün infazda işbirliği yapması mümkün değildir (Doğan, 2010: 230-231).

Diğer yandan kimi araştırmacılara göre ise, cezaevi rehabilitasyon programlarının suç oranlarını azaltmadaki rolü şüphelidir. Bir kriminolojik araştırma grubu, 231 araştırma raporunu kontrol etmiştir. 1945- 1967 yılları arasında cezaevlerinde uygulanan programların yeniden suç işleme eğilimini azaltması hedeflenmiştir. Sınırlı istisnalar dışında bu programların suç tekrarını azaltmada etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yayak vd., 2009: 114).

İçli ve Öğün de yaptıkları "Türkiye'de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz" adlı araştırmada ıslah programlarının ilk defa suç işleyenler ve suç işlemeyi alışkanlık haline getirenler için yararlı olmadığı sonucuna varmışlardır (İçli ve Öğün, 1999: 109).

Caldwell ve Rybroek (2005) şiddet içerikli ciddi suçları bulunan ergenler ile ıslah programları hakkında ve rehabilitasyon programı alan 101 kişilik bir ergen grubuyla kendilerine benzer ama programı almamış ergenlerin katıldığı çalışmada;

programdan faydalanan grubun faydalanmayan gruba göre, suçu tekrar etme durumunda önemli bir azalma durumu görülmüştür, buna karşılık programdan yararlanmayan grup diğer gruba göre 2 kat daha fazla şiddet suçu işleme eğilimi göstermiştir. Benzer olarak, programı alan grubun almayan gruba göre toplumda oldukça düşük tehlike riskine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Danimarka'da 2007 yılı boyunca yürütülmüş bir çalışmada ise, 4 cezaevinde Hint keneviri tedavisi ve psiko-sosyal uyuşturucu tedavisi almış kişilerle çalışılmıştır. Bu programın amacı suça bulaşmış kişileri uyuşturucusuz ve suçsuz yeni bir yaşama hazırlamaktır. Programın sonucunda, programı alan mahkumlarda tekrar uyuşturucu madde kullanma oranında azalma görülmüştür. Özellikle programların 3 aydan uzun sürmesi ve kriminaliteyi de azaltmaya odaklanması programın etkili olmasının nedenleri olarak görülmüştür (Dahl, Frank ve Kolind, 2009: 108).

Yapılan bir diğer çalışma ise İtalya cezaevlerindeki cinsel suç işlemiş kişileri konu almaktadır. Cinsel suçlular yakın zamana kadar kendi güvenlikleri için diğer hükümlülerden izole edilirler ve ıslah olmayacakları düşünüldüğü için rehabilitasyon tedavisinden yoksun bırakılırlardı. Yapılan çalışmada cinsel suç işlemiş kişilerin teröpatik deneyimlerinin paylaşılması sağlanmıştır. Bu deneyimlerin paylaşılmasının olumlu sonuçlar getirdiği görülmüş ve 27 tüzükte değişikliğe gidilmiştir. Bununla cinsel suçlulara yönelik özel programlar oluşturulmuştur.

Gönüllülük üzerinde yapılan bir diğer çalışma ise, Psikolojik Servisler Hükümlü Anketi kullanılarak cezaevine yeni gelen 2674 hükümlüyle yapılan görüşmelerdir. Katılımcılarının büyük çoğunluğu cezaevlerinde psikolojik servislerin özellikle mental sağlık tedavisi konusunda olmasını istemektedirler. Özellikle suç işlemelerine yol açtıklarını düşündükleri sinirlilik, öfke kontrolü, depresyon gibi yüksek risk taşıyan davranış kalıpları ve karakter özelliklerine yönelik programların uygulanmasını beklemektedirler. Bu da hükümlülerin ıslah olmaya gönüllü olduklarını ve programlardan faydalanmak istediklerini ortaya koymaktadır (Diamond, 2008: 111).

Konumuz ile ilgili yapılan güncel (2010) araştırmalardan biri de Aydın Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri Şube Müdürlüğü uzmanları tarafından Aydın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda yapılan ankettir.

Bu ankette dikkat çeken husus mahkûmların % 46'sının daha önce suç işlemiş olmasıdır (Al, 2010: 2).

Mahkumlara sorulan “Eğitim durumuz nedir?” sorusuna yanıt veren 3535 kişiden %4,8'i okur-yazar olmayıp, %5,6'sı okur-yazar ancak her hangi bir okul bitirmemiş. %27,7'si ilkokul, %27'si ortaokul/ilköğretim,%25,5'i lise, %3,3'ü yüksekokul, %5,5'i üniversite ve %0,6'sının ise lisansüstü mezunudur.

Daha önceki çalışmalarda eğitim seviyesi arttıkça suç işleme oranının düşeceği söylenmekteydi. Anket verilerden elde edilen bilgiye göre suçu eğitim seviyesi ile doğrudan ilişkilendirmek bilimsel görülmemektedir. Ceza infaz kurumlarında bulunan mahkumların eğitim seviyeleri ülke genelinin eğitim seviyesi ile paralellik arz etmektedir((Bilgiç, 2012: 205).

Suç işlemede etkili olan faktörlere bakıldığında; %33,4'ü işsizlik/parasızlık, %33,2'si arkadaş çevresi, %19,6'sı ailevi sorunlar, %12,6'sı uyuşturucu madde kullanımı,%11,3'ü psikolojik sorunlar,%10,8'i eğitimsizlik/cehalet, %9,6'sı geleceğe yönelik ümitsizlik, %3,4'ü örgütler/terör, %1,9'u suç işlemenin alışkanlık yapması ve %4,6'ise diğer olduğu görülmektedir.

Cezaevinden çıktıktan ne kadar süre sonra ikinci suçunuzu işlediniz? sorusuna cevap veren mahkumlardan %64,4'ü ilk suçu olduğunu ikinci bir suç işlemediğini, %13,5'i birinci yıl içinde tekrar suç işlediğini belirtmiştir.

Cezaevinden çıktıktan sonra ilk bir yıl içinde tekrar suç işleyenlerin oranı, toplam suç işleyenlerin %33,7'sidir. Bunun temel nedeni eski hükümlülerin toplum tarafından dışlanmasıdır. Eski hükümlülerin toplum tarafından kabul görmemesinin iki nedeni vardır: eski hükümlüden kaynaklanan nedenler ve toplumsal ve hukuki nedenler (Bilgiç, 2012: 214).

Ceza infaz kurumlarında karşılaşılan en büyük sorun ise birinci sırasına %52,7 oranı ile koğuş veya odaların aşırı kalabalık olması cevabı verilmiştir. Bu sonuç aslında bilinen bir gerçektir. Zira cezaevleri tarihini en kalabalık dönemini yaşıyor.

Ceza infaz kurumlarında yapılan iyileştirme/topluma kazandırma çalışmalarını yeterli görüyor musunuz? Sorusuna cevap veren 3433 kişiden %15,0'ı yapılan çalışmaları yeterli, %64,9'u yetersiz ve %20,1'i ise kısmen yeterli gördüğünü belirtmiştir.

Çalışmaya katılanların büyük bir çoğunluğu cezaevlerinde yapılan iyileştirme/topluma kazandırma çalışmalarını yetersiz görmektedir. Bu durum cezanın temel amaçlarından olan bireyi iyileştirme, topluma kazandırma hedefine gölge düşürmektedir (Bilgiç, 2012: 247).

Mahkumlara, cezanın amacına ulaşabilmesi (yeniden suç işlenmenin önlenmesi) için hapis cezası yerine hangi tür cezanın verilmesini isterdiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Cevap verenlerin %43,7'si bir defaya mahsus affedilmeyi, %40,1'i elektronik kelepçeyi, %29,8'i konutta infaz/ev hapsini, %28,8'i kamu yararına çalıştırılmayı, %22,4'ü adli kontrollü, %17,5'i para cezasını, %12,7'si tedavi olma/iyileştirme/rehberliği ve %1,4'ü yukarıda sayılanlarda farklı bir ceza ve tedbiri istemiştir. Mahkumların hapis cezası dışındaki her türlü tedbir/cezaya sıcak baktıklarını göstermektedir (Bilgiç, 2012: 248-249).

Mahkumların tahliyeden sonra, sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemekten yaşamlarını sürdürebilmeleri için cezaevinde hangi iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır? sorusuna yanıt verenlerden %58,1'i mesleki eğitim, %46,7'si açık ziyaret sayılarının artırılması, %46,7'si daha adil bir infaz,%48,4'ü insanca muamele, %41,5'i ücretli çalıştırma,%34,7'si iyileştirme/rehabilitasyon çalışmaları, %18,7'si daha çok seminer/konferans, %26,2'si sportif etkinlikler, %19,7'si eğlence programları/konser/teyatro ve %2,8'i verilen seçeneklerden farklı olan düşüncelerini dile getirmiştir (Bilgiç, 2012: 259).

Ceza infaz kurumunda yapılan iyileştirme çalışmaları ile tahliye sonrası yaşama hazırlama çalışmalarında önemli bir katkı sağlayan etkinliklerden biri şüphesiz açılan kurslardır. Mahkumların %42,6'sı infazı süresince hiçbir kursa katılmadığını beyan etmiştir.

"Tahliye sonrası devletten beklediğiniz nelerdir?" sorusuna mahkumlardan %67,3'ü sabıkanın silinmesi ,%60,3'ü iş,%52,9'u iş kurmak için kredi yardımı,%20,5'i başka bir ilde yaşamak için maddi destek,%13,8'i rehabilitasyon/iyileştirme,%5,9'u yüzünün ameliyatla değiştirilmesi ve %1,5'i ise diğer yanıtı vermiştir. Elde edilen verilere bakıldığında mahkumların birçok talepte bulunduğu görülmüştür (Bilgiç, 2012: 274).

Ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen iyileştirme ve topluma kazandırma çalışmaları şunlardır:

Mesleki kurslar, doktor görüşmesi, seminer/konferans, sportif etkinlikler, dini eğitim, tiyatro sinema gösterimi, konser eğlence programları, bilgi yarışmaları, psikolog ve sosyal çalışmacı ile bireysel ve grup çalışmaları/görüşmeleri yapma ve geziler (Bilgiç, 2012: 241).

Söz konusu Bilgiç tarafından yapılan araştırmaya göre mahkûmlar tarafından talep edilen rehabilitasyon uygulamaları şu şekildedir; mesleki eğitim %58, insanca muamele %48 ıslah ve rehabilitasyon çalışmaları %34 oranında talep edilmiştir. Suç işleyen kişinin cezaevinde olması toplumu rahatlatmaktaysa da, hapis cezasının suçu önlemede sanıldığı kadar etkili olmadığı ve hükümlünün uslanmış ve arınmış olarak topluma dönemediği artık bilinmektedir (Bilgiç, 2012: 152).

Aslı Yayak ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada, mahkûmlar kendilerini daha iyi hissettiklerini, arkadaşlık ve yakın ilişkileri geliştirici bir ortam olması nedeniyle bu programlardan oldukça memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında, programların uygulanmasının uzun süre aldığı, kalışlarının daha kısa olması sebebiyle programlardan yeterince istifade edemediklerini de eklemişlerdir. Ayrıca programların uygulanmasında yeterli uzman sayısının olmayışından da bahsetmişlerdir (Yayak vd., 2009: 82-85).

Mahkûmlar tahliye sonrası salınanların durumları konusunda çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını ve sadece denetimli serbestlik sistemini bildiklerini beyan etmişlerdir.

Katılımcılarla; Türkiye ceza infaz kurumlarındaki ıslah programlarının gerçekçiliği ve yararlılığı, bu alanda yapılması gereken sosyo-hukuksal-kültürel değişiklikler, cezaevlerinin amacı, suçluyu mağdurla yüzleştirme, ıslah programlarının hangi suç türlerine uygulanabilirliği, topluma geri dönüşü kolaylaştıracak çalışmaların ıslah kapsamına alınması ve tahliye sonrası salınanların durumları konularında görüşmeler yapılmıştır.

Islah programlarının gerçekçiliği ve yararlılığı konusundaki araştırma bulguları, araştırmaya katılan katılımcıların hemen hepsinin, ülkemizde uygulanmakta olan ıslah programlarını yetersiz, pratikten uzak ve ayakları yere basmayan programlar olarak gördüklerini göstermektedir. Bunun sebebi olarak en çok ekonomik yetersizlikler görülse de, altyapı eksiklikleri, yetersiz sosyal düzenlemeler ile toplumun suç ve ıslah konusuna yeterince duyarlı yaklaşmaması da programların işlevsellikten uzak olmasına yol açan nedenler olarak belirtilmiştir.

Hakimler, gerekli altyapı çalışmaları tamamlanmadan; yani kişiye cezaevinden çıktıktan sonra onu yönlendirecek bir sistem oturtmadan bu ıslah programlarına atılmanın ancak % 1 veya

2'lik bir başarıyla sonuçlanacağını öne sürmektedirler. Diğer gruplardan tek farklı düşünen mahkûm grubudur. Mahkûmlar programları oldukça faydalı gördüklerini belirtmişlerdir.

Cezaevlerinin işlevinin tam olarak ödetme mi yoksa suçluyu ıslah mı olduğu konusu da bu çalışmada katılımcılarla görüşülen konulardan biridir. Gruplar arasında hakim ve sosyal çalışmacı grubu, geleneksel bakış açısını koruyarak cezaevlerini ıslah yeri olmaktan çok caydırıcılık ve ödetme amacı güden kurumlar olarak düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılara göre, kurumlarda önce kişilere işledikleri suçun karşılığı ödetilmelidir; ıslah tabii ki gereklidir ama ıslahtan ziyade caydırıcılık odaklı bir sistem oluşturulmalıdır. Buna karşılık; cezaevlerinin amacının tam olarak ne olduğu konusunda ıslah yönünde en anlamlı yaklaşan grup savcı grubudur. Savcı grubu, geleneksel ceza infaz görüşünden farklı olarak, modern ceza infaz sisteminde cezaevlerinin ıslah ağırlıklı bir rol üstlenmeleri gerektiği görüşünü paylaşmaktadırlar. Ödetmeyi hedef alarak yapılan bir ceza sisteminin, suç işlemiş kişileri defalarca cezaevine kapatmaktan başka bir şeye yaramadığını düşünmektedirler (Simon, 1998: 137-159).

Islah programlarının kimlere uygulanması gerektiği konusu da üstünde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Sabıkalı kimselerin yeniden suç işleme eğilimini azaltma konusu kriminal adalet sisteminde uzun zamandır tartışılan bir konudur. Yapılan çalışmalar, birden fazla suç işlemiş kimselerin hayatında ilk defa suça bulaşmış kimselere nazaran toplum için daha büyük risk oluşturduğunu göstermiştir. Örneğin 2007 yılında Japonya'da yapılan bir araştırma 1948-2006 yılları arasında işlenmiş suçların % 60'ının birden fazla suç işlemiş kişiler tarafından işlendiğini ortaya koymuştur (Yayak vd., 2009: 82-85).

Yapılan bu çalışmada katılımcı gruplar (hakim, savcı, sosyal çalışmacı) özellikle "çocuk suçluluğu" üzerinde durmuşlardır. Son yıllarda, çocuk ve suç kavramlarının birlikte kullanılması gerçekte sosyal bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle suç işleyen çocuğu incelenmek yerine, çocuğun suç işlemesine neden olan sosyo-psikolojik faktörlerin üzerinde durulup incelenmesi daha mantıklı görünmektedir (Polat, 2001: 108).

18 yaşına kadar her bireyin çocuk olduğu göz önüne alınırsa ergenler de dahil olmak üzere, birçok değişkenin etkisiyle suça itilmekte ve ilerideki hayatlarını derinden etkileyecek bir deneyim yaşamaktadırlar. Bu nedenle özellikle suça itilmiş çocukların ıslahı konusu üzerinde gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Caldwell ve Rybroek (2005) şiddet içerikli ciddi suçları bulunan ergenler ile ıslah programları hakkında ve rehabilitasyon programı alan 101 kişilik bir ergen grubuyla kendilerine benzer ama programı almamış ergenlerin karşılaştırıldığı çalışmada; programdan faydalanan grubun faydalanmayan gruba göre, suçu tekrar etme durumunda önemli bir azalma durumu görülmüş, buna karşılık programdan yararlanmayan grup diğer gruba göre 2 kat daha fazla şiddet suçu işleme eğilimi göstermiştir. Benzer olarak, programı alan grubun almayan gruba göre toplumda oldukça düşük tehlike riskine sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Yayak vd., 2009: 108).

Bu çalışmada fikirlerinden yararlanan katılımcılar, eğer altyapısı sağlam bilinçli bir şekilde hazırlanıp uygulanan programların her suç türü için uygulanabileceğini, ama böyle bir sistem oluşturmak için özellikle suç tiplerini gruplamak ve ona göre her suç tipi için uygun bir program geliştirmek gerektiğini düşünmektedirler. Burada diğer gruplardan farklı olarak savcı grubu; başta terör suçları olmak üzere, organize suçlar ve kronikleşmiş suçların ıslah olamayacağını belirtmişlerdir. Gruba göre, bu tip suçlardan hüküm giymiş kişileri ıslah etmeye çalışmak zaman ve emek kaybına yol açmaktadır. Bunların dışında diğer suç türleri için ıslah programları uygulanabilir. Mahkûm grubu da; müebbet hapis cezası almış kişilerde ve ideolojik kökenli suçlarda programların faydasız olacağını düşünmektedir. Bu durumu da; müebbet hapis cezası almış kişilerin umutsuzluk hissedip hiçbir programdan fayda sağlayamayacağını, bunun yanında ideolojik kökenli suçlarda da kişinin fikir ve ideolojisi değişmeden programlarının faydalı olamayacağına bağlamışlardır.

Yurtdışı uygulamalarına bakıldığında da şiddet suçları, cinsel suçlar ve madde bağımlılığı konusunda rehabilitasyon programlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bir suçlu rehabilitasyon programının başarısı; çok boyutlu ve disiplinler arası toplum temelli bir yaklaşıma bağlıdır. Suçluların toplumdan dışlanmasından çok sosyal kapsama, birlikte yaşama dahil edilmesiyle, suçun mağdur ve faillerinin toplumsal rehabilitasyonu gereklidir (Yayak vd., 2009: 109-110).

Gönüllülük üzerinde yapılan bir diğer çalışma ise, Psikolojik Servisler Hükümlü Anketi kullanılarak cezaevine yeni gelen 2674 hükümlüyle yapılan görüşmelerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu cezaevlerinde psikolojik servislerin özellikle mental sağlık tedavisi konusunda olmasını istemektedirler. Özellikle suç işlemelerine yol açtıklarını düşündükleri sinirlilik, öfke kontrolü, depresyon gibi yüksek risk taşıyan davranış kalıpları ve karakter özelliklerine yönelik programların uygulanmasını beklemektedirler. Bu da hükümlülerin ıslah olmaya gönüllü olduklarını ve programlardan faydalanmak istediklerini ortaya koymaktadır (Diamond, 2008). Literatürle paralel olarak bu araştırmaya katılan mahkum grubu da Türkiye ceza infaz kurumlarında uygulanan ceza infaz kurumu ıslah programlarını faydalı bulduklarını, programı uygulayan kişilerden ya da programda geçen hayali kişilerden model alma imkan bulduklarını belirtmişlerdir. Mahkûmlar, programlar süresince kendilerini daha iyi hissettiklerini, arkadaşlık ve yakın ilişkileri geliştirici bir ortam olması nedeniyle bu programlardan oldukça memnun kaldıklarını ve programlara katılmaya gönüllü olduklarını dile getirmişlerdir (Yayak vd., 2009: 111).

Literatürdeki bulgularla paralel olarak; gönüllü çalışma, part-time çalışma gibi topluma geri dönüşümü kolaylaştıracak çalışmaların ıslah kapsamına alınması bu araştırmaya katılan tüm gruplar (hakim, savcı, psikolog, mahkum) tarafından olumlu bir uygulama olarak düşünülmektedir. Kendi yaşadıkları mesleki ve kişisel deneyimlerden; böyle yaparak cezasını çekenlerin tekrar cezaevine gelme oranlarının diğerlerine göre daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. ABD’de hükümlüye tahliye sonrası geçimini sağlayacak ve aynı zamanda rehabilitasyonuna yardımcı olacak birtakım eğitim programları verilmektedir. Bunlar, dış teknisyenliği bilgisayar programcılığı, oto tamirciliği gibi programlardır.

Hükümlünün infaz sonrasına hazırlanması sürecinde işlediği suçun önemini, sorumluluğunu ve bunun toplumdışı bir davranış olduğunu kabullenmesi sağlanırken, suçluluk duygusundan arındırılarak, sosyal sorumluluklarının bilincine varması, ancak gönüllü çalışma, part-time çalışma gibi programlar çerçevesinde çalıştırılarak mümkün olmaktadır. Bu nedenle, ceza infaz kurumlarında rehabilitasyon kapsamındaki çalışma programları hükümlünün topluma yeniden kazandırılması açısından büyük önem taşır (Doğan, 2001: 1).

Mahkumların kendi ilgi alanlarına göre ilgili kurumlarda gönüllü çalışmaları da bir alternatif olarak sunulmuştur. Örneğin; resme ilgisi olan mahkumlar resim atölyelerinde faaliyet gösterebilirler ya da hayvanlarla ilgilenmekten zevk alan bir mahkum yine gönüllü olarak sokak hayvanlarının toplandığı barınaklarda görev yaparak sorumluluk alması sağlanabilir.

Ceza infaz kurumlarındaki ıslah-rehabilitasyon programlarına getirilebilecek eleştirilerden biri; süresinin belirsizliğidir. Şöyle ki; programın süresi belli olsa bile ilk olarak hükümlünün iyileşene kadar cezaevinde kalması gereklidir, fakat bu süre hükümlülük süresini aşabilir. Bunun yanında, programları uygulama esnasında değişimin nasıl ölçüleceği sorunu vardır; davranış bilimleri henüz gelecekteki uygun davranışlara ilişkin yargılarda bulunacak şekilde ölçme tekniklerini geliştirebilmiş değildir. Islah programlarından yararlanıp tahliye olduktan sonra bunun işe yarayıp yaramadığını takip etmenin imkansız olduğu konusunda görüş birliği vardır. Belki devletin önyak olmasıyla özel sektör ve birtakım kuruluşlar bir araya gelerek tahliye sonrası mekanizmalar oluşturabilirler.

Türkiye’deki ıslah uygulamalarıyla dünyadaki uygulamalar karşılaştırıldığında ise ortaya birbirinden farklı iki tablo çıkmaktadır. Öncelikle Türkiye’de cezaevi ıslah çalışmaları “Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi” kapsamında “Ceza Sistemine Destek” alt bileşeni altında 2003 yılında uygulamaya başlanmıştır. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında ise ABD’de kurumsal reformlar yolu ile 1900’de, AB’deki uygulamaların temeli olan İngiltere’de ise 1779’da çıkan Reform Yasası ile ıslah uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve dünyadaki uygulamaya giriş tarihlerine bile bakıldığında, iki taraf arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir. Dünyadaki çalışmalar yüzyılı aşkın bir süredir uygulamada olduğu için oldukça köklü ve altyapısı sağlam çalışmalar olarak görülebilir. Türkiye’de ise AB’ye uyum kapsamında yeni yeni uygulamaya konan ve çok taze çalışmalardır. Türkiye’de programlar 8 grup altında toplanmaktadır. Bunların 7 tanesi yetişkinlere yönelik olup yalnızca bir tanesi çocuk ve ergenlere yöneliktir. Çocuk suçluluğunun daha önemli ve daha önüne geçilebilir olduğu göz önüne alındığında çocuk ve ergenlere yönelik çalışmaların artırılması gerektiği önerilebilir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında ise; suçun kaynağına yönelik programların olduğu görülmektedir; şiddet kaynaklı suçlar, cinsel kaynaklı suçlar, madde kaynaklı suçlar gibi.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, mahkumların ıslah programlarına katılımına karar sürecine katkıda bulunanlar arasında; hakimler, savcılar, af ve şartlı salıverilme memurları, infaz memurları ve kriminal psikologlar göze çarparken, Türkiye’de buna yalnızca ceza infaz kurumundaki programı uygulayacak psikologlar karar vermektedir. Bu da dünyadaki uygulamaların oldukça ciddiye alındığı ve titizlikle ele alındığı anlamına gelmektedir.

ABD ve AB’de ıslah hizmeti, ceza sistemi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Mahkum ıslah çalışmalarına katılmadan önce bir dizi değerlendirmeden geçerek alacağı raporun sonucuna göre hangi program ya da programlara katılacağı belirlenir. Islah programlarına katılma şartlı salıverilme için önde gelen koşullardan biridir. Türkiye’deki pratiğe bakıldığında ise, mahkum cezaevine girdikten sonra programı uygulayacak kişi, mahkumun suçuyla ilintili bir programa katılmasını önerir. Gerek Türkiye’de, gerekse dünyadaki uygulamalarda katılımcıların gönüllülüğü esas alınır.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, mahkumların programlara alınmadan önce risk değerlendirme ve kategorize etme anketine tabi tutulmaktadırlar. Burada, mahkumun suçluluk durumunu puanlayan bir sistem söz konusudur. Anket sonucundaki puanlar da göz önüne alınarak mahkumların hangi programlara katılacakları belirlenir. Türkiye’de ise böyle bir uygulama henüz söz konusu değildir.

Türk hukuk sisteminde yapılacak en temel şey; var olan infaz sisteminde hangi programların ülkemizde mevcut sosyokültürel yapıya uygun/uygunsuz olduğunu saptamak, programların Türk ceza sistemine uygun olmayan alanlarını saptamak ve büyük ölçüde devre dışı bırakmaktır. Bu alanlarda ıslah programları çalışmalarında ısrar etmek, sadece kaynak israfına sebep olmakla kalmaz, ayrıca temelsizliğinden ötürü de ters tepkilere sebep olma potansiyeli taşır. Islah çalışmalarının ceza dışı (cezaevi dışındaki ıslah), ceza sonrası (şartlı tahliye sonrası ıslah) ve cezalı kişinin dışı (aile ve çevre katılımıyla ıslah) türünden elzem çabaları da kapsayabilmesi için hukuk sistemimiz bu konuda esnek olmalıdır. Yine aynı bağlamda hâkimlerin, savcılarının, infaz kurumlarının, ailelerin ıslah programlarına aktif katılımı kaçınılmazdır (Yayak vd., 2009: 116).

Yine bu bağlamda toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde tahlil edilmesi gerekir: Bundan kasıt şudur:

Islah programlarının geliştirildiği ülkeler genel olarak oturmuş, demokratik, sosyal, dengeli, siyasal, sosyal, hukuksal kurumları ve ekonomileri sağlam, sosyal dalgalanmaların ya hiç olmadığı, ya da çok az olduğu ülkelerdir. Esas itibari ile savaş ve iç çatışma gibi olağanüstü durumlar dışında birey ve toplum olarak insan türü muhafazakâr, barışçıl, sabit, aile ve toplumuna bağlı bir varlıktır. Aşırı süratli değişiklikler, şiddet, toplumsal yapının altüst oluşu bu toplumları derinden huzursuz kılar. Toplumun bu karakteristiği bir parametre olarak alınırse yakın zamana kadar Türkiye'nin bir dönem yaşadığı yüksek enflasyon, yine halen etkisini gösteren iç göç, iç çatışmalar, nüfus patlaması, işsizlik, çevre ülkelerdeki savaşlar, devrimler, iç savaşlar, blokların yıkılışı Sovyet ve başka blokların (AB, NATO) kuruluşu huzursuz kılan etmenlerdir. Sosyal yaşamdan medyaya kadar toplumun her alanında skandallar, reyting yarışmaları, trafik anarşisi, yaşam mücadelesi, sosyal güvenlik sisteminin gelişmekle birlikte ihtiyaçların gerisinde kalması bir bütün olarak empati, hoşgörü ve adalet duygularının ne kadar zayıf olduğunun göstergeleridir. Halbuki ıslah çalışmalarının başarısı bütünü ile bu son üç unsurun varlığına ya da uyarılmasına bağlıdır. Son 20-30 yılda ileri derecede hasar görmüş, hisleri aşınmış bir toplumun içinde özellikle de kronik olarak şiddet içeren hükümlüler grubunu değerlendirirken, onların içinden geldikleri toplumun gerçeklerini görmezlikten gelmek ve işi sadece ithal edilmiş birtakım ıslah programlarının çevirisi ve bürokratik uygulamasına indirgemek en azından kaynak israfı olma riski taşımaktadır.

Suç olayının toplumdaki tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmamakla birlikte matematiksel olarak azaltılması toplumların bir hedefi olmalıdır. Gerek yasal tedbirlerin alınması, gerekse başta çocuk olmak üzere yetişkinlere yönelik psiko-sosyal faaliyetlerin arttırılması yoluna gidilerek suç olgusu kısmi olarak azaltılabilir. Buradaki önemli nokta; suç işlemiş kişinin direkt olarak cezaevine kapatılmadan başka alternatif yollarla topluma kazandırılmasıdır.

Son söz olarak; cezaevi veya hapsedme cezasının varlığının yanı sıra basit suçlar işleyen bireylerin tümünün cezaevine gönderilmemesi, cezaevi alternatifi bazı kurumların veya yaklaşımların geliştirilmesi ve özellikle de cezaevinde gerek mesleki, gerek eğitsel ve gerek de terapi içerikli rehabilitasyon programlarına ağırlık verilmesi yönündeki uygulama ve gelişmelerin, yeniden suç işleme olasılıklarını azaltmada etkili olduğunu ileri sürmek mümkündür.

PROGRAM/ÜLKE	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	TÜRKİYE
-Genel bilgi İdare: Nüfus: 100.000 kişi başına düşen hükümlü sayısı: İslah yasa uygulamasının yürürlüğe girişi tarihi:	Federal Cumhuriyet 286 milyon 756 Kurumsal reformlar yolu ile 1900-1909	Demokratik Üniter Parlamenter Cumhuriyet 78 milyon(2015) 417 1961 Anayasası, 1967 İş Kanunu, 2003 CGTİK
Ceza ve İslah Programlarını kararlaştırma sürecine katılanlar	-Hâkim, Savcı -Şartlı Salıverme Memuru, Af Memuru -Kriminal Psikolog -İnfaz memuru	-Hâkim, Davacı -Kriminal Psikolog –Sosyolog- Sosyal Çalışmacı-Öğretmen
Ceza öncesi psikolojik değerlendirme raporu: Kapsamındakiler: *İşlenen suç ve sabıka kaydı; *Suçun neden nasıl ve nerede işlendiği; *Tekrar suç işleme riski; *Kamu güvenliğine tehlike oluşturup oluşturmadığı; *Uygun ceza hakkında öneri; *Mahkemenin dikkatine sunulmak istenen diğer Konular	-Şartlı Salıverme memuru -Kriminal Psikolog -Hapishane papazı ve gönüllüler yolu ile Toplum ve İnanç bazlı programlara sevk yapılır.	-Hâkimin emri ile: -Denetimli serbestlik memuru/uzmanı, -Din görevlisi(cezaevi vaizi ve imamı) -Sosyal Çalışmacı -Psikolog -Sosyolog
İslah Programları kapsamına girecek ceza Türleri	Mal-Mülke Haciz Kızıl Mektup Cezası Toplum içi hizmet cezası Mağdura tazminat cezası Hapse çevrilebilir Para cezası Ev mahkûmiyeti ve elektronik bilezik Postal Kampı Yoğun gözetim cezası Şartlı salıverme (Yukarıdakilerden bir ya da birkaçını kapsayabilir) Hapis Cezası	Ev Hapsi (Konutta İnfaz) Tedavi ve Denetimli Serbestlik Kamuya Yararlı Bir İşte Ücretsiz Çalışma Eğitim Kurumuna Devam Etme Belirli Bir Yere Gitme Yönünden Verilen Denetimli Serbestlik Belirli Bir Mesleği veya Sanatı Yapmanın Yasaklanması Bir Başkasının Gözetimi Altında Ücretli Olarak Çalıştırılma Kararı Herhangi Bir Yükümlülük Koşullu Salıverilen Hükümlü Hakkında Verilen Denetimli Serbestlik Kararı On Sekiz Yaşında Küçükler İçin Barınma İmkânı Verilen Bir Eğitime Tabi Tutulması Kararı (Baltacı, 2016).

Programın İşlevleri	Hüküm verildikten sonra hapisane, Topluma yeniden dönüş Programı Uygular İlk 3 ay uygulanacak İslah programları saptanır Hükümün sona ereceği son 24-36 ay içinde program uygulaması ve Topluma geri dönüşte uygulanacak koşul ve programlar saptanır/uygulanır.	Hüküm verildikten sonra ceza infaz kurumu, rehabilitasyon programları uygular. Gerekli eğitim ve iyileştirmeler sağlanarak hükümlü ve tutukluların tekrar suç işlemelerinin önlenmesi amaçlanır.
İslah Programının uygulamasında kaynak tespiti ve tahsis edilmesi	Programın amacına göre asli ve tali kaynakların teşhisi Yaptırım kurumunun türüne göre insan kaynaklarının tahsisi, yoksa dışarıdan tayini Hükümlünün programa katılımının sağlanması için gereken planlama ve hükümlüyü teşvik	Kurum içi uygulamadaki ıslah programına sevk İslah Programının Hükümlünün infaz planına uygulanması
İslah Programlarının başarısını engelleyen sorunların tespiti, En sık rastlanan kurum içi engeller:	Kaynak Yetersizliği Eleman yetersizliği Hapishanelerdeki sıkışıklık yüzünden erken salıverme Programlara zaman kalmaması Cezaların kısalığı	Kaynak Yetersizliği Personel ve meslek elemanı Yetersizliği Hapishanelerdeki sıkışıklık yüzünden erken salıverme Programlara zaman kalmaması Cezaların kısalığı
İslah Programlarının başarısını engelleyen sorunların tespiti, En sık rastlanan dış engeller:	Evsizlik Eğitimsizlik İşsizlik Madde bağımlılığı tedavi yetersizliği Aile-Toplum desteğinden mahrum kalma Çevresel etki- Sosyal baskı Psikolojik sorunlar	İşsizlik Eğitimsizlik Uyuşturucu-Alkol Akıl Sağlığı Ailevi sorunlar Suç işlemenin alışkanlık yapması Psikolojik sorunlar Örgütler/terör
İslah Programlarının temellendirildiği faktörler	İnanç ve toplum bazlı meditasyon programları Şu ana başlıklar altında: -Eğitim ve İş Programları -Psikolojik Nasihat Programları -Toplum içi Tedavi/Bakım	-Rehabilitasyon ihtiyaçlarının tespiti -Eğitim -Davranışsal ve Bilişsel Yetenek Programları -Mesleki eğitim İstihdam [hapishane içi ve dışı/salıverilme öncesi ve Sonrası -Topluma yeniden kazandırma (Ev, iş bulma vb.)
İslah Programlarının etkinliği için gereken sosyal/kurumsal faktörler:	Kriminojenetik ihtiyaçlarla yüzleşmek için çok modüllü yöntem sistemleri kullanmak Yetenek bazında geliştirmek Bilişsel Psikoloji yöntem ve kuramlarına dayandırmak Toplum bazını hedeflemek Önceden modellenmiş sosyal amaçlara yönelik olarak profesyonellerce uygulamak Sonuçları gözlemlemek	

<p>İslah Programlarının etkinliği için gereken psikolojik faktörler: (Her iki ülkede ortak)</p>	<p>Suçun özgür irade ile işlenmemiş olması: Zorunluluk, toplumsal baskı, akranlarına özenmek ve taklit etmek, Aile içinde yanlış koşullandırma, Maddi/manevi sıkıntı-baskı-zorlama Bu durumlar düzeltilebilir ve suç işleme eğilimine alternatif sunulabilir. Genetik faktörler, Sadistik eğilim, özgür iradesi ile suç işlemeyi seçme vb faktörler: Bu durumlarda ıslah programları çalışmaz (Yayak vd., 2009).</p>	
<p>İslah programlarının uygulanma yaygınlığı</p>	<p>ABD’de (Kadın ve erkek) Federal hapishaneler dışında Devlet (Eyalet) hapishaneleri, (F tipi gibi) Yüksek Güvenlik Hapishaneleri, Ağır Hizmet İslahevleri, Postal Kampları, İslahevleri, Gözetim evleri ve Gözetim Motelleri- her devlette değişik ceza kodu kullanmakta. Bu nedenle ıslah programlarının tasnifi kadar din, meditasyon, ağır çalışma, rehabilitasyon gruplarında tasnifi çok geniş bir yer kapsar (Yayak , 2009).</p>	<p>Türkiye’de; kapalı ceza infaz kurumu, müstakil açık ceza infaz kurumu, çocuk eğitim evi, kadın kapalı, kadın Açık ve çocuk kapalı ceza infaz kurumları vardır. Tüm bu kurumlarda eğitim ve rehabilitasyon programları kurumların ve suçun niteliğine göre uygulanmaktadır (Bilgiç, 2012).</p>
<p>Akredite Genel Programların çalışma grupları halinde tasnifi:</p>	<p>İslahevi bazlı programlar İnanç bazlı programlar Toplum bazlı programlar Gönüllü katılım programlar Hüküm sonrası toplum içi uyum programları.</p>	<p>İslahevi bazlı programlar İnanç bazlı programlar Toplum bazlı programlar Gönüllü katılım programlar Hüküm sonrası toplum içi uyum programları.</p>
<p>Akredite Genel Programlar:</p>	<p>Genel suç kategorisi Şiddet içeren suç Kategorisi Cinsel Suç Kategorisi Madde bağımlılığı Geliştirilen programlar kategorisi Araştırma programları kategorisi</p>	<p>Öfke kontrol programı İntihar ve kendine zarar vermeyi önleme Salıverilme öncesi mahkum gelişimi Müebbet hapis Cinsel suç işleyen kişilere yönelik tedavi Özel gözetim ve denetim Alkol ve madde bağımlılığı ARDIÇ programı (Yayak , 2009).</p>
<p>Uygulamada olan Akredite Genel Programlar: Geliştirilmiş Düşünce Yetenekleri ve Mantıklı Düşünme ve İslah programı Kapsamında</p>	<p>Devletler (Eyaletler)bazında- Çok geniş ve farklı</p>	<p>kapalı ceza infaz kurumu, müstakil açık ceza infaz kurumu, çocuk eğitim evi, kadın kapalı, kadın Açık ve çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında</p>
<p>Bu İnfaz Kurumlarında Rehabilitasyon Programlarının çalışma grupları halinde tasnifi: yoğunluklu ya da Hedefe Yönelik Faaliyetler olarak ta anılmakta.</p>	<p>Mesleki Eğitimin yanı sıra Lise Düzeyinde Diploma Eğitimi Hapishane Endüstrilerinde ve çiftliklerinde çalışma yolu ile jeton kazanarak bazı ayrıcalıklar/ lüksler elde edebilme:(Puan ya da ödül sistemi)</p>	<p>Ücretli çalıştırma Dini eğitim Mesleki kurslar Sportif etkinlikler Eğitim-Öğretim faaliyetleri</p>

Salıverildikten sonra başvuru.	Adalet Bakanlığı İslahevleri ve Mahalli İslahevleri Sosyal Hizmet Büroları Toplum ve İnanç bazlı hayır kurumları mahalli kolluk kurumları Kaynak ve Bütçe ayırma yetkili kurumlar (Belediye Başkanı ve Belediye meclisi gibi) Şartlı salıverme Bürosu	Tüm kamu kurumu ve kuruluşları (istihdam) Denetimli Serbestlik Bürosu Belediye Beyaz Masa SGK İŞKUR Gönüllü Kuruluşlar: STK'lar
--------------------------------	---	---

Türkiye ve ABD’ de hükümlülerin, ceza sonrası rehabilitasyon programlarının hüküm sonrası toplum içinde başarısı için yukarıdaki tablo göz önüne alınarak kısaca şu önerilerde bulunulabilir:

Kurumlar arası eşgüdüm sağlama, kaynak toparlanması, islahatleri ve sosyal hizmet kurumları arasında ortak faaliyet alanlarında öncelik tespiti ve yönelim, hüküm sonrası gözetimin takviyesi, devriye, ev ziyareti, hükümlüleri kurallara uyma ve hesap verebilmekte teşvik, destek, sosyal faaliyetlere yöneltme ve destekleme.

Ayrıca yasa uygulama yöntemlerini hedef bazında yoğunlaştırarak; suç yoğunluklu bölgelere daha fazla devriye, suç önleyici toplum polisliğini yoğunlaştırma, caydırıcı polislik hizmetleri, kurumlar arası bilgi paylaşımı yolu ile salıverilme tarihleri, mağdur ya da şikâyetçilerin salıverilme ve şartları konusunda uyarılması, suç ortaklarının nerede ve ne yapmakta olduğu ya da sürmekte olan soruşturmalar konusunda bilgi paylaşımı, toplumu ve medyayı devreye sokmak yolu ile yardım alma, polisin broşür dağıtması, toplum merkezlerinde brifing vermesi yolu ile toplumu bilgilendirme ve toplumun gözü kulağı olma eski hükümlülerin topluma entegre olması için projeler geliştirme, is, sağlık ve ev bulma konusunda tavsiye verme, madde bağımlılığı tedavileri hakkında bilgilendirme, şartlı salıverilme sonrasında ailelerle işbirliği yaparak gözlemleme. Cezaevi veya hapsedme cezasının varlığının yanı sıra basit suçlar işleyen bireylerin tümünün cezaevine gönderilmemesi, cezaevinde gerek mesleki, gerek eğitsel ve gerek terapi içerikli rehabilitasyon programlarına ağırlık verilmesi, salıverme öncesinde normal mesai benzeri çalışma programı uygulama, kısa dönemli hükümlerde salıverilme sonrasına uzanan ıslah programları uygulama ve madde bağımlılığı tedavilerinde artırım ve yaygınlaştırma.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, çağdaş ceza hukukunun bugün geldiği noktada ceza infazının temel amaçlarından biri olan suçlu ıslahının/rehabilitasyonunun günümüzdeki durumunu tespit etmeye ve konuyla ilgili çalışmalar saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmamız ayrıca ABD cezaevlerinde uzun yıllardır uygulanmakta olan rehabilitasyon çalışmalarını ve Türkiye'deki benzer uygulamaları karşılaştırmayı da amaçlamıştır.

İnsanlık tarihi boyunca suç ve suçun oluşturduğu zararın kısmen giderilmesi ve yeni suçların işlenmesinin önüne geçilmesi için ceza var olagelmıştır. Tarihsel seyir içinde cezaların yönü insan bedenine ve onuruna zarar vermekten hürriyetini kısıtlamaya doğru yön değiştirmiştir. Bununla birlikte suç ve cezayı da içine alan adalet sisteminde önemli değişiklikler olmuş, herkes tarafından kötü görülen suç davranışını ele alan bilim alanı/alanları oluşmuştur. Bu alan da bilimsel çalışmaların yapılması ile birlikte suç, suçlu ve mağduru anlamaya ilişkin yeni teoriler gelişmiştir. Tüm bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşın suçun/suçlunun önüne geçilememiş, suçsuz bir toplum oluşturulamamıştır. Suç, virüs gibi sürekli şekil değiştirerek varlığını sürmüştür. İnsanlık tarihi boyunca suça karşılık verilen en kapsamlı en genel geçer ceza, hapis cezası olmuştur. En kapsamlı ceza olmasına karşın en fazla zararı görülen cezanın da hapis cezası olmasının önüne geçilememiştir (Bilgiç, 2012: 333).

Modern zamanda hapis cezası çok boyutlu ele alınmış, değerlendirilmiş, kötülenmiş ama hapis cezasını yerine konacak çok fazla alternatif geliştirilememiştir. Hapis cezasına alternatif geliştirilen en önemli sistem ise denetimli serbestlik sistemi olmuştur.

Geleneksel anlayışta suçluda cezalandırma korkusu yerleştirilmek istenmiştir. Oysa çağdaş infaz sisteminde temel amaç suçluyu iyileştirme yoluyla yeniden topluma kazandırmaktır. Bunun için suç işleyen kişinin ciddi bir disipline, yeniden sosyal yaşama dönmesi için iyi bir rehber ihtiyacı vardır. Rehber, suçlunun kişiliği üzerinde etkili olmalı, topluma uyumu sağlanmalı ve tekerrüre düşmesini engellemelidir (Bilgiç, 2012: 334).

Bu yapılmadığı takdirde ceza affında olduğu gibi on binlerce kişiyi ceza infaz kurumlarından tahliye edip ama onların yeniden daha büyük suçlar işleyerek ceza infaz kurumlarına dönüşünün önüne geçilemez.

Ceza infaz kurumlarından tahliye olan veya aftan faydalanan hükümlüler; etiketlenme, sosyal yaşamdan dışlanma, iş bulamama, anlaşılama, suç işlemeyi alışkanlık haline getirme, tahliye öncesi sosyal yaşama uyum sağlamaya yönelik çalışmaların yetersiz olması veya hiç olmaması, tahliye sonrasına yönelik oryantasyon çalışmalarını bulunmaması gibi nedenlerden daha profesyonel suçlar işleyerek yeniden ceza infaz kurumlarına dönebilmektedirler.

1950'li yıllardan beri yapılan araştırmalar, hapis cezasının infazında yaşanan gelişmelere ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesi için gösterilen çabaya rağmen, hapis cezasının hükümlüye acı ve ıstırap verdiğini, onu toplumdan uzaklaştırdığını ve ailesini yoksulluğa mahkûm ettiğini göstermektedir (Foucault, 2006: 385-389). Bu yönüyle cezanın süreli ama mahkûmiyetin ebedi olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumun ezici bir çoğunluğu suç işleyenleri; katil, sapık, vahşi, cani, hırsız, eroınman gibi etiketlemelerle niteler. Böyle olunca suç işleyenleri yani mahkûmları; dışlar, hor görür, mahkûmlara güvenmez, iş vermez, onların yeniden ve her an suç işleyeceğini düşünür. Ancak toplumun mahkûmları nasıl algıladığı ile birlikte onların toplumu, yargı sistemini, adalet anlayışını, ekonomik düzeni, gelenek ve göreneklerini, inanç sistemini ve her şeyden önemlisi kendilerini nasıl algıladıkları çok önemlidir. Çünkü onların kendilerini algılayışı; aynı zamanda suç teşkil eden davranışlarını nasıl algıladıkları ve onları yeniden gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Ceza infaz kurumlarında mahkûmların temel insan haklarından bir tanesi de eğitim hakkıdır. Cezaevlerinde kalan suçluların cezalarını çektikten sonra toplum içindeki yaşamlarına dönmeleri, beklenen bir durumdur. Hükümlü ve tutukluların tahliyelerinden sonra tekrar suç işlemelerini engellemek ve sırf insan olduklarından dolayı en temel hakları olan eğitimlerini sağlamak, cezaevi idaresi, cezaevi öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve personelin zorunlu görevidir. Eğitim ve sosyal kültürel faaliyetlerden uzak bir infaz neticesinde bireyin tekrar suça karışması olağan bir durum olduğundan, asıl düşünülmesi gerekenler burada başlamaktadır. Çünkü bu durumda kişilerin tekrarlayan ve suç teşkil eden eylemleri neticesinde yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bundan dolayı, herhangi bir şekilde suça karışmış, suç işlemiş kişilerin, yeniden aynı duruma düşmemelerinin sağlanması önemli bir konudur. İster toplum açısından, ister birey açısından bakalım ceza infaz kurumlarında eğitimin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim seviyesi çok düşük veya hiç eğitim almamış insanların suça daha kolay karıştıkları görülmektedir. İşte tüm bunları göz önüne alarak baktığımızda cezaevlerinde daha çok sayıda doktor, eğitmen, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı ve hukukçuya görev vermenin yararlı olacağı belirtilebilir. Dolayısıyla böylesi bir mekanizma yalnızca ücretli çalışmaya ve kamu bütçesine bağlı olamaz. Dünyanın hiçbir ülkesi, yalnızca ücretli çalışanlarına dayanarak suç sorununa çözüm getiremez.

Hükümlü ve tutuklulara suçlu oldukları için farklı bir eğitim öğretim programının uygulanmaması, tam aksine onların da öğrenci ve insan olarak görülmesi, olumlu sonuçlar verebilir. Dışarıdaki eğitim öğretim programlarının aynısının uygulanması, bu programlarda kullanılan gerekli araç, gereç ve donanımın onlara da sağlanması eğitimin amacına daha uygun düşecektir.

Toplumun hatırı sayılır bir kesimini oluşturan hükümlülerle ilgili düzenlemeler, uygulamalar hak ettiği önem ve ciddiyetle ele alınmalıdır. Çalışmamızda görüldüğü gibi ülkemizde ıslah-rehabilitasyon kavramı henüz yeni ve yeterince olgunlaşmamış, ithal edilmiş bir konudur.

Türkiye'deki ıslah uygulamalarıyla dünyadaki uygulamalar karşılaştırıldığında ortaya birbirinden farklı iki tablo çıkmaktadır. Öncelikle Türkiye'de cezaevi ıslah çalışmaları "Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi" kapsamında "Ceza Sistemine Destek" alt bileşeni altında 2003 yılında uygulamaya başlanmıştır. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında ise ABD'de kurumsal reformlar yolu ile 1900'de, AB'deki uygulamaların temeli olan İngiltere'de ise 1779'da çıkan Reform Yasası ile ıslah uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve dünyadaki uygulamaya giriş tarihlerine bile bakıldığında, iki taraf arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir. Dünyadaki çalışmalar yüzyılı aşkın bir süredir uygulamada olduğu için oldukça köklü ve altyapısı sağlam çalışmalar olarak görülebilir.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında; suçun kaynağına yönelik programların olduğu görülmektedir; şiddet kaynaklı suçlar, cinsel kaynaklı suçlar, madde kaynaklı suçlar gibi.

ABD'deki uygulamalara bakıldığında ise mahkumların ıslah programlarına katılımına karar sürecine katkıda bulunanlar arasında; hakimler, savcılar, af ve şartlı salıverilme memurları, infaz memurları ve kriminal psikologlar göze çarparken, Türkiye'de buna yalnızca ceza infaz kurumundaki programı uygulayacak psikologlar karar vermektedir. Bu da ABD'deki uygulamaların oldukça ciddiye alındığı ve titizlikle ele alındığı anlamına gelmektedir.

Ülkemizdeki altyapının, araştırma ve hukuki süreç içinde desteklenmesi konusunda yetersizlikler vardır. Bunları aşmak için öncelikle rehabilitasyon çalışmalarının herhangi bir sürecin zorunlu bir dayatması olarak görülmemesi, insana verilen önem gereği uygulanması gerektiği içselleştirilmelidir. Ancak bu kendi başına yetmez. Nasıl ki ceza hukuki bir süreç ise ve suçun işlendiği andan itibaren soruşturma yapmak yolu ile başlamakta ise, toplumsal ıslah da suçun işlenmesine sebep olan olguların önüne geçmekle başlar. Bu anlamda hukuk rejimimizde rehabilitasyon çalışmalarını bütünsel olarak kapsayan reform gereklidir. Hukuk rejimini reforme etmek de yetmez, henüz gelişme sürecinde olan sosyal yardım hizmetlerinin de ıslah çalışmalarını içerecek şekilde genişletilmesi gerekir. ıslah-rehabilitasyon çalışmaları AB'ye katılım sürecinde yapılması gereken bir iş değil, sağlıklı toplum için olmazsa olmaz kabul edilmelidir.

Rehabilitasyon uygulamaları hukuki sürecin en başından itibaren bakış perspektifi içinde tutulması gerekir. Ceza süreci bittikten sonra insanlar olumsuz deneyimlerini aniden silip atamaz. Hatta salıverildiğinde topluma büyük bir dezavantajla dönerler, daha yaşlanmış, bir süre özgürlüklerini yitirmiş ve aşırı disiplinli, nispeten merhametsiz bir süreçten geçmiş olarak. Dolayısı ile cezalarını tamamladıktan, salıverildikten bu olumsuzlukları nötrleştirmek de ıslah süreci olarak görülmelidir.

Rehabilitasyon çalışmalarının amacı toplumu korumaktır, ama toplumu korumak, hükümlüyü hiç değişmez kabul edip toplumun etrafını zırhla kuşatmak yolu ile yapılamaz. Eski hükümlüyü topluma ayak uydurabilen ve toplumun kural ve yasalarını özümsemiş bireylere çevirerek sağlanır. Modern ceza hukukunda; cezanın asıl amacı suçluyu iyileştirerek topluma kazandırmaktır.

En temel olarak; Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında uygulanan rehabilitasyon programlarının işlevsellikten uzak ve altyapısı zayıf programlar olarak görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Bu nedenle, programların sadece çeviri yoluyla değil, Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısı ve ihtiyaçları göz önüne alınarak programların hazırlanmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Bunu yaparken, teorik olarak işin içinde olan akademisyenler ile pratikte programları hazırlayıp uygulayan sosyal çalışmacıların koordinasyon içinde çalışarak programları oluşturmaları gerekir.

Rehabilitasyon programlarının, ayrıntılı bir suç türü ayrımı gözetmeksizin tümüne uygulanması yerine, her suç türü için ayrı programların oluşturulup uygulanması ve hükümlünün cezaevinde kalış süresi göz önüne alınarak, programları bitirebilecek kişilerin seçilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Aksi takdirde, uygulaması yarım kalmış programların hükümlüye bir yararı olmazken, bu durum vakit ve emek kaybına da yol açar.

Rehabilitate edici program ve tedbirler, maliyeti yüksek ve sabır gerektiren, sınırlı ve bazen de sonuç getirmeyen çalışmaları içermektedir. Bu nedenle, suçu minimum düzeye indirmek için önleyici çalışmalara da gerektiği önemin verilmesi öneriler arasındadır. Başta gelir dağılımı, adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele, eğitimin yaygınlaştırılıp iyileştirilmesi ilk etapta düşünülecek çalışmalardır. Bununla beraber, suçlu rehabilitasyonu sorunu; sadece devlet ve Adalet Bakanlığı'nın değil, siviller ve gönüllü çalışanların ortak çalışmasını gerektiren bir problemdir. Üniversiteler, akademik personeli ve altyapısı ile projeler hazırlamalı, devlet bu projelerin önünü açmalı ve sivil gönüllü kuruluşların desteği ile de programlar hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, 76-117).
- Al, İ. (2010). *Aydın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Hükümlülerine Uygulanan İhtiyaç Belirleme Analizi*, Aydın Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri Şube Müdürlüğü, Aydın.
- Alkan, C. (2001). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ashwoth, A. (2007). *Sentencing and Criminal Justice*, Cambridge University Press.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Komitesi'nin üye devletlere cezaevlerinde eğitim hakkında R(89) 12 sayılı tavsiye kararı.
- Ayça, A. (2006). *Tarihi Süreç İçerisinde Dünyada ve Türkiye'de Cezaevi Sisteminin Gelişimi*, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı, 03-04 Nisan, Ankara.
- Balo, S. Y. (2012). Amerika Birleşik Devletlerinde Mahkeme Teşkilatı. *AÜHFD*, 61 (3), 973-1015.
- Baltacı, A. (2016). *Denetimli Serbestlikle İlgili Soru – Cevap*
<http://www.baltaci.av.tr/denetimli-serbestlikle-igili-soru-cevap/11.05.2016>.
- Beyazova, M. ve Kutsal, Y.G. (2000). *Uzmanlığın Tarihçesi. Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon*, I Cilt. Ankara: Güneş Kitabevi.
- Bıyıklı, H. (1977). Çocuk Suçluluğunun Nedenleri Ülkemizde Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, (1), 760-772.
- Bilgiç, Ş. (2012). *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Kongresi (1955), Cenevre Konferansı.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Binyıl Projesi Raporu, 2005 Kararları.
- Bushway, S. D. (2003). Examining The Prevalence Of Criminal Desistance
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.17459125.2003.tb00993.x/abstra>
- Caldwell M.F. ve Rybroek. V. (2005). Reducing violence in serious juvenile offenders using intensive treatment, *International Journal of Law and Psychiatry*.
- Can, C. (2002). *Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Can, M. (2003). ABD Yargı Sistemi ve Uyuşmazlıkların Çözümü, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 6, Sayı 69, 1-12.
- Canel, P. (2003). *Türkiye Cezaevleri ve F Tipi Uygulaması*. (Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Cavadino, M. ve Dignan, J. (2007). *The Penal System: An Introduction*.
24.11.2015, [https://books.google.com.tr/books?id=XrFNGFpggKMC&pg=PA345&lpg=PA345&dq=Cavadino,+M.+ve+Dignan,+J.+\(2007\).](https://books.google.com.tr/books?id=XrFNGFpggKMC&pg=PA345&lpg=PA345&dq=Cavadino,+M.+ve+Dignan,+J.+(2007).)
- Cengage, G. (2003). *Probation and Parole*. Encyclopedia of Everyday Law, 12.10.2015, <http://lms.atauni.edu.tr/>
- Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2008). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Çetinyalçın, İ. (1995). *Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon*, İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun(Md:8,9,10,11,12,32).
- Dahl, H., Frank, V.A. ve Kolind, T. (2009). *Drug treatment or alleviating the negative consequences of imprisonment? A critical view of prison-based drug treatment in Denmark*, International Journal of Drug Policy, In Press, Corrected Proof.
- Demir, A. ve Demir, G. (1998). Hükümlülerin Psikiyatrik Belirtiler Yönünden Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*. Cilt:13 Sayı 41, 35-43.
- Demirbaş, T. (2003). *İnfaz Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirbaş, T. (2008). *İnfaz Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Demirbaş, T. (2009). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirbaş, T. (2013). *Ceza Hukuku Pratik Çalışmalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1999). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Diamond, P. M. (2008). *Who requests Psychological Services Upon Admission to Prison?*, Psychological Services, 5, 2: 97-107.
- Doğan, B. (2001). *Türk İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi*, Ankara : Cezaların İnfazı Sempozyumu.
- Doğan, F. (2010). *Cezanın Amacı ve Hapis Cezası*, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Doğan, H. İ. ve Sevinç, B. (2011). *Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme*. Polis Bilimleri Dergisi Cilt: 13 (4), 27-53.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Dönmezer, E. ve Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Cilt: 11, Yeniden Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1999). *Nazari Ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Ankara: Beta Basım Yayım.
- Dönmezer, S. (2003). *Genel Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1998). *Gelişim Öğrenme- Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erkilet, R. ve Coşarcan, S. (1955). *Tatbikatta İzahlı İnfaz Hukuku Ve Cumhuriyet Müddeiumumiler İle Münferit Sulh Hâkimlerinin Vazifeleri*, Ankara: Ege Matbaası.
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Esgin, E. (2009). *Literatür Taraması Ana Hatlar*, İnternet Yayını.
- Fidan, N. (1985). *Okulda Öğrenme ve Öğretme (Kavramlar, İlkeler, Yöntemler)*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- Gaes, G. G. (2008). *The impact of prison education programs on post-release outcomes*. 04.05 2013.
- Gökçen, A. (2002). *Cezanın Amacı Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Sistemleri*, İstanbul: Güven Yayınevi.
- Gölcüklü, F. (1996). *Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Güran, S. (2000). *Cezanın İnfazı-Sistemler ve Tatbikat*, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaa.
- Gürkan, T. ve diğerleri. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. Editör: F. Varış. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Gürkan, T. (2006). “*Öğretmenlik Mesleği ile İlgili Temel Kavramlar*”, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Editör: M. Gültekin. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ireland Prison Education Service. (2005). *Directory of prison education.s.4-5*

- İçli, T. ve Öğün, A. (1999). *Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz*, Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Kamer, V. K. (2003). *İnfaz Hukuku ve Cezaevi İdaresi*, Ankara: Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı.
- Kamer, V. K. (2014). *Amerika Birleşik Devletlerinde İş yurtları Kurumu –I*. 12 Ocak 2015, <http://www.iydb.adalet.gov.tr/dokumanlar/makaleler>.
- Kamer, V. K. (2015). *Almanya, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletlerinde Ceza ve Ceza İnfaz Kurumları*, 12 Aralık 2015, <http://www.iydb.adalet.gov.tr/dokumanlar/makaleler>.
- Koçel, T. (2004). *Mesleki ve Teknik Eğitim Gerçeği Sorunlar ve Öneriler*, MESS Mercek Dergisi. Ekim Sayısı.
- Maden, M. (2012). *Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Nursal, N. (2002). *Uluslararası Cezaevi Standart Kuralları ve İlgili Sözleşmeler*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Önder, A. (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Özcan, Ö. (2010). *Ceza ve İnfaz Kurumlarında Yapılan Mesleki Eğitim Programlarının Öğretmen ve Hükümlü ve Tutukuların Görüşlerine Göre Bazı Boyutları*, (Yayınlanmamış YL Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özdemir, M. (2006). *Cezaevinde eğitimin tarihsel ve hukuksal temelleri*, 1. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi. 1-3 Mayıs, Çanakkale.
- Özgenç, İ. (2009). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özok, Ö. (2001). *Türkiye Barolar Birliği Eski Başkanı Tarafından Yapılan Konuşma Metinleri*, TBB Web Yayını.
- Özsoy, C. (2007). *Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Yeri ve Önemi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, B. (2005). *Ceza Hukuku Genel Hükümler ve Özel Hükümler*, Ankara: Turhan Yayınları.
- Öztürk, B ve Edem, M. R. (2006). *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2000: 314-379.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*, İstanbul: Der Yayınları.
- Resmi Gazete, 04.06.2006.

- Saldırım, M. (2007). *Ceza İnfaz Kurumundan Eğitim Kurumuna(Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu)*, Ankara: Hegem Yayınları.
- Saldırım, M. (2011). *Hükümlü ve Tutuklu Eğitiminin Temelleri*, İstanbul: Zigana Yayınları.
- Sevig, V. R. (1955). *Askeri Adalet*, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Seyyar, A. (2002). *Sosyal Siyaset Terimleri*, İstanbul: Beta Basımevi.
- Simon, L. M. J (1998). *Does criminal offender treatment work?*, *Psychology*, 7, 3: (137-159).
- Sokullu-Akıncı, F. (2011). *Kriminoloji*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Soyaslan, D. (1998). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Üçok, C. ve Olgaç, A. M. (1981). *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*. Ankara: Matbaası.
- Üçok, C. (1996). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Yayak, A. (2009). *Türkiye Cezaevlerindeki Islah-Rehabilitasyon Çalışmalarının Diğer Ülkelerin Uygulamalarıyla Karşılaştırılması*.(Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yayak, A. ve diğerleri. (2009). *Türkiye Cezaevlerindeki Islah-Rehabilitasyon Çalışmalarının Diğer Ülkelerin Uygulamalarıyla Karşılaştırılması*, *Ceza Hukuku Dergisi*, cilt.4, 9-31.
- Yavuz, H. (2012). *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci*. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı. 100, Mayıs-Haziran, 317-342.
- http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/index_en.htm
AB Genel Sekreterliği Web sitesi
- <http://cezainfazreformu.org/uluslararasi-isbirligi/>
Ceza İnfaz Reformunda Uluslararası İşbirliği,10.12.2012
- http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/seslenis_126.pdf
Ceza İnfaz Reformunda Uluslararası İşbirliği, 01.10.2012.
- <http://www.cte.adalet.gov.tr/>
Ceza Tevfik Evleri Genel Müdürlüğü, 06.05.2015
- <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/>
Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, 04.05.2014
- <http://www.iydb.adalet.gov.tr/>

İş yurtları Kurumu Daire Başkanlığı.

<http://cevap.tv/kisiler/ceyda-yilmazcetin-eke>

Kanunla İhtilafa Düşen Çocuk ve Gençlere Yönelik Psikososyal Destek Projesi. 11.11.2015

<http://www.cteds.adalet.gov.tr/menusayfalari/korumakurulu/korumakurulu.htm>
Koruma Kurulları Nedir? Adalet Bakanlığı. 10.12.2012

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/496295/rehabilitation>

Rehabilitation. Britannica Dictionary. 15.06.2015

<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>

Resmi Gazete, 04.06.2006

<http://www.adalet.gov.tr/>

T.C. Adalet Bakanlığı Web sitesi, 01.05.2015

<http://www.cte.adalet.gov.tr/>

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yetişkin İyileştirme Şubesi, 10.05.2016